

Õ- Í ÈÉ ÝÐÕ ñýòäçë
2010/1 (31)
Õëñúí áçðòäýèèéí äóääð 245
Æèè 4 óääà òýáèýääýí ý.
9 ääöü æèäýý

Ñýòäçëèéí äääàèöèéí ç° äè° è

Ä.Ñí èí í ä   Äð°í öèè ðääàèöí ð /ÕÝ- È-úí äàðää/
Ö.Ääúýàðèè èä   Í àðèéí áè-æéí äàðää /ÕÝ- È-úí àðèàð ðáð áðáí ò/

Äèø ççä:

Æ.Äí àðñàí àà   /Ø-Ó-í ù àèääàì èéí æéí öýí ý æø ççí Äèääàì è-,
Óóóèü ççéí ø èí æýð óðääí ù äí èòí ð,
í ðí ò àññí ð, ñ í àñýí òóóèèéí öýöèéí æø ççí /

Ñ.Íí àðáí äýðýè   /Ø-Ó-í ù àèääàì èéí æéí öýí ý æø ççí Äèääàì è-,
Óóóèü ççéí ø èí æýð óðääí ù äí èòí ð,
í ðí ò àññí ð, Í ÕÈÑ-úí ÕÇÑ-èéí çàðèðàè/

È.Äääñàí   /Õóóèü ççéí ø èí æýð óðääí ù äí èòí ð,
í ðí ò àññí ð, Í ÕÈÑ-èéí äýä çàðèðàè/

Í.Ì °í óääò   /Í-Ä-úí Õ° æèèéí Õ° ò° èá° ðèéí Õçí èé
ýððèèéí ø èí æýý- /

È.Ì °í ööýöýä   /ÕÇÄÕß-í ù ÕÝÕ-Õ-èéí Äæèúí àèääí ù äàðää/

Ð.Í þ í öýöýä   /Õýáèýèèéí òçðýýèýí æéí ñýòäçë ççéí áääø,
äí èòí ðáí ò/

**Ñýòäçëä öýáèýääñýí í èèöèýèèéí ääóóèää, ççýè ñàí àà í ù
çí öèí ä-èéí °° ðèéí ççýè áí äí è áí èí í .**

ÀÁÓËÄ

À.Àèàí çøè Õíí èé ýððèéä çç, ýñõçè ðóóèèèääýäèýð çç?	3
Á.Àðèí òàðèà Áýð áçèèéí òç÷èððèèéýèòýé òýì òýð òóðàé òóóèèèäø èí ý÷éýí áàðèàð òýðýäýý ø ààðèèää	9
Ë.Áàí çðäã- Ýðð ÷º èºº áà äýðýý	30
Ñ.Áí èí àñí í Õççðäèéí àì üäðàð áí èí í ðàì ääèèóóèèð ýðð áà òççðýä çð÷éýèðèéí òàèààððè ýððççéí çí òèðóóèèèòí çàðèì àñóóàè	38
Á.Î þ óí ÷èí ýä Õíí èé òº äèèéí àñóóäèóóä	47
Á.Óðàí öýöýä Õðèéí àèááí ù òóðàé òóóèèèèýðñ ºº ð÷èº ð ø ààðèèèääòàé	52
À.Ñí èí í ä Õíí èé àì üä ýäàð ýððèèèðàì äðää ððèéí ççðýäí ðí èòí í	60
Ë.Ýððýì áàýð Àèçí àñèéí òàðèèèòàáí ääðü òçç èé ýðð	65
Ë.Áàäàì öýöýä Ääé çàèèóó÷óóäüí òçç èé ýððèéí òàèààð	71
Òàí ù òàí èí ì ýäýðçéä	
Õíí èé ýððèéí í ýð òí ì ú, î í ù òàèèèäð	77

Õ- Í ÈÉ ÝÐÕÈÈÄ-- , ÝÑÕ È
ÕÓÓÈÈÈÄÄÝÝÄÈÝÕ-- ?

Ä.Äèòá çóè /Ph.D/
Õóóèü ççéí óòààí ù äí èòí ð

Äèä çí äñýí ðóóèèí äàà òçì ççí èýä èðäýí èé äðä÷èèñàí í èéäýì òí äèóóèèí ð° äèçèýóýý òóí òàäèñí ààñ òí èð äàäèäçé òóäèòàà °í ð èè°°. Ýí ýðçç í èéäýì ä í ðð èð ð° ð äí è ýðð ççéò ð° ð ä° ä° ä ýí ý ð° ð í ü òçì ççí èýä, èðäýí èé äðä÷èèñàí äàéð èí äèäèäðóèñàí äàéí à äýæí èéä æáí èí í. Í í í èüí í í ñóðàð äè÷èä "Ýðð ççéò ð° ð í ü ðóóèèèä äýýäýèäýä, èðäýí èé í èéäè èéí òýí äèòàä äàéäää, òçí èé ýðð, ýðð ÷° èè°° ä äí äèòí é òàí äèäèäääéò, ñòí é. Òèèí ýýñ ÷ ýðð ççéò ð° ð äí è òçí èé ýðð, ýðð ÷° èè°° äí äèäèäðòèè òàí äèäèäð ççáí ýýñ ðóóèèèääýýäýèäýäð ðò, ñí ù ýðð ççéí ì °í ÷äí äðü äèèýððèèèäýäð ì " äýñýí äàéäää.

Ýðð ççéò ð° ð èéí ä è çí äñýí ð èí æí ü ðóóèè äýýäýèð çàð÷èì þì . Òçí òýí ýýð"í þ óí òòààí ð" äí ääè òçðýýéýí áóé äàéäèèüí ð÷èí ä "í °í ð" í ðð èòüí òóèä °° ðð ð° ñ°° òýé òçì ççí òýéäýý òàí òðáí í èéäýì äýäæèä äèé äí èä ñí í äýäýä Òçì ççí äéé äí èä ñí í ýí ýðçç í èéäýì äýý "í °í ð" í ðð ñí í ð äàéää ä° ä° ä "í °í ð" äí èä æáóé òç÷èí ççéèççäèéí í ýáí ü äí è ðóóèè þì . Òóóèèèä äèä ç° äð°í äè÷ì ýè ðóóèè äýæ ýäðóóð÷ í èéä äí äí ü°í°° ä° ð äèäí èéäí èí í ççééýýð ì òðäðàèèä í ðóóèèèäèí ä.

¹ Èçí äýí äí ðæ í . Ò° ðèéí í í è. ÓÁ 1997.

Õ Í È È ÝÐÕ 2010/1

Õçì ççñ í ù ààæóñ àì ùòààñ ç° àð° í í þóí óòàí ààð ýæðààã äýäã Í þóí óòàí äýææéã ç° àð° í òçì èé òàððéí èé çéè àæèèàæà äýæí èéã òí í ñ ààí à òçì ççñèéí òí í ðí í à ççñäýã çé í èí í òàðèèòààä òýèæáí èí í . Õçì ççñ òàðèèòààæàðàà ààæóñ àì ùòí ààñ ýæðààã Ýí ý òàðèèòààäáéà° ðñà° è çí òèóóéàð, ñòí é. Õàðèí äýðð òàðèèòààæà òçì ççñ áçæäýð ýí ýäýí çýðýãçí òèóóéàð áí èí í æààéààæçé. Õèéí áí èí òí í ð áèà áóí ààñàà “ð àèæðñàí” òçì ýññäýè áçéýã òçì ççñ òí í ðí í äùí òàðèèòààæà çí òèóóéàð ççðæéã òçéýýèäýñýí áéèýý. Äýã- ááèæèùä äýí ýí àì ùààð÷ ááéñàí òçì ççñ çí òèóóéàð ççðäý çàðèèòàð äýääýð ñí èüñí í í ð ð ð äýææéã áéé áí èã ñí í ááéí à. Õýððçç ð ð ð í ù “äýí ýí” òçì ççñýý çàðèèòàòí òèè áè-ì ýè òóóèéááéé áí èã ñí í. Äýóýè òóóèù äýäã à àì ù òàí æéí ð ð ð í óòà ñàí ààæàð þ í í ù òàà à ì ° í ÷-áí àðààñ òðæí æðààà ð ààðäèèàæ áçðèé òàðèèòàà äýæ Õðáí òù í òóóèù-è, ñí, í äýäýð ççéýã- ð. Ì í í òàñèùä òýððýý XVIII çóóí ä òýèñýí ááéèàã

Õýðýð “Áóðòàä òóóèùòàé, ñàâ áðð° í ð ° ðèéí òóóèùòàé, ì àè ààæóñ òóóèùòàé, òçì ÷ ì ° í òóóèùòàé. Õèéí ýññ áè-ì ýè òóóèèéá òí æí í òí í ñ ° í ° ð óààðæ, ñí ù òàðèèòàà ááéñàí äýææéã òçéýý ç° àð ° ð ° ð, ñòí é” äýæý². Àèàáí è- Æ. Àì àðñàí àà “... òóóèù, ð ð, òçì èé òàðèèòààí ù çàð-ì ù á òóóèèàð ç° á òí æí í ò òýðýæý. Õçì èé ýððèéã òàí æð òóóèù ççéí áàòàèæàí ù æ è òýñýí í ù òçì èé ýððèéã òàí æðàà ð óóá òí èáí æí ò òóóèù æðæð ýáààè þ ì ”³ äýñýí ááéí à.

- í ýóýð ° í ° ä° ð ÕÈÕ-ààñ áàòèèààí æðææáóé òóóèèòà òçì èé ýððèéã áçðýí óòààð òàí ææ-÷ ààòðçé ááéæà í ù òóóèéí çí ðèèã á ç° á òí àí ðòí èéí í äçéòýè ð óóá òí èáí í òí é äýæ ççýæáí èí í. Õóóèéí çí ðèèã áí è í èéã èéí òàðèèòààí á í ðí èòí Æ- òçì ççñèéí òí í ðí í äùí

² ð. È. Ì í í òàñèùä “Õóóèéí àì èí ñçí ñ” ÓÁ, 2008 í í.
³ Æ. Àì àðñàí àà. Õçì èé ýððèéã òàí æð òóóèù ççéí áàòàèæà áçðçéýð í ù àðà-èèè ì í ýí òýððçç é è áàðäèèàà ì ° í. È èðäýè. Óàèðàèàñ í Àèàáí è. 2002 í í

òàðèèöààã çí òèöóóèàð á° Æ° ä òýððçç çí òèöóóèí à äýäýä í ü òçí èé ýðöèèãòàì ãàèí à äýñýí çãðì . Õàðèí áèä çí òèöóóèàð äýäýä çàðèðàð äýäýäýé òí èüñí í ð ð ð èéí ààðàí ðéèèü áàèé áí èã ñí í . Äýöýè áèäí èé äýýäèýí òçí äýèäýãð ðèèèí ýäýí òàãòí ýãðçí áí èí òðààí , í äí í òàãò áèäí èé ð° è° è° è° äýð òýñýãðçí ççñ° ðèéí áí èã í à áàéððì . Òí äñýí òóóèüä çàñãèéí áçð ýðð ì ýäýè àðä òçí í èé ì ýäýèä áàèí à, ýí ýðçç ýððýý ð° è° è° äèéí áàéãóóèèäãàðàà òèàì æèí ýäýèäýãáàéð òóðéè çàñàí ààéää

Õàðàí ñàèòàé í ü áèäí èé ð° è° èèèéí áàéãóóèèäãàñ áàðèäãàí ãàð÷ áóé òóóèèóá èðäýí òçí ä áóñ ð° ðèéí ÷èä ççððèèäýðýäççèäýä àðä òçí í èé ò° ì í ° ççðýã òçèýýäýã áàéãóóèèäãà, òçí ççñò çí ðèóèñàí áàéðí ü ì èí í òàà. Ýí ý òóðáé ýðäýí òýä, ñóàèàà÷èä èð áè÷ñýí áàéää Õòðàéèääè, áèä àñóóäèü ãø èí æýí òí ì ú, í èæ òóóèü÷èäðààà òçí èé ýððèéí ççäýñ áóñ òàðèí òóðáéí òí ãòí èðí í í ü òàèààñ í ü òàí áääá áàéääè í ýäýí òýý "áääàè" äýèðýé áí èæýý⁴. Ýí ý í ü ýðýñòýý òóóèèéí áí äèí ãüãð° ð° äã° èä òçðäýæ òóóèèóá í ü ° ðèéí óã çí äýñ áí èñí í òçí èé ýððèèãòàì ãàæ òàì ãàèèàðàà òí àððààä ç° äð° í ð° ðèéí áçðèèèã çí òèöóóèèàð òàèä ÷èäýäýí , ýí ý òàèààð ì èéã æðýâð èð í ü òàì æèí òí ì àð òè äýñýí òýé çí òèí ãèèéí ççäýñ ñàí àè í èéèæáàéí à.

á í ° ò ä° ð ð° ðèèä äýýäèýð, ýñðçè òçí èèä äýýäèýð äýäýä òí , ð òóèèð ðàè èð ýðèããããä Äýöýè òãàà ýí ý í ü òóèèð ðààä áàéð àñóóáèè ÷ áóñ áð° ñ° ýí ý í èéäýí äýäýä òí ðùí ãàí ò ýçýí í ü òçí òà ðì . Õàðèí òçðýýéýí áóé ñàà ð èí èéí áðð° í ò° ä áí è òçí ãàí òààðàà ýçýí í ü áóñ äýäæèä áèä ñàèí í èéã ò òýðýäýé. " ñòí é è ì í í ä è àðäùí ççèð ççí ä áàéääáí ð äýððýý áí äè áàéí à äýäæèäáèè èè áèé áí èã ñí í í èéäýí äýý ýçýí áàéðààð äçèðççèæí èéã æáí èí ò àèðàé.

⁴ Æ.Í äðàí í çðýä. Çàðèðààí ü òýðàèéí ò ççðèéí òí äòí èðí :òóóèèéí áí äèí äñí òýðýäæèèð-çð í ° è° . Õ° ð, ýðð ççé // 2008.¹ 2.

Í èéäyí äýý ýçyí áàéõíí òóéä áéä õçí èé ýðõ äýäæéä áé-ì ýé òóóèèàðàà áàòàèæààæóóèñáí áàéäää Õàðèí áé-ì ýé òóóèèéäæäðæä ãí èí ì æéääéä ° ò ðñàèéí ò° è° èñ° í ì ýäéýä-àääàðààð ð àèæäðñáí õçì ççñýýð òèèéäýæáóé õýðýä Õýðí ýýñ áóñ áéäí èéäçàòèð äýæáéä ñí í ã í äýé, òàðèí áéäí èéä õàì æààè äýæèòäýéýý ° ãñ° í áàñ äýýð í ù ì ° í ã° (òàòààð) ° ã- áàéæà.

çí èéäí í í èõí òàèàñ òàééääðèääàè, XIX çóóí ù ýóí èé òàæàñò, äòðààð áàèðèàò, ñ äãñí ì òèæéí í ðí í ä ò° ðä ýðççè ñàðóóé óòàì ñàð í í, ðóí ò, ñòí é äýäýä óòæàð í ù ýðüæ áàéñáí áí è ì ° í çóóí ù õí, ð äàòü òàæàñò äýýðò ñáí áàä òààð í ù ò° ææçèæ, ò° ð í ù ç° äò° í ýðõ ççéí õçðýýí ä çéé àæèèèàæàæàä ýáóóèàò, ýðõ ççéí õýçæàððü äòóóèèàð õí æí í áí áááéò í ù ççéóýé äýæççýò áí èæýý. Èí äýä ò° ð ýðõ ýäéýä çí ãñí òäýé áàñ ççðýäõççéýýäýðõ ççéí ýòäýä áàéò ó-èðòàè áí èñí í áàéí à°. ì ° í ð. ì í ì òãñèüä “òóóèèéí àì èí ñçí ñçàñàæàã-äüí õçñýé çí ðèä, äýýðýýñ õí æí í í òýàð ççéýò õýí õýí æýýí èé õýóýí ì ýðäýí ä áóñ, òàðèí õçí, áàéæèü õí, ðñí ñàèð äýé õí èáí í ã í ð í ° òò° èää° ä Çàñàæàèüí ýðõ ì ýäèèèäòóóèü õí æí í õ, äýéòýòäýð, ð ççòýðõ ì ýäýèä òóáààðèèèæýýí òäýðæççéýò í ù òóóèè çàñàæàò, õçí èé ýðõ, ýðõ -° è° ò° á áí àèòí é òáì æàò áí èí í òàì æàèàò ã è í ° òò° è õýí ýýí ççýæáàéæýý. Õççí ýýñ ò° ðä ýðõ ì ýäýè áàéäää áóñ òàðèí òýä àðä òçì í èé õçñýè ì ° ð° äèèèääéèèè ççéýò ççðæéäè õççéýäýäááéí à. Ýí ý ççðæéäççðäýä áí èí õí í ð í ù áéä ò° ðèéä õçí äýòäýäýä äýäýèäýä Ýí ý í ù, ñòí é è õçí -áí àðñí áñóóääè ð ì áàà. Õàðèí ççðäýý õí àðòààä áéäí èé ýðõýä òàèèäää, ç° ð-° ä áàéæà áí è òççí èéä “áéä òàð óòðààð í ù” áéäí èé ççðýäð ì. Ýí ý òàð óòð áí è áéäí èé áé-ì ýé òóóèèàñ õç-òýé ð óääðæ ç, ñí ù áñóóääè áèéýý. Õçì ççñ õýæ ýðòòýé, õçì ççí èýä í èéäýí ä àì üäðàòü äòçñ-áàéæà áí è ð óääðæ, ñü ááé-ì ýé òóóèèí áàà òóñæòü ä ýðí ýççäýäááéò ó-èðòàè.

⁵ Áí ýðäýí “Óóóèè õí äàáí ðòí é áàéò í ù ýðõ ççéð ò° ðèéí çí äñýí ð èí æ” èèðäýè, ì ÕÈÑ, 2008 í í.

a í ° ã ° ð Ì í í ã è ö ñ ã ã ò ç ì è è ý ð ò è è ã ç ° ð ÷ è æ á ó é í ý ã ò ì ì ç ° ð ÷ è è á í è á è á í è è ý ð ò è è ã ð à ì ã à è à ò , ñ ò ì é ì à ð è à ì á í ò à ñ ã ð ÷ á ó é á è ÷ ì ý è ò ó ö ü á á è á á á . Ò è ì ò ÷ ð à ñ á è à ò ó ó è è è á á ý ý ä è ý ò ç ç , ò ç ì è è ý ð ò è è á á ý ý ä è ý ò ç ç ã æ à ñ ó ó ã à à á á è ã à ð ì .

Á ý ð á ó ð à ñ á ÷ è á í Ó È Õ - à ñ á à ò è à ã à í ã ð ÷ á ó é ò ó ó è è ó á ù í ç ì ð è è á í ù ò ó ð à é í ò à ð è è ò à à ì ä ì ð ì è ò ì æ á ó é ò ç ì ç ç ñ è è í ý ð ò è è á ð à ì ã à è à ò ò è à ð ð è ç ì ð è ò ó ó è è ò á á ã à ì ° ð è è ° ò ý ð ò ç ç ò à ð è è ò à à ã ç ì ð è ò ó ó è è à ò ç ç ð ý ä ò ç ç ý ý ñ ý í á á è ã ó ó è è à ã ù í ò ì ã ò ì è ò ì í , ç ç ð ý ä ò ç ç ý ý ñ ý í à è á á ì ò à à ã ÷ á ù í ý ð ò è è á ò à ì ã à è à è ò ù á ò ñ ã à à á á è á á á Ç ç é í ù ò ó ð à é í á á è ã ó ó è è à ã ù í ÷ è á ç ç ð ý ä ç è à æ è è à ã à í ù ç à ð ÷ ì ù á á ð ° í ð è è è ° í ç ì ð è ò ó ó è è á á ã ð ó ó è è ó à à á í ù ò ñ ã æ ° ð ò , ñ ò ì é .

Ò ó á á è á á è , ò à ã à à ã è í á á è ã ó ó è è à ã ù í ò ó ó è ü á ý ý ð ò à è è á à ð è à á á è : Ý í ý ò ó ó è è í ç ì ð è è ò ì ù " Ì í í ã è Ó È Õ ì ò à ã à à ã è í á á è ã ó ó è è à ã / ò à à ð è à " ò à ã à à ã è í á á è ã ó ó è è à ã " ã ý ò / - ù í ò ì ã ò ì è ò ì í , ç ì ð è í í á á è ã ó ó è è à è ò , ç è à æ è è à ã à í ù ý ð ò ç ç é í ç ì ñ è è á ò ì á ì ð ò ì é è æ è ð ã ý ä ò à ã à à ã è í à è á á ò à à ð ó è ò ì é á í ã ñ í ò à ð è è ò à à ç ç ì ð è ò ó ó è è à ò à á í ð ð è í í " ã ý ñ ý í á á è ã à á í è ò ó ó è è è á á ý ý ä è ý ò , ø ó à à ð ã , ñ , ò ý æ á á è ä è ù á ò à ì ã ò , ò ç ì è è ý ð ò , ý ð ò ÷ ° è ° á ò ç ì á ý ð ä ý ò í ù ò à ã à à ã è í á á è ã ó ó è è à ã ù í ç è à æ è è à ã à í ù ç ì ñ ý í ç à ð ÷ è ì ì ° í ã ý ñ ý í ç à à è ò ó á ò ó ó è è í ò ç ì è è ý ð ò è è á ð à ì ã ò á à ò è ã à á í è æ á á é í à . Á ý ò á ý ý ò ý ð ð ý í ý à æ ò ç ì è è ý ð ò è è á ð à ì ã ò ÷ è á ç ç ð ð è í ò à è à à ð ò ì á ì ð ò ì é ç à à è ò á á è ò ç è á á é í à . Ò à ã à à ã è í á á è ã ó ó è è à ã ù í ÷ è á ç ç ð ý á í ù ã ý ì ò ò ý ð ý ã ý é ò ý ì ò ý ò ó ð ù à ÷ è è á ì ñ ý ð æ è é ý ò , ò ý á ã ð ò ì ù á ò à ì ã à è à ò , ã ç è ò ý ð ä ý ò à æ è ç ý ð ä ý ð ò ó ó è è ÷ è è ñ á í á á é í à .

Ò à ã à à ã è í á á è ã ó ó è è à ã í ù í ý á ò à è à ñ í ù ã ý ì ò ò ý ð ý á ç è è ñ ý í ò ç ì ý ý ñ í è è á é é í á ó ñ à ò ç ì ç ç ñ è è á è ò à ì ã à è à ð ò ì ò ó è á í ° ð ° ò à è à ñ ò ó ð à é í ã ý ì ò ò ý ð ý á ç è è ñ ý í ò ç ì è è á à à ò è í ã ý ì ò ò ý ð ý á ç è è á ç ç è ý ò ç è ,

Õ Í ÈÉ ÝÐÕ 2010/1

äýì ò öýðýä çééäýöèéäñàí ààðòäã-äü äòàñèàí çí ãñí î çàì ààð òçì èé ýððèéäðàì äàèæäáéääãááéäéäðóèèäðì .Ì °í ÷-áí àððàé òàäãàà áí è òçì èé ýððèéäðàì äèéí äýýäýð òàì äàèäã-í ü ááéð , ñòì é. Òèèì áí è áéä òàäãààäðòçì äýèæ äýýäéýð í ü ççéí ááéð , ñòì é. Äýðýè ì àí áéä ýñðýäýð ááéäãà í ü òàäãààäæéí ááéäðóèèäðì, àèááí òàäã-äüí áóððó äýðýýñ èè çç òððàéí òàðèèòàäãçí òèðóóèæááéäéäðòóèèéí ì óóá ááéäãà äýæçýæáí èì ò òàèðàé.

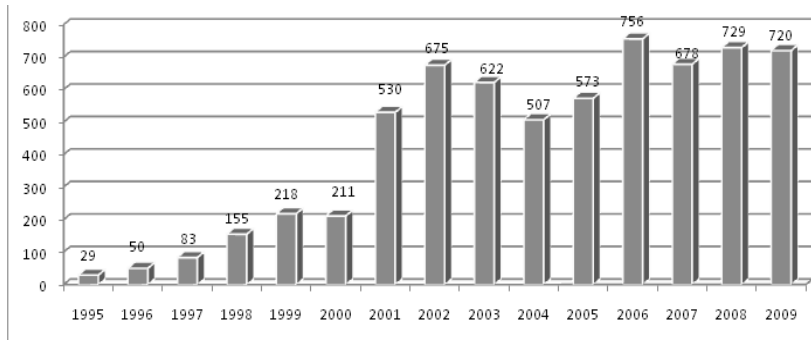
Ýðýñòì ü öýéýðýä òóóèü áí è òçì ççñèéí àì üäðàèüí äçðýì ááéð , ñòì é. Òàðèí òãäçðýì í ü ì óó ááéäãè òçì ççñ òí î ðí í äí î ì óóáèèòãã òèèì ýýñ ì àððãáí òç-èððèèéýè çýðýãñ° ð° ä çéèäèççä áéé áí èäí ä á í °° ä° ð áéä "ì óó òçì ççñ"-èéäñàéí áí èäí ò äýæðàì àãòç- ÷-àèèàà çí ðèóèæááéðààñ èè ççðýéäýð °° ðñàééí àì üäðàèüí äçðýì áí èì ò òóóèèà ñàéí áí èäí æ òçì èé ýððèéäð àì äàèæ, òàì äð çì äñýí çí ðèèä òí é áí èäí ò çàéèð äçé ø ààðäèàäãòàé ááéí à. Òóóèü áóð ó òí äèí ì üí äçðýì í ü ì óó ááéäãàäãàñ òóóèü áàòàèèãã ñàðèóèèãã ááéäðóèèäðì ì óó í ýððýé ááéðààñ °° ð àððãäçé á° ð° ä òèèì äýý ÷ °í °° ä° ð òàì äèéí èðýðð èðäýäèéí äóí ä í ýð òçì äýý äèäñàí , ýèäýä ì óó í ýð òí ÷-òí é ááéäðóèèäðì òóóèü ñàðèóèèãã ááéäðóèèäðì äóó äóóäãà ààáí í ýðèýääýäáí èñí í áéèýý.

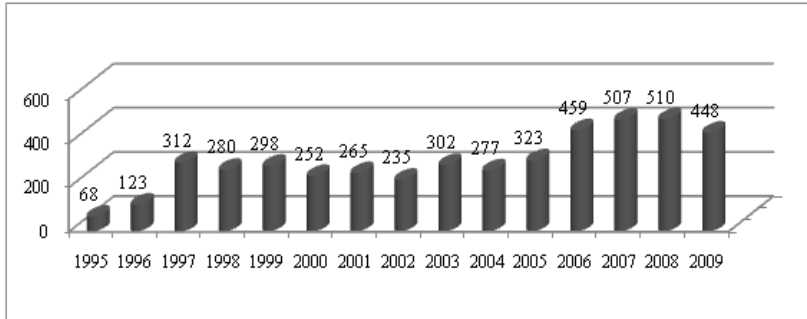

Õç-èððèèèèèèéí ýñðýãí äýñí èé ð° ð çéè-èççýã-àèéí ñóàèãà¹

Äýð áçèèéí ðç-èððèèèèééä° ðð° í, àì üí àñ, ýðççèì ýí äýá í üí í ððé àð òé çàí àè ò-èðñàí çãäýý Õàì ãààèãò áàéðàí ä òàí ààí áàéðèããñüí òí î æèè ðòòàì ° ñ° æáàéí à².

2008 í í ä òàì ãààèãò áàéðààð çéè-èççýãñýí í èèð 487 çéè-èççýã-àèéí 63.8 % í ü òççðýã áàéí à. Ýí ý í ü äýð áçèèéí ðç-èððèèèèèèéí òí ðèðí ã-èéí òààí à 2-3 ðççðäèéí àð òéãçé áàéèàèè

¹ Äààòàí òàí ààèòü äí ðóéèãããçé, ç° äð° í àí ð óààãèéí òàí ààèòüí òí î ã¹ ð
 ² Õç-èððèèèèèèéí Ýñðýãí äýñí èé ð° àèéí 5 òàì ãààèãò áàéðí ü 2009 í í ü ýðí èé 3 óèèðèü ä äóóñòàèð ñòàðèñðèèè ì ýäýý

Õ Í ÈÉ ÝÐÕ 2010/1

àààòàð àèàààààààéàààèàòàðòóèààéí à. 2008 í í ù ýóí èè 11 ñàð; 2009 í í ù 3-8 ñàð òçòòýèõí èèò 17 ñàðùí òóàòààí à 2392 çéè-èççýã-óòñààð çº àèº ðº àññàí ààéí à³.

2006 í í à Í èéñýèèéí òýì àýýí à àýð áçèèéí òç-èðòèèéýè çéèññýí èé óèì ààñ Çàòèðààí ù òàðòèòèèààìí òóóèèéí àààò 2415 òçí ààðèà-èààààéññàí áí è 2008 í í à 3419 áí èà 2 àèèèéí òóàòààí à 1000 òì òèì èàèí í ðº ñ-ýý⁴. 2008 í í ù 5 ñàðààñ 2009 í í ù 9 ñàð òçòòýèò òóàòààí à óèññùí òýì àýýí à àýð áçèèéí òç-èðòèèéèèéí óèì ààñ çéèäýàññýí 515 àýì ò òýðýàáçòòàýààýý. Í èèò òí òèðí à-àùí 68.3% í ù àèà í àòáí àùí òç-èðòèèéýèàº ðòñº í ÷ òçí àýàòýð, òçí à àýì òýè ààññàí çààýý è òóóèèéí ààéàòèèààà òáí àààáàéí à⁵.

Í èéñýèèéí àèì àýèòýè àççòàèéí Òààààààéí òýèòýñò 1 ñàðùí òóàòààí à 812 òçí ýðççèççýýàññýí èè 49.7% í ù ñí àòòàààð àýð áçèèáýý ààðàì ò ó-ðòóèèà àññàí òààùñàí çí àýññýèýýð àèàààí ýðççèççýýàññýí ààéí à⁶.

Àýð áçèèéí òç-èðòèèéýèòýè òýì òýòòóóèù òç-èéí òº ðº èàº ðº çéè-èèèà ýðèýýà 5 í ð-èì àèè áí èì òí à òç-èðòèèéýè çéèàýã-èéí ýðòèèè òýçààðòèàññàí ò ççòèèéí ò èéààýð 41 ààð-ýý⁷.

³ “Àýð áçèèéí áí òí ù çº àèº ò” èòàýèòýè óàññí ù ñàòòèñòèèì ýáýý, ÆÁí àýðèéí òýà ààéèè à òáí ààò çí àýññí èè òí òí , Òç-èðòèèéèèéí ýñðýà çí àýññí èè òº á, 2009 í í
⁴ Àèàààáí ñààòóóèàò, ààðèà-èàò ààéðí ù 2006 í í ù áí èí í Í èéñýèèéí òààààààéí ààçòùí 2008 í í ù ñàòòèñòèèì òáàèèààí ààñ
⁵ Àýð áçèèéí òç-èðòèèéèèéí óèì ààñ çéèäýàññýí àýì ò òýðàèéí ì ýáýý, Òààààààéí Áðº òèé Áàçàð, 2009
⁶ àèì àýèòýè àççòàèéí Òààààààéí òýèòèèéí Ýðççèççýýò ààéðí ù 2009 í í ù 8 ñàðùí 20-í í ñ 9 ñàðùí 20-í ù ñàòòèñòèèì ýáýý
⁷ Òç-èðòèèéýè çéèàýã-èéí ýðòèèèòýçààðòèàññàí ò ççòèèéí ò èéààýð àçèòýòàýò ààèèèàààí à òèéñýí àçí ò èí àèèàýý, 2009 í í ,

**Áýð áζεέεί òζ-èððèééýèòýé òýì òýò òóòàé òóóèéεί
òýðýæèèèéá òàí ààòàò ààñàí àðää òýì æýýí ζζä**

Áèà àààñàí òóóèü áàðèàääñàí ààñ òí éø òè 5 æèèεί òóääòààí ä òóóèéεί òýðýæèèèéá ýð-èì æζεýð çì ðèèã ì ð çàðèì àèòì óóä òèèääæýý.

- 2005 í í . Í èéã èεί òàèàì æεί òóòàé òóóèüä ì ðñí í í ýì ýèð, ° ð-è° èðèεί ààäòí èí í í èéðèεί ì ðì èòì í í ä òζ èæýñýí òàèàì æεί ζέè-èèæýý ä òζ-èððèééýèä ° ðñ° í ýäóó, í ýí ýäóó àì üäðàèòàé èðäýä àí ò óää à òàì ðàääò áí èñí í . Õàèàì æεί ζέè-èèæýý èé ð° ð° è, òàì ðàò òζðýýí ä òζð áàéðèóóèàí àñðàì æèàð ζέè-èèæýý áàäòñàí .

- 2006 í í . Áýð áζεέεί òζ-èððèééýèòýé òýì òýò òóòàé òóóèèεί çàðèì çζέè, çààèòù áí ýäì ° ð ì èéã æ ç° ä òýðýæýò ýäàèü ä òàí ààò çì ðèèã ì ð ì í ã è òèñùí Áýýä Ø ζζðèεί òàééáàðù ááàòàèñàí .

- 2007 í í . Çàñæεί ààçðùí 255 òí ì ò òí àì ì èí ì ð "Áýð áζεέεί òζ-èððèééýèòýé òýì òýò, òðüä-èèáí ñýðæééýð ì áýñí èé ò° ò° éá° ð"- èéääàòàèñàí .

- 2008 í í . Õζ-èððèéèèèεί òèì ààñ ñýòäýè ñàí àà, áèà ì àòáí äü í òí òèðí è òζéýýæ òàì ààèèàð ø ààðäèàääòàé áí èñí í òζζðàèééã äýð áζéäýý äà- àñðàì æèæáàéää èðäýí ä "í èéã èεί òàèàì æεί í ° ò° èò ì ° í ð í òýðäýì æ' í èã òí ì ð òóóèü-èèñàí .

- 2009 í í . Õóóèü çζέ, äí òí ì ä òýðæεί ñàéä, Í èéã èεί òàì ààèèäè, ò° ä° èì ° ðèεί ñàéäü í òàì òàðñàí òóø ààèèàð "Õζ-èððèééýè ζέèäýä-àèεί çàí ζéèä í ° è° ° è° ò àéääääáí ñóðääèòùí ò° ò° éá° ð"-èéä áàòàèñàí .

- 2009 í í . Çàñæεί ààçðùí òóðàèèääáí ààð "Í ñí è äýì òýè, òζ-èððèéèèèýýñ ñýðæééýð ì áýñí èé ò° ò° éá° ð" - èéääàòàèñàí .

- 2009 í í . Õóóèü çζέ, äí òí ì ä òýðæεί ñàéä, Í èéã èεί òàì ààèèäè, ò° ä° èì ° ðèεί ñàéäü í òàì òàðñàí òóø ààèèàð òàääààæεί àæèèòí ààñ òí òèðí ä-èéäò° è° ° è° í ø ζζðýä ø óóä òàì ààò òζñýèò áí èí í í èéã èεί

Õ Í È É Ý Ð Õ 2010/1

àæèèòí ù ççÿÿñí °õõ è áàèèùí çí ýèÿÿ òèèõ, ýðñàèèéí òçàè éí ã òí ãòí ï ò çàãàðóóáù ãçààðùí òàì ò áàòàèñàí .

- 2009 í í . Ýðççè ì ýí àèéí ñàèá, Õóóèù ççé, ãí òí í à òýðæéí ñàèá áí èí í í èéã èéí òàì ãààèàè, ò° à° èì ò ðèéí ñàèáùí òàì òàðñàí òóø ààèààð "Áýð áçèèéí áí èí í áýèæéí òç-èððèèéÿèä °ðòñ° í òí òèðí ã-èä ççççÿÿ ï ýí í ýèÿã òç èæÿñýí í ýãòýæéí çèè-èèÿÿí èé æóðàì "-ù ãààòàèñàí .

- èé àæèèèàãàáí ù òçðÿÿí ä òýðÿæççèñýí çàðèì àðãà òÿì æÿÿ:

- Í èéã èéí òàì ãààèàè ò° à° èì ò ðèéí ÿàì í ù 2002 í í í í í í í èéñÿè èÿÿ òÿí ýãÿÿ-ççàèéí òàì ãààèàð áàéðí ù çèè-èèÿÿí èé çàðèì çàðàèùã Õç-èððèèéèèééí ýñðÿã çí ãÿñí èé ò° àðÿé ãÿðÿÿèÿí ñàì òççæççèæ ýÿÿèñýí . 2009 í í í í ñ ýí ñàì òççæèò 7 ñàÿ áí èæ° ññ° í ò° àèéãçé ° ñà° ð í àñí ù òççðèèèè òàì ãààèàð áàéðí ù çèè-èèÿÿí èé çàðèì òÿñæéãÿÿÿÿèÿí ñàì òççæççèæáàéí à. Ýãÿÿð í ù òàì ãààèàð áàéðàí à çàéèø ãçé çàðóóóèèãàð çàðàèùí 10 % -èéãòàì ãàæáàéí à.

- 2007 í í ä ãÿð áçèèéí òç-èððèèéèÿè, òççðèèéí ýñðÿã òç-èððèèéèÿÿñ òðùä-èèàí ñÿðæéèÿÿ, òàñèáí çí ãñí í ò, òí òèðí ã-èèã òàì ãààèàð çí ðèèã í ð òí ðí í í ù Çàñàã ààðãà, í èéã èéí àæèèòàí , òÿñæéí àðèàã-, òÿñæéí áàéòààã-, °ððèéí ÿí -, òàðúÿà òí èðæéí áí èí àñðí èùí ñàèáàðùí í èéã èéí àæèèòí óóáùã òàì ðóóèáí í èéñÿèèéí òí ðí í áçðò "Òàì òàðñàí áàã" áàéãóóèàð òóóàé Í èéñÿèèéí Çàñàã ààðãàí çàðèðàì æ ãàðñàí . Õççí -èÿí Áí ðí í ä, ° à° ðòàí ãàé, Áãÿí òí í ã ð àèì ãóóàã àéì æéí Çàñàã ààðãàí çàðèðàì æ ãàð- "Òàì òàðñàí áàã" áàéãóóèèãàáí çéè àæèèèèãàãà ÿáóóéæáàéí à.

- 2008 í í ä ÑÕ, ÕÇÃÕß-í ù ø èéãáÿðÿÿð ãÿð áçèèéí òç-èððèèéèÿèèéí ãÿí ò òýðæéã òèñùí àèááí , ñí ù ñòàðèñðèè è ì ýáÿÿèèè í ðóóèàð àñóóèèù ãø èéãáÿðèÿí òýðÿæççèæ áàéí à. Í -Á- ùí òççí àì ùí ñàì æéí ñàì òççæèèòÿÿð Æáí áàðèéí òÿã áàéèèùã òàì ãàò çí ãÿñí èé òí ðí í í ù 2009 í í ù 3 ñàðààñ ãÿð áçèèéí

Õ Í ÈÉ ÝÐÕ 2010/1

áàéí à. Áýð áçèèéí òç-èððèèéýèòýé òýì öýò òóðàé òóóèèéí ò° ñèèéã öýéýèöýò ýãöãã áí èì àñðóóèñàí ò° ñè° ñ í èí í ÷óðàè çààèò, çí òèòóóèàèòóóã òàñàããàæ, áóñàã òóóèüã í ðóóèàð í ýì ýèò, °° ð-è° èòççä òèèæýýççèòýé òí èáí í òí é áàéí à.

Ýí ý áçæèéãçí áýñýí 2009 í í ù 5 ñàðã ì í í ã è Õèñíí Èò Õóðíí 38-ð òí æì í èí í ð áàòèàæñàí “Ì í í ã è Õèñíí òóóèü òí æì í ì æèã2012 í í òçðòýé áí èí àñðíí æé áí èã ò í áñýí ÷èæýè”-ã áýð áçèèéí òç-èððèèéèèéí òí òèðí ã-èéãðàì æàèàðýððççéí í ð-í ù ááí èí àñðíí æé áí èã ò çí ðèèã í ð 2010 í í à Áýð áçèèéí òç-èððèèéýèòýé òýì öýò òóðàé òóóèüã í ýì ýèò °° ð-è° èòí ðóóèàð çààèò òóñæããããã áàéí à.

Õóðèì òèòóóèñàí í ðàèòèèòóðð èãã, öýðýãø èéãáýðèýèòýã áí èí í ýðð ççéí í ð-èí à òèéñýí äçí ø èí æèèãýý, ì í í èòí ðèí æéí äçí ä ñóóðèèáí “Áýð áçèèéí òç-èððèèéýèòýé òýì öýò òóðàé” òóóèèéã ø èí ý-èýí í àéðóóèàð, ýðð ççéí òí æò í ð-í ù á áçðäççéýò öýðýæýý ø ààðèèãã, òààø èã áí òààðàð ñàí àè ç° àè° ì æéãããããããñàí áí àèí æì í òóóãñí ã òóóèü òí æì í ã-, ø èéãáýð æðæã-ãúí æð áýýð áýèãý òàãúèèãã.

Õí òèðí ã-èéí àð óèãçé áàéèüã òàì àààèàð í ù ò óñ òóóèèéí í ýì ò ýðãççéí èé çí ðèèãí öýàèé ÷ áí àèò àì ùàðàè áýýð ò ýã òóóèèéí òàì àààèàèò ù ã ýáýèæ ÷-àààðççéí áàéí à. Áýð áçèèéí òç-èððèèéýèò ýé ò ýì öýò ò óðàé òóóèèéí öýðýãæèò òàí ààèò áçé, öýðýãæççéýò ì áðàí èçì ñóé áàéããã í ù ýðð ççéí òí æò çí òèòóóèèèò áóò ñàí ò àé òí èáí í ò í é áàéãããã óààà ààðààèèéí ñóããèèèè, äçí ø èí æèèãýýí ççä òàðóóèèèè áàéí à.

**Áýð áζεέεί ðζ÷εððεέεýεóýé òýì òýð òóðáε òóóεέεá
ø èì ý÷εýí í áéðóóεάð, ýðð çζεί í ð÷εì ááζðäζζέýð ζí áýññέé**

1. Õì òεðì ã÷εέí àð òéãζέ ááεáεù äðáì äàèèàð ø èéäáýðèéäòýððýí
ãζέðýðäýð, áéäéýèòýá í ù òýí òýí àèð òàáèð òàèèàð òì äì ðòì é áóñ,
ø èéäáýðèéáçð ð÷ñº í òì òèì èäì èä òζέýýéäýð òàðèðóóèääù í ì äðáì èçì
òì èáì ääì ò òóóèèóäää òóñäääàäãζέ ááéí à.

Õì òεðì ã÷εέí àð òéãζέ ááεáεù äðáì ääð çì ðèèã í ð “Ýðð òýçäàððèèð
àðäà òýì äýý”-í èé òýä òýáýí ðð ðèèéääàäðð ì ì ääóóèæáí èì òì ì ð
ðóóèù÷èèñáí⁹. Ýðð òýçäàððèèð ð çζðèéí ð èéäáýð í ù äýð áζεέεί
ðζ÷εððεέéýé ζέèáýäñýí òàèèàð çàðèðääáí ù çð ð÷èèéäòýí áì ð àèääð
àäæèèääää ÿáóóèèð, ýñðçé ýðçζæéí òýðýá çζññýí ð àèääð áí èì í
èðäýí èé òýðýðø èéäáýðèéýóýá ñààä áí èì òãζέäáàðòàèäääðòèèñáí¹⁰.

Ýíý í ù Áýð áζεέεί ðζ÷εððεέéýéóýé òýì òýð òóðáε òóóεέéá
Ýðçζæéí òóóèù, Ýðçζæéí Ááéðááí Ø èéðäýð òóðáε Õóóèù, Èðäýí èé
ÕýðýáØ çζðýá Õýí áì Ø èéäáýðèéýð òóðáε Õóóèù áí èì í Çàðèðääáí ù
ðàðèðóóèääù òóðáε òóóèùðáé äàäððð òýðýäýð áí èì ì ääì èäðàððóóèñáí
çì òèðóóèèèð òì . Áýññýí òýáèé ÷ Áýð áζεέεί ðζ÷εððεέéýéóýé òýì òýð
òóðáε òóóèèéá òýðýäæçζèñýí 5 äèèééí ì ðàèèèèðº íºº á òçððýé ýðð
òýçäàððèèð àðäà òýì äýýí èé ðð ðèçζäèéá Ýðçζ, Èðäýí èé áí èì í
Çàðèðääáí ù òàðèðóóèääù ðð ðèçζäðýé äàäððð òýðýäýññýí òì òèì èäì è
í ýá÷ àèää ááéí à¹¹.

**Ýðð òýçäàððèèð àðäà òýì äýýí èé ðð ðèçζäèéá Ýðçζ, Èðäýí èé
áí èì í Çàðèðääáí ù òàðèðóóèääù í ðð ðèçζäðýé äàäððð òýðýäýññýí
í ýá÷ òì òèì èäì è ääðááãζέ í ù Áýð áζεέεί ðζ÷εððεέéýéóýé òýì òýð**

⁹ Áýð áζεέεί ðζ÷εððεέéýéóýé òýì òýð òóðáε òóóèù, 2004, 17.2 ääðù çààèð
¹⁰ Áýð áζεέεί ðζ÷εððεέéýéóýé òýì òýð òóðáε òóóèù, 2004, 17.5 ääðù çààèð
¹¹ Ýðð òýçäàððèèð ð çζðèéí ð èéäáýðçζäýá òèèñýí áì äèèç, Õζ÷εððεέééééí ýñðýá ζí äýñí èé
ðð, 2009

òóòáé òóóéééá áàòéàòáàà òí éáí ääí ò áónää òóóüü í ýì ýéò
°° ð÷è° èòí ðóóéààäéòýé òí éáí î òí é áàéí à.

2.1992 í í ä áàòéàòáàí ääñáí Çàòèðäááí ù òàðèóóèàäüí òóóáé
òóóéééí çàòèðäááí ù çàðèì ç° ð÷èè, òçí ä òçéýýéäýð òàðèóóèàäüí
òóóáé çààñáí òí , ðáóäð áçéäéí 21(òáí òàéðàò), 22(ñí äóóðòàò) äóäð
ççééççä í ü äýð áçéèéí òç÷èðèééýé çééäýä÷èä òçéýýéäýð
òàðèóóèàäüí àñóáèü ä çí òèòóóéàòáá í èèòéýä òýðýäéýäýäýä
òç÷èðèéééééí òí òèðí ä÷èéääàäòð òí òèðí í òí ä òçðäýäéáéí à.

Áàðèì ò : Òç÷èðèéééééí ýñðýä çí äýñí èé ò° ä° ð 2006 í í ä
çéé÷èççéñýí äýð áçéèéí òç÷èðèéééééí òí òèðí ä÷ í èèò 756
ýì ýäò ýéäýýñ 67 ýì ýäò ýé òäääààäééí áàéäóóééäää òáí äáí
òç÷èðèééýé çééäýä÷èä çàòèðäááí ù àðäà òýì äýä äáàòóóéñáí
áí èí ä÷ 47 í ü óèàì °ð èððñ°í, 5 òçí ä ò í ðáí ò àðäà òýì äýä
ääàòóóéñáí áí èí ä÷ òí òèðí ä÷ ýì ýäò ýé °° ð° ò ° èñ°í äýäýý¹².

Áéääááí ñààòóóèàò, áàðèä÷èàò ò° á í ü 2007 í í ä óéñüí ò° ñá° ñ
256.259.000 ò° äð ä áàðèä÷èäñáí ýðäýäééí ò° èñ°í ò° éá° ð° ñ
10.000.000 ò° äð ð° ð ñáí òççäéáéí à.

Òàääààäééí Áð°í òéé ääçðúí äàðäüí 2004 í í ü 132 äóäð
òóò ààéüí 2 äóäð òàñòàèòàò áàðèä÷èäñáí ääñóóèàò çàðäèüí
òýì äýä òí äñí íñí í á° ð° ä áàðèä÷èäñáí òí í ä çéé÷èéäýýí èé
ò° ðè° ñ òàí ààðáí 8400-26900 ò° äð äéäòóóèààääááéí à.

¹² Òç÷èðèéééééí ýñðýä çí äýñí èé ò° áééí áçðäýéä òééñýí ñóáàéäá, 2007

áàéòàái ð èéòäýõ òí äòí èòí í í ù áí èí í í èéäí èéí òàèàì æéí áàéäóèèàäáòàè òàðùòäàäááái à. Ýäýýð ð° ð° èá° ðççä í ù òýä òýáyí ð° ðè° ð òýðýæææ ááái à. Õç-èðòèééýèä ° ðòñ° í ýì ýäýé-ççàèéí òài äàèàð áàéð, òýì ðàèä í ðñí í òçí ä òóñèàð ð° á áí èí í òí òèðí ä-äí ä ççççýýð áð° í òèé òóñèàì æçéè-èèäýý ä .

- Õ° ð° èá° ðèéí çí äñýí çí ðèèä í ù:
- Áàéòàái ð èéòäýõ àæèèàäæái ù òàèàð òýðýäð òí èái ääí ò áð° í òèé ì ýäýééýýð òài äàð
- Õýì ðàèùí çää òóñèàì æ ççççýýð /òýì ðàèù ä äàààð òýì òýýòýé áí èä ò/
- Ç° áè° ð° ð° ð° ð°, ýì í ýèæéí òóñèàì æ ççççýýð
- Ì ° ðä° í áàéòààèòùí áí èí í ð ççí òàñèàð àæèèàäæái ù ýäòàä äýì äýýä ççççýýð
- Õí òèðèù äí ° ð° í áàðäæáóéèàð, í ° ð° í ð° èá° ð äààðòàä òóñèàèòàä ççççýýð
- Õí òèðí ä-èéí àð óéäýé áàèäèù äòàì äòàä í ðð äí áááéí à.

Õí òèðí ä-èéä òài äàèæáóé í ðàèèèè

Áí Óä

Í ðí èóðí ð äí èéí ò ççðäèéä äçéóýò äýäýä:
Õàäààäæéí áàéäóèèàäæái ð ààðäèàäæòàè àðäð òýì äýý áààð, çéè àæèèàäæä ýäóòèàòù ääýì äèð, áàðèä-èàð, í í òèí ò áàðèì òòóæóéèàð, ýèùí äçä ýèòáí èí äñðóóèàðàä áàðèì òèàð í í òèí äàæèèàäæái óóäù ä òí äí ðòí èéí ò, ð ççòýýð òýðæéäçí òèð, ñí í ð èéäâýðè ççççýýð çýðäýýð äýð áçèèéí òç-èðòèéèèèéí òýðæéäð èéäâýðéýòýä í ðí èóðí ð äí èéí ò ççðýääçéóýòäýäááái à.

Õýðäèéäð ççòýýð ð çðäýí ð óóðòàé ð èéäâýðè ççççýýð:
Äýð áçèèéí òç-èðòèéèèèéí òýðæéäð ççòýä àèù áí èí ò òçðäýí

Õ Í ÈÉ ÝÐÕ 2010/1

ø óóðòàé ø èèæçéýó í ü óðüä÷èèái ñýðæééýóyá à÷ õí éái äái èòí é äýæççäyáááéí à. Ýí ý í ü õí òèðí ã÷ ä ì äèí î òàòái àáàð, äýð÷, ýñõçè í îèí õ ààðèì ò àèää áí èí õ, òç÷èððèèéýè çðäýèæýóyýñ ñýðæééýó çí ðèèä õí é áàéääáááéí à.

Õç÷èððèèéýè çééäýã÷èä ýðð õýçãààððèàð àðäã òýí æýýã àáàð í ü õí òèðí ã÷èèã òài äààèàð áí äèð õýðýãñýè õýí ýýí ççýð:

Ýðð õýçãààððèàð àðäã òýí æýýã3 òçðòýè æèèéí òóäðòààäð àä÷ áí èái ä Õýçãààððèàð àðäã òýí æýý àáàäãñái ýðäýã äèòçýãñýáýçýí ø èð ýððõçé áàéääã Ýí ý àðäã òýí æýý í ü òàéóóáíí çéèäéýýñ çè òài ààðái òç÷èí òð ä èäð ð áàéð áà òççí èéä ääðòçç ò ççðèéí ø èéääýðýýð è ° ð ð÷èèæ áí èí î äýæ ççäyá ó÷ðààñ õí òèðí ã÷ ° ð ° òàðüòàòü ä çð ä òðñ í ÷ ñýææýí äõýçãààððèàð àðäã òýí æýýãçð ð÷ñ í äýæççäyá

Õí òèðí è í ° ð í ò è ççèæáóé ì ðàèðèé

Çàðèì î ðí óóá äýð áçèèéí òç÷èððèèéýèä ° ðòñ í õí òèðí ã÷ái ä í ° ð í ò è áá ð ð èä ò ççàèèòóá àäóéñái òóóèü áàòàèñái ááéí à. ç í ä:

1. Áí äèè óèñ

à. Äýð áçèèéí òóðàé òóóèü: Õç÷èððèèéýè çééäýã÷èèääýð ð ð í áà äýð áçèèéí ° ì ÷ òð ð í ð ° ñ òóñäàððèàð ø èéääýð. Õç÷èððèèéýè çééäýã÷èèääýð ð ð í áí î ñ í ü òóñäàððèàð ø èéääýð äðäãñái ÷ áàéðí ü çýýè, òçðýýñ òð èð òèéäø ààðáááä Äýð áçèèéí òààèèää, ì àð èí çýðýä ° ì ÷ èèäýððýð òóðàé òàèààðð ø ççð çí òèòóóèàèò òèéäýáááéí à.

á. Õç÷èððèèéýè (ààðái ò)-ýýñ òài äàèàð òóðàé òóóèèèääýð áçèèéí òç÷èððèèéýè áí èí î ì ð ää ° æ ì ° ø äèò çýðýã äýí ò õýðäççäèéä ø èéääýððýýä àð èäèäää

2. Ýí ýððýã: Ýí ýäýé÷ççäèèä òç÷èððèèéýýñ òài äàèàð òóðàé òóóèèè äääðò äýð áçèèéí òç÷èððèèèèèèè õí òèðí ã÷ ýí ýäýé÷ççäýä

ì ° í ð í ò ý é á ý ð è é í í ° ò í ò ò é á ° ð è é á í è ä á í ä - ç í ä :

à. Õç÷-èððèèééýèè ° ð õ ñ ° í ý ï ý è ÷ ç ç ä ý ç ý ï ò è ò ý ð ò ý è ý ñ ý ò ý ñ ç è ò à ï à à ð à ï ä ý ð ý à ï ü ä ð ò ý ð ò ý è .

á. Õç÷-èððèèééýè ç è è ä ý ã ÷ è é í ä ý ð ï ð í í ï ò à ï ò ð à ï ý ç ý ï ò è ò ý ð è é ä í ü ö ý ç ä ä ð è à ò

ä. Õ ï ò è ð í ä ÷ è ä à ï ü ä ð ð ÷ á à è ñ à ï ò à é í ü è æ è ò ç ä ð í è é ö ý ï æ ý í ä à ï ü ä ð ò í ° ò ° è á ç ò è é ï ð í í á à è ð ù ä í è æ ° ð ò , ò ç ð ý ñ è é ä í ü ò è ° ò è é ä ò ç ÷ è ð ò è é é ý è ç è è ä ý ã ÷ ý ñ ò à ð ä à ò

Õç÷-èððèèééýè ç è è ä ý ã ÷ è ä ò ç è ý ý è ä ý ò ò à ð è ö è ä ä ä

- Ä ý è ò è é í è ö ý í ò ï ð í ó á , ò ó ä è é á à è Ä ä ð ï á í , Ä í æ è , Ó ó ð è , Ó è è è è í è í , ç ý ð ý á ó è ñ ó ó ä ä ä “ ý ð ò ö ý ç ä ä ð è à ò à ð ä ä ö ý ï æ ý ” - ä ç ° ð ÷ ñ ° í ò ï ò è í è ä è ü ä ä ý ï ò ö ý ð ý ä ç è è ä ñ ý í ö ý è à à è è ö ä ä í ò ó ó è ü ÷ è è ñ à ï á à é í ä .

- a ï í ° ä Ä ò ð è è é í ò ó ó è é é í “ ý ð ò ö ý ç ä ä ð è à ò à ð ä ä ö ý ï æ ý ” - í è é ç í ò è ö ó ó è è ò ä ä ò ç ÷ è ð ò è é é ý è ç è è ä ý ã ÷ ò ç ç ò è é í ò è é ä ä ý ð è é ä ç ° ð ÷ ñ ° í ò ï ò è í è ä í è ä í ý í ä à ð ó è á à ð è ä ÷ è à ò ý ð ò ï ý ä è è é ä ö ä ä ä ä ä æ é í à æ è ò à ï ä ï è ä ñ í í á à é í ä .

- Ä í Ó ä ò ç ÷ è ð ò è é é ý è ç è è ä ý ã ÷ í ü ý ð ò ö ý ç ä ä ð è à ò à ð ä ä ö ý ï æ ý í ä 2 ó á à à ç ° ð ÷ ñ ° í , ý ñ ä ý è ó á à ð ä ä ö ý ï æ ý ä à à ò à ï à à ä ä ä ñ à ï ò ï ò è í è ä í è ä 50 æ è ò ç ð ò ý è ò ó ä ä ä ä ä ä ð ò ï ð è ò ý è ý ä è ç ç è ä ý á á à é í ä²¹ .

Í è ï í ó è ñ ù í ý ð ò ç ç è í ý ä ä ý ð ä ý ä ò è è ö ý ò ç à ä ä ä ð , ï ð à è è è è é ä ï í ä è Ó è ñ à ä ä ý ð á ç è è é í ò ç ÷ è ð ò è é é è è é é í à ñ ó ó è ü ä ò è é é ä ä ý ð è ý ò ò ó ó è è é í ° ò ð ÷ ò è ò , ï ð à è è è è ò à ä ÷ ö ý ð ý æ ý ò á í è ï ï æ ï é ð ï .

²¹ “Good practices in legislation on violence against women” ; Report of the expert group meeting – organized by United Nations Division for the Advancement of Women & United Nations Office on Drugs and Crime – United Nations Office at Vienna, Austria (26 to 28 May 2008), p.59 par.2 and 3 – from the Official Website of the International Organization of UNITED NATIONS (UNO)

Äzã ýè

1. Í í í ä ë Öeñää äýð ázèèéí òz-èððèèéýèòýé òýì öýð, óðüä-èèáí ñýðæééýò àñóóääè òð° ñáàòèáí æðñáí í èí í òí í ú óóèü òí æí í ì æ ò° ðèéí áí äèí äüí áàðèì ò áè-äzãýä òññääæäæ Äýð ázèèéí òz-èððèèéýèòýé òýì öýð òóðàé áèà äààñáí óóóèü áàòèàæñáí . Äýä-òóóèü òí æí í ì æðä òí í òí í äüí öýèää òí èáí í ì óó, óä òóóèèéä æððáí öýðýæzèýä- ì ýðýæèòí zãèéí ì ýäýä èðäýä òzðýð ì ýäýéýè, öýðýæzèýð ì äòáí èçì ñòè áàéæä çýðäýñ öýðýæèò òáí æèòzè é áàéí à.

2. Äýð ázèèéí òz-èððèèéýèòýé òýì öýð òóðàé òóóèèéä áàòèáí æððáí òàé òí èáí æáóóèáí áóñää òóóèèóääáá í ýì ýè, ° ð-è° èò í ðí í äzèýñýðð çzèí í ð-èí òí æí í ð ázðäýæ-àäääzè é áàéí à.

3. Ø zð, òääääæéí áàéæóèèæðóä Äýð ázèèéí òz-èððèèéýèòýé òýì öýð òóðàé òóóèü áàòèàæäðàñ° ì í° öýðýæýæáàéñáí , zð äzì zè í üí ðàèèèääð í í èèí æñí í Çàðèðæáí ù òàðèòèèäüí òóðàé òóóèèéä öýðýæýä äýð ázèèéí òz-èððèèéèèéí òí òèðí ä-äü äääððð òí òèðí í æ áàéí à.

Ø èéäâýðýð àñóóäèóá

Óóóèèéí òzðýýí ä:

1. Äýð ázèèéí òz-èððèèéýèòýé òýì öýð òóðàé òóóèèéäáazðýèä í ü òèí ý-èýí í àèðóóèäð;

2. Èðäýí èé öýðýäø zðýä öýí áí ø èéäâýðýð òóðàé òóóèüä “Ýðð öýçääàðèäð àðää öýì æýý áààðóóèäð òóðàé ä ì äèü ä “í í öäí é àæèèäæä”-í ü æðí ààð ø èéäâýðýð çí òèòóóèèèòü äðóóèü-èäð;

3. Çàðèðæáí ù òàðèòèèèäüí òóðàé òóóèüä: “Äýð ázèèéí òz-èððèèéýèòýé òýì öýð òóóèü òí æí í ì æç° ð-è°” äýñýí çzèé í ýì ýð;

4. Ø zðèéí ø èéäâýð zèéöýðäýð òóðàé òóóèüä “Ýðð öýçääàðèäð àðää öýì æýý àñáí ø zðèéí ø èéäâýðèéä zèéöýðäýð” äýñýí ázèýä

í ýì æ òí òèðí ã-èéí àþ óéãúé áàéäèù á í ýí ýàðàèòàé òàì ãàèèàòäà ÷-èæýñýí ø ÷÷ðèéí ø èéäâýðèéã òýðýææ÷ýýð òóñãäé çí òèóóéàèòóóäù äóóóèù-èàð

5. Õàãäààæéí áàéäóóèèàãùí òóðäé òóóéüä: “Áýð á÷èèéí ò÷-èððèééýèòýé òýì òýð, óðüä-èèàí ñýðæééýð” ÷-èæýèä òí äí ðí é çí òèóóéàèòóóäù äóóóèù-èàð;

6. Ø ÷÷ðèéí òóðäé òóóéüä “Áýð á÷èèéí ò÷-èððèéééèéééí òýðæéã òýí áí ø èéäâýðýð àæèèèàæàòäé òí éáí æáóéàí ø ÷÷ã-ò÷ð òàì ãàèèàð çàðèðàì æ ø ÷÷ð ø èéäâýð ãàðãàð çí òèóóéàèòóóäù äóóóèù-èàð;

7. Ýð÷÷æéí áàéòààí ø èéòãýð òóóéüä “Áýð á÷èèéí áí èí í áýèæéí ò÷-èððèééèéééí òí òèðí ã-èéãðàì ãàèèàð” çí òèóóéàèòóóäù òóñãäé;

8. Ýð÷÷æéí òóóéüä “Áýð á÷èèéí ò÷-èððèéééýé çéèãýð” ãýñýí ç÷èè, çààèòí ýí ýð ø ààðäèèàæàòäé áàéí à.

Çàñæéí æàçðù í ò° ò° éá° ðèéí ò÷ðýýí ä:

1. Áýð á÷èèéí ò÷-èððèéééýèòýé òýì òýð, óðüä-èèàí ñýðæééýð ÷ í áýñí èé ò° ò° éá° ðèéá òýðýææ÷ýýð çàðäèù ä óèñùí áí èí í ðí í í óóæéí ò° ñ° àð ñóóéææ ò° ò° éá° ðèéí òýðýææèòèèãñàéæðóóèàð

2. Áýð á÷èèéí ò÷-èððèéééèéééí óèì ààñ àì ü í àñ, ýð÷÷è ò ýí äýä í ü í í òòí é àþ óé çàì àè òèèæðñàí òí òèðí ã-äù äáàéðèóóèàð çí ðèèè á÷ðèé Õàì ãàèèàð áàéðóóäùí òýì ðàèò í° òó° èä ø óóðòàé çéè-èèãý çç÷ýýðòýé òí éáí æñí í çàðäèù ä í èéã èéí òàèàì æéí ñàì æàñ òóñãäéèàì ñàì ò÷÷æ÷ýýð;

3. Áýð á÷èèéí ò÷-èððèéééýèòýé òýì òýð òóðäé òóóéèàð ÷÷ðýä ò÷ýýñýí òóóéù-äù äáýèðãýð, äààòàí ñóðãàð ò° ò° éá° ðò ãýð á÷èèéí ò÷-èððèéééèéééí òýðæéã ø èéäâýðýð ò ýäýãáí èã ò àäóóèæ ðóóèè ° ð ò

4. Õ÷÷ðýä, ãýð á÷èèéí òýðæéã ø èéäâýðýð ÷-èæýéýð ò ýðãýð ñýí ø ÷÷ã-àæèèèóóèàð áóþ ó òààð èä ààã àñàì ø ÷÷ð áàéäóóèàð;

5. Ñòì , áàã òí ðí í , à÷÷ðæéí òàèàì æéí áí èí í ò° ææééí í èéã èéí

ÝÐÕ ×^a È^a ÁÀ ÄÝÐÝ

È.Áàí çðàà-

Ì^a Õ-í ù æø ççí, ^a ì ð^o è^o à-

Áàðì àí ù ñí í ã àí ãò èèí ñí ò è- Õ. Áããèèéí òýèñýí ÷èýí, àèèààà òçí èé ýððèéí çí àýñí ù ýðð ÷^o è^o þì . Õçí ^o ðèéí ýððèéãóýðýæççèýðäýý þ óí ù ^o í ^o òóàèéí ^o ÷èéí òàðèèòààí à ì ðàí ã òèè ýðð ÷^o è^o í èé èèðýí æðàð àí òààà- òýéáyð í ù^o ÷è^o ò ýðð áàéèàã^a ì ÷è^o ò ýðð áèà òçí èé ýðð ÷^o è^o ð^o ð èèýðäýá á^o ð^o ä ýèàí ãóýà äýðýýí èé ýðð ÷^o è^o ð^o ð èèýðäýá Äýðýýí à ì ðí èòí ã- òàèóóà òàðèèòàí áèà áèàí èéóýý ýðð ÷^o è^o ãðçèýýí ç^o àð^o ð- ýà þì ñù áí ýäýñí ^o ð^o ä ø èèæççèýí, òàðèèòàí áèà áèàí ýý òçí àýðäýñí ýýð äýðýýí à ýðð í ù èèçç^o ðð^o òçí òçðýýóýé èèçç òí àí ððí é, òèéñáýðýýñ áí àèò áàéèàè ðóó ýí æéí ýñí í àðèéí ðóó í ðæèèýðäãýðýý í í èèí ãþì .

Ýðð ÷^o è^o áà äýðýýí èé òàðèèòàí òàí ààðèù áàà- ççýðèéí òèèä ýðèýá ýðð ÷^o è^o í èé òóòàé àñóóàèù áàà- ççýó í ù àðæà ççéí òóáùä ççèòýé þì .

Ýðð ÷^o è^o í èé òóòàé àñóóàè

Ýðð ÷^o è^o í èé òóòà ó-èð, ì^o í ÷-àí àðù áí ýýí èèðççèýðèéãçá çàèéí ñýòäýá-èà ýðýèòèéæ òàéèààðèàñàð èðñýí á^o ð^o ä^o í^o ãðçðòýé ýðð ÷^o è^o äýæþ ó áý? äýäýð òàðèèòàòù á ì ðí èãñí ì ð è áàéí à.

Ýðð ÷° è° ò ãÿæþ ó áÿ?

Óðáí òùí ñí , í ãÿáÿð ÷° è° ò ãÿæþ. Æ.È.Ì í í ðáñêüâ “ýðð ÷° è° ò ãÿáÿÿñ òèí í èí í ðàèèàèðàé, í þ óí òðááí ä î èí í Ýí çüí þ ò áí äí æáóóèñáí çá áàèðãÿé. Í ýã öÿñÿáí ù ýðð ÷° è° ò ãÿæþáí æóèèàã-èéá óí àæð öÿéáàð áí èí ò ãÿáÿá áí è, í° Æ° öÿñÿáí ù ° ðñä° çàðèðàæáàð òçì ççñèéá ñí í ã ò áí èí ò ãÿáóñáá í ù çÿáñÿáÿçÿì ø èí òç-èððèééÿð ýðð, áàðáàð ááñí ýã öÿñÿáí ù ° ðèéí çí äÿñðí èé òçì èé òáèððèèãááí ä áàèð, ýñðçè ° ðèéí òóóèè á çàðèðàæáàð áááóó ðàè ãÿðãÿÿáÿá Í ýáÿí àðã òçì Ýí òðð ñàðàè ðààèð áí èí ò æééá ýðð ÷° è° ò ãÿæþ áàéá. Çàðèì í ù Ýí Ý òí ò ù, í èèü ãóáèððèèãááí ç° áð í òóðáéí öÿéáÿððÿé òí éáí í ççáÿá” ãÿæÿÿ. Èéí òçç Æ.È.Ì í í ðáñêüâæéí öÿèñí ýÿð ýðð ÷° è° ò ãÿáÿ òàèèàèðàé, í þ óí òðááí ä î èí í Ýí çüí þ ò áí äí æáóóèñáí çá òðààñ ýðð ÷° è° ò ãÿæþ èé òóðáé ðàèèááððèèñáí ñÿðãÿá-èä í èí í áàéááá

Ýãáÿð ñÿðãÿá-àèéí ççÿé ñáí àáí óóáü ááá- ççáÿé: Áí æééí ñÿðãÿá-Æí í Èí èéýðð ÷° è° ò ãÿæþ ñí ù ýðð ÷° è° ò ãÿæþ áá í èéáÿì äÿð ýðð ÷° è° ò ãÿæþ öÿì Ýí òí ð ð áí æèáí “æáì , ñí ù ýðð ÷° è° ò ãÿæþ ãÿáÿá í ù áóñáüí äðð çí ðã ýðð ÷° è° ò ãÿæþ ñ òððáàð áóñ, æáððçç ááéæèééí òóóèüá çàðèðàæáàð ýáááè þ ò ”. Òàðèí í èéáÿì äÿð ýðð ÷° è° ò ãÿæþ í ù òçì ° ðèéí òçÿÿí ç° áð ° ð-èðãÿé òçÿÿéãÿñÿí òóóèü òí æí í ò çàñáæèèèááñ ° ð çàñáæèèè çè çàðèðàæáàðü á öÿéí ý ãÿæ ççñÿí áí è Ááðí áí ù ñÿðãÿá-Ááæèü “Ýðð ÷° è° ò ãÿæþ áí è áóð çí ðã áóñ. Òçì ýðð ÷° è° ò ãÿæþ òÿé ááéí à ãÿáÿá í ù òèéæááéæáà ççèéééí öÿÿ çàèèð ãÿé ççèèèèáóðáí ñàðèðð ýáááè²” ãÿñÿí ááéí à. Òàðèí Æí í Ñòþ àðà ò èèè “Ýðð ÷° è° ò ãÿæþ áí è æéí öÿì Ýí òóðáàðàà áèá ° ðñáèéí çèè öÿðãÿÿ, ° ðñáèéí òçñèÿÿð äÿéöÿðãÿáÿý áóñáüí çèè öÿðæèéãÿæñíãÿðãÿé, òççì ä ñààá òí òã ð ó-ðóóèèðãÿé ááèð ýáááè ò í ” ãÿæÿÿ. Ì í Óðáí òùí ñÿðãÿá- Óðááððèè Ááñðèè \1801-1850\ ýðð ÷° è° ò ãÿæþ á ò ãÿéí ýÿð òí äí ððí èéæÿÿ. Òççì èéöÿÿð ýðð

¹ Ááì èð èÿá Á. Ááð-Ýðáÿí ý Óóáèéí òí -èéí í í í è. ÓÁ.2009, 116 ááðü òàè
² Ááì èð èÿá Ó Ñÿéÿí ãÿ “Ýðð ÷° è° ò ãÿæþ - Ýðð ççèí çí ÿò ççèé áí èí ò í ù “Óóóèü áÿÿáèÿð , ñ , 2008, 1 2 25 ááðü òàè

Õ Í È É ÝÐÕ 2010/1

÷°è° ãÿãÿá í ü áóñããã õí ð ò°í° è ó÷ðóóèàðãÿé áí è òÿí áÿð
°°ðèéí ò° àãüÿãñ ÷ããããðüã áÿðí ýÿð í ü àø èæãð ýðð þì áàéí à³.
Áí æèéí ñÿðãÿã- Í àéæãèü Àø ò í ðã “ýðð ÷°è° ãÿãÿá áí è òÿí áÿð
áóñããü í î ðí èõí î ãÿéãÿÿð ðèéð çÿééÿÿ ñí í æ ò áí èí ì æì °í . Õÿí áÿð
áóñãã òÿí èé ýðð ÷°è° í à òóðããèããðãÿé è áí è °°ðèéí äóðããð òÿððÿí
àì üãðãðãà ø èéãÿÿð ýðððÿé” òÿí ýÿí òí áí ðõí èéñí í .

Ýí ý áÿõí ýÿñ òãðãðãã áÿðèé è ñÿðãÿã- ýðð ÷°è° áí è äóð çí ðã
áèø ãÿãæéããððããí òí áí ðõí èéñí í áàéí à. x°è° ò í èéãÿí à áóñããü í
ýððèéã ç° ð÷èðãÿé áàéð í ü òÿí áÿõí èé çÿðÿã á° ð° à èéí òÿÿ ýðð
÷°è° í èé òóðãé í èéã èòüã òí áí ðõí èéí í àã÷ çÿÿðãÿÿ òÿãèéãÿÿð
áèãÿí à ýí æèé çÿéé áí èñí í ÷ÿí ýðÿç áóñããü í ýððÿí à òãèããðãÿé áàéð
ãÿñÿí ýí ý ÷òãè çãð÷ì üãçãããã è äãðóéæããéð ø àãðãèããðãèé á° ð° à
ýí ý ÷òãããðãã Õðãí òüí òÿí èé áà èðãÿí èé ýððèéí òóí òãæéí 4 äÿÿÿð
çÿééã “Áóñããðãé ç° ð÷èéã òãÿéãÿÿð (Áóñããã õí ð ò°í° è
ó÷ðóóèàðãÿéãÿÿð) òÿñÿí áÿõí ýÿ ðèéð áí èí ì æéããýðð ÷°è° ãÿí ý”
ãÿæ, Ì í ì æ è Õèñüí í ÷í ãñÿí òóóèééí 19 äÿÿÿð çÿééèéí 3 äãðü òÿñÿã
“Õÿí ýðð ÷°è° ð° ÿãèÿðãÿÿ çí ãÿñí èé àþ óéãÿé áàéããè áóñãã òÿí èé
ýðð, ýðð ÷°è° ã òí òèðí í æ í èéã èéí äÿã æððí üã æãæóãóóéæ
áí èí òãÿé” ãÿæçããñãí áàéããã Ýí ý áí è ýðð ÷°è° í èé òÿçãããð á° ð° à

³ Õðããðèé Áãñòèà Õóóèü \ì í í æ è í ð÷óéæã\ 2007., 58 äÿð òãè
⁴ Æð: Í àéæãèü Àø ò í ðã “x°è° ò í èéã èéí çí ãñÿí çãð÷èì óóã” \ì í í æ è í ð÷óéæã.
ÕÁ.,2007. 43 äÿð òãè
⁵ Äÿãèã Áí ç. Èéããðãðèãí èçí \ì í í æ è í ð÷óéæã\ 2005, 189 äÿð òãè
⁶ Ì í í æ è Õèñüí í ÷í ãñÿí òóóèü 1992 Õì 1992¹ 1
⁷ Áããèü òÿñÿé çí ðèæéí ððããí çã ø àòüãããì æéí ò° æãã ããÿæçÿñÿí . ÷í ä:
1. Õð ðèééí òÿñÿé çí ðèã Ýí ý çã ø àòãí à òÿñÿé çí ðèæéí ÷°è° ò áàéããè í ü ç° áð í
°°ð° è ýðð ÷°è° òÿé áàéããããéí à.
2. Áóð çí ðã . Áóð çí ðã í ü °°ðð° è ýðð ÷°è° òÿé áàéãããðé æéí òÿí ý ýðð ÷°è°
áèø . Ýí ý áí è ò í ðí àè ýðð ÷°è° . Áóð çí ðãí í çãã òÿñÿé çí ðèæéí ÷°è° ò áàéããè í ü
òÿéãÿðèéí òóãüã è áàéãããñ, ææóéãü í òóãüã ÷°è° ò áóñ áàéí à.
3. x°è° ò òÿñÿé çí ðèã Ýí ý çãã òÿñÿé çí ðèæéí ÷°è° ò áàéããè í ü °°ð° °°ðð° ýðð
÷°è° òÿé áàéð á° ð° à ææóéæã òÿéãÿðèéí ÿéæãã áàéðãÿé áí èí í . Õÿñÿé çí ðèãí ü òÿéãÿð
ææóéãü í òóãüã ýðð ÷°è° òÿé þì .

¿í èèãÆí Ñòp àðã ì èèèèéí òí àí ðòí èèñí í òðø èãã¿¿ òàðù! òýí ýýõ
çàð÷èì ì °í .

Ýðð ÷° è°° í èé ò èèí ñí ò èéí ò° è°° è° ã- áí èí ò Õ. Æããèü ýðð
÷° è°° í èé ì °í ÷-àí àðù à òàéèãààðèèàðãàà ò¿ñýè çí ðèæéí í èèã èòí à
ñóòðèèñáí áèèýý. Õ¿ñýè çí ðèæéí ¿í àñýí ø èí æí ü ýðð ÷° è°° , ò¿ñýè
çí ðèæéíãýðð ÷° è°° í °° ñ ñàèææ÷° è°° ò áóñ ýðð ÷° è°° í èé òóðàé ýðèò
í ü òóãã¿é ðì . Áýõãýý ò¿ñýè çí ðèæéí ÷° è°° ò áàéããè í ü ò¿ñýè
çí ðèæéí ò° æèèéí ò¿ãø èí ãýñø àèòæàèèãã. Õ¿ñýè çí ðèæéí ÷° è°° ò
áàéããè í ü ýóí èé ø àðàí à æãðò¿¿ °° ð°° è ýðð ÷° è°° ò° é áàéããã Èèí
ò¿ñýè çí ðèãò¿¿ðãýã è áàéò á° ð° à ò¿¿ðãýã ýðð ÷° è°° òýé, óðããèãã
ç° á ò¿í áí èí ò áí èí ì æããèããã Ýí ý áí è ýðð ÷° è°° í èé áí èí ì æ ýí ý
¿ãã ò¿ñýè çí ðèæéí ÷° è°° ò áàéããè àæóéææ, òýéáyðèéí òóãüã ÷° è°° ò
áóñ ðì . Õàðèí áóð çí ðãí ì òóãüã ò¿ñýè çí ðèæéí ÷° è°° ò áàéããè í ü
ç° á°° í òýéáyðèéí òóãüã áàéããã á° ð° à ýí ý í ü àæóéææòàéæãã
ç° ð÷èèããã Ýí ý áí è ò í ðì àè ýðð ÷° è°° . Õàðèí æéí òýí ý ÷° è°° ò ò¿ñýè
çí ðèæéí ¿ãã ò¿ñýè çí ðèæéí ÷° è°° ò áàéããè í ü àæóéææ òýéáyðèéí
òóãüã àèü àèéí à í ü ýðð ÷° è°° òýé. °° ð°° ð òýéáyé ¿¿ðãýý óòàí ñàðò ò¿ñýè
çí ðèãããéí à.

Èèí ýýñ ýðð ÷° è°° ãýãýãí ü Æããèèéí òýèñýí ÷-èýí áóð çí ðã àèø
ó÷ðããñ ýðð ÷° è°° ãýãýãí èèã èòí í à °° ðèéí ýððèéí ò¿ðýý òýçããàð,
¿éèãèèèããòããí àãñ ýðèýò òããí à áóóñãò òýçããàð, çàéèø ¿é ø èí æèéã
óòàí ñàðèòò ýãããè ðì . °° ð°° ð òýéáyé ¿¿ðãýý óòàí ñàðèòò ýãããè
ðì .

Áýðýý í ü ýðð ÷° è°° í èé èèðýò òýéáyð áí èí ò í ü
Áí æèéí ýðãýì òýí Õýí ðè Ñàì í ýì ýéí ñí , è èðãýí ø èèéí ò¿¿ð° ãýãýã

°Áýãèã Áí aç. Èèããòòàðèéí èçì \ì í í ã è í ð÷óéèã\ 2005, 189 ààòü òàè

33

ái è ãðýý òýèýèòýýððæé í èéã ýýñ ãðýý òýèýèòýýððòí èéãýì ðçç èðñýí òççð ì °í ãýæ í ýãý òýý áè÷æý. Æýðýý, òýèýèòýýððæéãýýð ñì ì è èðãýí ð èèð í èéã èéã ò° ñ° è° ò áí èì ì ãæé ò° àèéãé, èèì í èéãýì ì ðø èì òì ãòì ò ÷ áí èì ì ãæé ãýãýãí ù òýí áçðýí ä òì äì ðòì é áèéýý.

Õçì èè ì ðø èðóéí çì áýñáí èñì í ãðýý í ù Æããèèéí ççñýí ýýð ÷° è° ò òçñýè çì ðèã ì ð èéýðãýã ðì . a ° ð° ð òýéáýè òçì ° ðèéí òçñýè çì ðèã ì èéýððèééýí òýí òýé ýàæ ýì àð òýéáýðýýð, ýì àð ò° ðèèéí ãýðýý ááèãóèèàð, òççãýýðýý ýì àð òýì æýýãýýð ççðýã òçèýýð áí èì í ýðð ýäéýð ì ù ñóáúæèð ì òçñýè çì ðèãýðð ÷° è° ì éé èéýððèééýè ðì . Ýí ý òóãàððàà ãýðýý èé ýðð ÷° è° ì éé àãóéãú ãòàì ãèéí ì èéã ì ãòì é á° ð° ä áàñ òì á÷òì í èéýððèééýð ççéé áí è "Laissez- faire áóð ó áèáí èéã ç° í ä í ù ì ðèè÷èò" ãýñýí èèááððàðè òðèà ãýæçýæáí èí ì . Õàðèí ò° ð ýáãýýð òì ðèðì èòì ì çì ýóýýð ñáéí áóðúí çì ãñýí ãýýð òèéãýýæàèèèàà òóóðáì ì ýòèýèð áóð ó òç÷ òýðýæýðæé ááèð í ° ò° èèéã òáì ãò ççðýãýé.

Æýðýý èé ýðð ÷° è° ì ì ð óí ù ° ì í ° ãýðýý ááèãóèèàð ýðð ÷° è° ä ° ð° ò° àãóéãããá° ð° ä ýí ãýýñ òýí òýé ááèãóèèàð, òàèóóà ãýðýý èé àãóéããà ÷° è° òýé ñì í ã ò çýðýã ýðð ÷° è° òðãáí ãàðããã Õýí ÷ òàèóóáúí ýí ý ýððèééç° ð÷èæáí èì òæé á° ð° ä òççì ä òçì áýðãýèòýé òáì äàð ò÷èððàé.

Õçì ° ð° ì ð óí òðààì ò àì ùðàì áí èì òúí òì ì òóáüä, ° ð° ðèéí òýðýãýý ð ààðèèèãã ááèããèéí òóáüä òýððçç òýðýãýýãýý òáì ãàòúí òóèä áóñãàðèéããà çààããè òàðèèèòààì ä ì ðì èòì ò ð ààðèèèèãã ãàðããã á° ð° ä ýí ý áçð òàðèèèòààì ù èðýí òè ì ù ãýðýýãýýð èéýðãýã

Õçì ì àð ì èì í ò° ðèèéí ýððòýé á° ð° ä òýããýýð ýððýý òýðýæççèýð òðüä÷èèñáí í ° ò° è áí è ãýðýý èé ýðð ÷° è° ò° ãýðýæççèýð ýãããè ãýæ

ççýæáí éí î .^a ° ð° ð òýéáyè òçí ýðð ÷° è°° ð° ýäéýðäýý þ óí ù òçðççí ä äýðýýí èé ýðð ÷° è°° äðýðýæççäýáá° ð° ä ýí ý í ù ýðð ÷° è°° í èé èèðýí äàðð äääàà òýéáyð äýäæéäðàðóóèæááéí à . Èéí ýññ áóñäà ýððýý òýðýæççèýðýä þ óí ù °í í ° áèä äýðýýí èé ýðð ÷° è°° äðýðýæççäýáá þ ì .

Äýðýýí èé ýðð ÷° è°° í èé òàì äääèàèò

Õçí èé ýðð, ýðð ÷° è°° í èé òóðàé áí èí í òççí èé ì °í ÷àì àð í ù þ ó áí èí ò, ýðð ÷° è°° í èé èèðýð òýéáyð çýðýáýðð ÷° è°° í èé òàèààð ýððæ áàéæà òì òèí èäí èä òççí èéäðýððýí òàì äæç òàì äääèàðþ ì áý? äýäæéä ýðèðäçé °í ð° ð° ò í ù ççéðèýäýè ÷àì ä ýðð áàéæà äýðäýý òýð ýððèéä ýäèççèýðäçé äýæáàéæàðàé ýèäèäçé ççéé áí éí î . Õçí äýðýý áàéæóèèò ýðð ÷° è°° òýé þ ì áí è òýð ýðð í ù òàì äääèàäèò , ñòì é .

Èéí ä äýðýýí èé ýðð ÷° è°° äðýððýí òàì äääèàäáí éí òù äää÷ ççüä . Ýðð ççéí í ýáçí äñýí ÷èäççðýáí ù òçí èé ýðð, ýðð ÷° è°° äðàì äääèàðäá î ðø éí î° . Õàðèí ýí ýðçç äýðýýí èé ýðð ÷° è°° ä òàì äääèàð ççðýäðýé òí ðùí ääí ò ñóáüàèò áí è ò° ð þ ì . Õçí èé ýðð, ýðð ÷° è°° äðàì äääèàð, í èéä èéí àì üäðàèüí áçò òçðýýí ä òóóèü , ñ, ýðð ççéí äýäæðì ù ä òàì ääð° ðèéí çéé äæèèèääððóóéü òàì äääèàð ÷èäççðýáäýáýä Õóóèü òàì äääèàð ÷èä ççðæéí í ýä ÷óðàè òàè áí è òçí èé ýðð, ýðð ÷° è°° ä òàì äääèàð ýääàè¹⁰ ì °í òóè òçí èé äýðýýí èé ýðð, ýðð ÷° è°° þ óí ù °í í ° òóóèèàð òàì äääèàäèàí à .

Ì í í ä è òèñäà òçí èé äýðýýí èé ýðð ÷° è°° í èé òàì äääèàèòü ä Ì í í ä è Õèñüí Èðäýí èé òóóèèàð òàì äääèñàí áàéäää Ì í í ä è Õèñüí Èðäýí èé òóóèèéí 1 äçäýð ççéèèéí 1.2 äàð òýñýæð äýðýýí èé ýðð ÷° è°° äðàì ääð çàð÷ì ùí òàèààð çààðüí çýðýäýý ì °í òóóèèéí 189

⁹ Ñí äðàí äýðýè . Ì í í ä èüí ää äýèðèéí ýðð ççéí òí äèí èòí î . ÓÁ., 2001. 70 äàðü òàè
¹⁰ Í Èçí äýí äí ðæ Õ° ðèéí î í í è . ÓÁ., 2005. 197 äàðü òàè

ä çäýýð ççéëä äýðýýí èé òàèóóäúí ÷° è° ò ááéäèúí òàèààð òóóèü÷èèñáí . Õí äðóóéááè, Èðäýí èé òóóèèéí 189 ä çäýýð ççéèéí 189.1 äýð òýñýä "Äýðýýí èé òàèóóä òóóèèéí òçðýýí ä äýðýýä÷° è° ò é ááéäðóéàð òççí èé ääóéäü ä° ò ðñä° ò òí äí ðõí ééí ò ýððóýé" - äýæçààæýý.

Áí àèò àì üäðàèä òççí èé ýðð, ýðð ÷° è° ò ä òýçäàððèàð çàèèø äçé ø ààðäèäèä ääðäàä¹. Èéì ò÷ðààñ äýðýýí èé ýðð ÷° è° ò ä çí òèð òýí æýýí ä òýçäàððèàð í ü áí éí í . Í ° ð° òàèààð ÆÉí Íòð àðä Ì èèèèéí "Ýðð ÷° è° ò äýäýáí è æéí òýí ý òóäàððäà áéä ° ò ðñäèéí çéè òýðäýý, ° ò ðñäèéí òççíýýð äçéòýðäýðäýý áóñäúí çéè òýðäèéä çäçéñäýðäçé, òççí ä ñààä òí òä ð ò÷ðóóéàðäçé ááéð ýááàè ì ° í" - äýæòýèñýí ÷éýí ýðð ÷° è° ò äýäýá í ü áóñäúí ýððýí ä òàèäàðäçé ááéð ýááèäàð òí äí ðõí ééí ääí ò óóè äýðýýí èé ýðð ÷° è° ò í ä òýçäàððèàèð òèéæ ááéää í ü ýðð ÷° è° ò ä òàì äàèèæ ááéääæéí í ýäóýéáýð ì ° í .

Èéí òçç äýðýýí èé ýðð ÷° è° ò ä òàì äàèèàð çí äýñí èé ì áðáí èçì ú í í ýáí ü Èðäýí èé òóóèü þì . Ì ° í í ° ð° òýéäççð äýðýý í ü òççí ° ì ÷é° ò áí éí í áóñää ýððýý òýðýæççéýðí áüáèðèä ø ààðäèääüí óèì ààñ áéé áí éäí äó÷ðààñ ° ì ÷é° ò áí éí í áóñää ýððèéä í äñýí òóóèü áí éí í áóñää òóóèèàð òàì äàèèñí ààð äýðýýí èé ýðð ÷° è° ò òàì äàèèäääää þì . Æèð ýý í ü Ì í í ä è Óèñúí ÷ í äñýí òóóèèéí 16 äóäàðð ççéèèéí 16-ä "Õ äè° ò çè ò äè° ò ò ð° í ð° ø óäàððäàð ì èæäáàð, ýççýí ø èð, ° ì ÷é° ò, ° ä çàèääì æéóóéàð ýððóýé...¹²" - äýæçààñí ààð ò° ð° í äèéä ýççýí ø èð, ° ì ÷é° ò áí éí í ° ä çàèääì æéóóéàð ýððýý òýðýæççéýðäýý ýì àð í ýáýí

¹¹ Ñ. Í. áðáí äýðýé., Ì í í ä èúí ää äýèðèéí ýðð ççéí òí ääí èòí í . ÓÁ., 2001. 71 ääòü òàè
¹² Ì í í ä è Óèñúí ÷ í äñýí òóóèü 1992, Õì ° 1

ǎýðýý áàéǎóéàõ¹³ á° ð° ä ýí ýõçç ǎýðýý áàéǎóéàõ ýðõ ÷° è° ã í ü
õýçǎàðèààèè °ì ÷è° õ ýðõ ò í òçǎàðèàǎàõ áí éí î . Èéí òçç ò í ǎñýí
óóóèüä çààñàí ýðõèéí òàì ǎàèèèèò áçð ǎýðýýí èé ýðõ ÷° è° ò í èé
òàì ǎàèèèèò áí èäí ã ð ì . Áð í ü èðǎýí èé áçð ñóáüàèèèà ýðõ í ü
òàì ǎàèèèèò ø èí æòýé áà òàèóóäüí õýí í ýã í ü ǎýðýýí èé ççðǎýý
àèäèççéýðǎé áàéõ òí òèí èäí èä ñóáüàèèèà ýðõèéã ç° ð-ñ° í áóþ ó
òççí ä ° í ð èçñ° í òýðýááí éí î ¹⁴.

ǎýðýýí èé ýðõ ÷° è° ã òàì ǎàèèèèò àðǎóäü àèðǎýí èé óóóèüä òòñǎàñàí
áàéí à . Ì í í ã è óèñüí Èðǎýí èé óóóèèéí 9 äçǎýýð ççéèèéí 9.4 äýõ
õýñýð çààñàí òàì ǎàèèèèò áçð ǎýðýýí èé ýðõ ÷° è° ò í èé òàì ǎàèèèèò
ð ì .

¹³ Óóàééí °ì ÷èéí ýã ò° ð° í æéäí èæàáàõ ǎýáýð çéèäáýðéýé ýáóóéæ çí ýò ççéè áçðýýð,
ì àè ñçðýã àì üòàì àǎǎóñ ì àèèèæçðæççéýð, àø èãø èì èéäí ü àø èæàð , óóáàèèèè
àðèèæàáàð ò° ð° í ð òí ð èè í èæàáàð, ° à çàèǎàì æèæáóþ ó áýèǎýí ä áààð, ǎýðýý
õýèðéýýð áí éí î °ì ÷ òóäü÷èèèèèð ààñàí çýðýááàéæáí éí î . (Á Ñí áà Ì í í ã è Óèñüí
ò í ǎñýí óóóèèéí òàèèèèèèð 2000, 89-90 ààðü òàè)
¹⁴ Ì .È.Áðàæí ñèéé.Á.Á. Áèðýí ñèéé. Áí ã áí ðí í à ì òàáí (áí èü èà ò í éí æáí èä) .Ì .1997

Õ - ÕÄÈÉÍ ÀÌ ÜÄÐÀÕÁÍ ÈÍ Í ÕÀÌ ÄÄÈÓÓÈÀÕ
ÝÐÕ ÁÀ Õ - ÕÝÄ - Ð×ÈÝÈÒÈÉÍ ÒÀÈÀÀÐÕÈ ÝÐÕ
ÇÉÍ ÇÌ ÕÈÕÓÓÈÀÈÕÌ Í ÇÀÐÈÌ ÀÑÓÓÄÄÈ

Ñ.Áí èí àñí í
Í ÕÕ-ù í Áàéèàèèéí ýàèéí çàñàã,
ýðð ççéí èõ ñóððóóèèéí àì èõì ðàí ò

Õççðäèéí ýððèéã òàì ãààèàõ çí àñýí çàð-ì ùí í ýã òýñãèéã “ðççðýã ýñýí ì ýí ä àì üäðàõ, ò° ãæò, òàì ãààèóóèàõ, í èéã èéí àì üäðàèä î ðí èõí ò ýððèéã òàì ãæò ýãààè ò° ð, äýð áçèèéí çí àñýí ççðýãáàéõ” äýæçààæý. Ýððççéí ýí ýçàð-èì í ü óóðàéí òàðèèèòààí ä î ðí èõí ã-ä-ù í áàðèì òàèààè çí òèð ççýè ñàí ààí ü -èæýí æ áàéããã Õ-èð èéí ýýñ òççðäèéí ýàèýò ýððççéí í ü Õççðäèéã ò° ðñ° í òàãàñ í ü ýðèýí 18 í àñàí ä òçðýèòè òóãàòààí ä ì í í ã è òççðäççä áí èí í ì í ã è Õèñàà î ðè èí ñóóãàà ãàààààùí èðäýí, òàðüýàèèèæçé òçí èé òççðäýã ÷ í ýãýí ààèè, òàì ààð- çèè-èéí ý. Èéí ýýñ áèà ýðèýýã òççðäèéí ýððèéí òàèààð ýðäýí ñàí àð òýðýããàðí à. Õççðäèéí ýððèéã çí àñýí 4 òýñýãò òóàààí àà- ççýã

1. Àì üäðàõ ýðð,
2. Õàì ãààèóóèàõ ýðð,
3. Õ° ãæò ýðð
4. Í èéã èéí àì üäðàèä î ðí èõí ò ýðð².

¹“Õççðäèéí ýððèéí òóðàé ì í í ã è òèñùí òóóèü”1996 í í .,4-ð ççèèýýñ
²“Õççðäèéí ýððèéí òóðàé òóóèü”1996 í í .,5,6,7,8-ð ççèéã

Ýäýýðyyñ àì üäðäð áí èí í òàì ãàèóóèàð ýððýä òàì ààðàð î èí í òì í í ü ýððççæèéí í ýáí ü òççðýä ýöýä ýððýéäý òàì ò àì üäðäð ýðð ðì . Ýí ý ýððèèä òýðýæççýð ççáí ýñ ýöýä ýðæé, ° í ÷èí , òàðàà òýí àèòæé áèáí èé ýððæ çàí ø ñàí ààð /çàðèì çää ãòààì æ ü äýð òì àì òæ èòì é/ òàðæòàì ààð òçí æé, î ðì í äýðæé òýí çç-èýí àì üäàðäàà òàðàà òýí àèòæé òççðæèéááóñàà çð-èççýð òýðýäãðàà Ýí ý í ü Áýð áçèèéí òóðáé òóóèèí ä “òççðæèéäòýáí èé àð èãñí í èððèüí ççáí ýñ çð-èççýí”³ äýæáýðæççýí òóñææ° ãñ° í òýé òì èáí î òì é. ÷ çí èé ò-èð ø àèòæèáí ü çç-èýéðèéí áð° í òèé çí ðèèã òì é òì èáí í àâ-ççæ÷ áàñ áí èí ò ðì . ÷-èýéðèéí çí ðèèã í ü:

1-ðò: Õççðæèéá ° á òýæ ò° æççýð ççáí ýñ òýáí èèã äýð áçèèéí áí èí í ááýð ááýñæèáí , òàèð î èèè èèèüí î ð-èí ä ° ñæ æðçí ççæççýð.

2-ðò: Õççðæèéí äýä àð èãñí í èððè èä í èéòççýí , çí ãñýí ýððèèä òàì æð, òççðýä òóààèèàð, òèèæèèèàð, òèè ààì í áí òóààèèàðàñ ñýðæèéýð ýäààè ðì .

Äèü ÷ òèñ î ðì í çð-èýéðèéí òàðèèòàà áóð ó çð-èýéðèéí ñèñðàì èèã òóóèèàð òì æì í í í . ÷-èýéðèéí òàðèèòààãçí òèòóóèñàí òýí òýí æýä áð° í òèèá í ü çí äýñí èé òóóèü òì æì í í æ í èí í óèñüí äýðýý èí í ááì òè äýæ áí æèí à. Óã áí æèèèè í ü çð-èýéð í ü äí òì í äüí çð-èýéð, óèñ òì í ðì í äüí çð-èýéð äýñýí òýéáýððýé áàèààæèé òì èáí î òì é.

Ääýð-èàæàæáóé ° í ° çää äýèðèéí óèñ î ðì óóäüí òçí àì òèè ààì í áí ñóðððè èæèðäýí èé òàððýäèèè, çí äýñ óñàà, ø àð èí ø çòèýä çàí çàí ø èààñàà çè òàì ààðàì òì í ðì í äí í äýðýð, çð òççðäýý çð-èýð çð-èýí àààð çýðýá î èí í óèñüí òàì ààðàè áçèèé äýð áçèèéí òàðèèòààì ü òì äí ððì é òýéáýðççä óèè èðñýð òàì äèàæàèé áí èæý. Òóðáéèèèè, Ì î òí áóó-èí Ì î äáí í à, æææ-èí Áí æèèí à ÆÈ èé çýðýä àèààð òóóðí óóä òççðýè òàðèéí òçí èé òççðæèéäçð-èýí àâ-ñí èí í äüí

³ “Áýð áçèèéí òóðáé òóóèè”1999 í í .,54-ð ççèéýñ

Õ Í È É Ý Ð Õ 2010/1

ái eí í í ° í ð ì yò ãýð á ç è è è ä ç ç ñ ã ý æ á à è æ ä ä ä è ä á ç õ ý í ì ý á í ý. Õ ç ç õ ý ä ãýð á ç è á í õ ì ð à ç æ ð æ è ý á ý è æ ý õ ý ä ý õ è é í ò à é ð ò à è à ì æ ò ç ð õ ý æ ° ñ ° õ í ü þ ó í à ã ñ ÷ è è ç ç ÷ ò à è á à ã ñ ñ à è ø à à è ò à é õ ý ð ý ä ý ý.

Õ ç í á ç õ ý í ç ð ò à ì à à ç è ä ý ý æ ò ç ç õ ý ä è ð ý ý ä ç è õ í é ÷ ç ä ý ý ñ à é í ñ à è õ à í á à è è æ ð ò á ç ð è í à ì ü à à ð ä ä ä ÷ ð ò ç ç õ ý ä ò ð ç ç è ý ý ç è í ý á í ü á ó ñ ä ù í ò ç ç õ ä è è ä ° ð è é í á í è ä í à à ÷, à ì ü à ð à è ü ã ý ì à æ ð ã ý ð ý è ã ý ã ý ò ý é á à è õ à à ð ä ç ð ñ è ý í á í á ì æ ò ° ñ ° è ä ° ä Õ à ð è í ý í ý ò à ð è è õ à à í à ã ñ ç ç ä ý í à ì ü à ð à è ä õ ì ð è í è ä ì ò, ç ð á è í í á ý ð ò ø ý ý è, ý ð ñ ä ý è ç ð ð ÷ è è é í ò à è à à ð õ ý í ÷ ó ð ü à ÷ è è à ì ò à ð æ ò ì á ì ð õ í é ç ç è è è è ä ò ° è ° ä è ° ä ° æ ç è ã ý æ õ ý è æ á í é í í. Á ý ð á ç è è é í ò à ð è è õ à à í ü ý ð ñ ä ý è ç ð ð ÷ è è ° ñ ò à ì æ à è à ò à ð æ ì á à ð à ì è ç ð í ü ý ð ð ç ç è í ç ð ð è ò ó è à è ò þ ì. ÷ ç í è è ä ° æ ç ç è ý ð è é í ò ÷ è ð í ü ì í í ä è ó è ñ ç ð ÷ è ý è ð è é í ò à ð è è õ à à ä ò ó ñ æ è õ ý ì õ ý ì æ ý ý ò ì æ ð ì ñ í í ý ð ð ç ç è í á è ò à à ð ç ð è ò ó è ñ à à ð ò ç ç õ ý í ò ì á ì ð õ í é ò à ä ç ä è é ä ° í ð ð ° ñ ° í ÷ ý è à ì æ ý ä æ ä ä ä ä ó è ñ ü í è ð ã ý í ä ì í í ä è ó è ñ ü í ò à ð ú ý à ò ò ç ç õ ä è é ä ç ð ÷ è ç ç è ý ð ý ð ð ç ç è í ç ð ð è ò ó è à è ò ú í à ñ ó á à è í ü ç à ð è ì ò à è à à ð à à ø à à ð ä è ä æ ò à ì æ ð æ ç è á à è æ ä à í ü í á ì í æ è í ò ç ÷ è ì ò ð æ ä ° ð ç è è ÷ è è æ á ó é ã ý ð á ç è è é í ò ò à é ò ó è è é í ì ð à è ò è è õ ý ð ý æ è ò ý ý ð è è ý ð ÷ á à è æ ä ä ä ç ä ä ý è ò è é í ç ð ÷ è ý è ò, ç ð ÷ è ý è ð è é í ò à ð è è õ à à, ç ð ÷ è ç ç è ý ð í ° ò ò ° è æ ð à ì, ò ç ç í è é ò ó è ü ç ç è í ç à ð è ì ç ð ä à æ ä à à ð ç ý ð ý ä à æ ó è æ ä á ç ð è è á ý ñ ð ý ä ç ç è è è ä è ÷ è æ á à è æ ä ä à ì ð ø é í í.

÷ ð ÷ è ý è ò æ ý á ý á í ü ç ð ò ç ç õ ý ä æ ç è ã ý ð á ç è á ó ñ ä ù í ò ç ç õ ä è è ä ò ý æ ý ý ò ý ò æ ý ð, ° ð è é í ò ç ç õ ý ä á í è ä æ à à à ò ç è è ä ý è þ ì. Õ ó ó è ü ç ç è í ò ò à à ð à à ç ð ÷ è ý è ò í ü "Õ ç ç õ ä è è ä ° ð ä ° æ à à à ò õ ý è á ý ð ý ý ð ò ó ó è ü ä ç à à ñ à í ç í ä ý ñ è ý è æ ð ð ì ú í ä à ä ó ó ç ð ÷ è ý ä ÷, ç ð ÷ è ç ç è ý ä ÷ è é í õ í ð í í ä ò ° ð ñ ° í ý ó ý ä, ý ð ò ç ç õ ä è é í í ý á ý í à à è è ý ð ð ç ç ð ä è è ä ç ç ñ ä ý æ á ó é ò ó ó è ü, ñ í ü ç è è à æ è è ä ä ä ä" ⁴.

⁴ Ö. Á è ò à ì õ ý ó ý ä, Á. Á ó æ à ð ì à à., Ö. Á ó è æ ä í., "ãýð á ç è è é í ý ð ð ç ç è" \æ ð ð ì í à à è à æ ä., Ó. Á., 2007., 107-ð ò à è à ã ñ

Í áí áé öëñ çð-ëýëðèéí ðàðèèöààí ù ýððççéí çí ðèöóóèàèöùí ° í ° ýððí èé öèàì æàèèðàé áí èì ö í ù òççýí ýð ñóðáàèæóóààà áé-èæ öýì áýæýæñýí ççéýýñ ðàðàæàæ áàéàà. Óóàééáàè, "Ì í í ã è Í èðààùí ðóóèù"-à çð-ëýëðèéí òàèààð 9-15 í àñí ù ýì ýæýé òççýä, çð-ëýýä í ýã àñ ° ã °, "Ì í í ã è öààçùí áé-èæ"-ò ° ðèéí ðð ðñ° í ýðýæýé òççýäæçé àéè ° ðèéí í áí àáí ððí í ñí í òççýä çð-èèæ àá- áí èì ö á° ð ° ä òççýä ýí ý òèì èáí èà ýöæéí í áæéá àá-, òççí èé ð° ð° í æèá çàèæàì æàð áí èì ì æì éí çýðýæýý çð-ëýëðèéá çàààè áçððæççéäýá áàèñàí áàéí à. Óóàééáàè, òí ø óó çàðèèðàá- çàí æè à ýäççéæýð ð° è° ö ààí ñàí à æððæàí à áóp óæàààà ì í í ã èùí ðð ðèéá çàñàð ýààèùí ýàì í ù ààí ñàí à áçððæççéýäé áí è öóóèéí ðàðèèöèàæ òççýýèæýæ òççðèèèááóóààæð ðççèñýí ýöýá ýóýá í ù ° æ° ááàèæýý⁵.

Çàð çýýèéí ðàðèèöààí ù ýððççéí çí ðèöóóèàèöùí çí áýñ ñóóðèéá 1992 í í à áàòèàæñàí ñ í àñýí ðóóèù áýæççáýá Ì í í ã è Óèñ ñ í àñýí öóóèéí ààà öèèæððèáí ýððççéí òí æì èòí í ã í ø èí ý-éýí áí èì àñðí í æé áí èã ö ççáí ýñí í èí í àðààí ðóóèèèæø èí ý-éýí áàòèæì ° ðà ççèñí èé í ýáí ù 1999 í í à áàòèàæñàí "Áýð áçèèéí öóàé öóóèù" þì . Óáöóóèèéí 7-ð áççýæð òççýä çð-ëýýð, çð-èçççýýð áð° í öèé í ° ö° è æððàì , òççí à í ° ö° èä áàéæà çð-èçççýýð òççðèèéí áçððæýé öýí àèð, çð-ëýá-, æààààùí èðæýí Ì í í ã è Óèñùí ðàðýýàð òççðèèéá çð-ëýí áààð, çð-ëýæñýí òççýä çð-ëýí ààñàí ýöýá ýöèéí ýðð ççýä çð-ëýëðèéí í óó, çð-ëýëðèéá òç-èí æçéä òí í öí ö, òççí ýýñ ççñýð çð ààæàðùí òàèààððè çí ðèöóóèàèö òñææñàí . Öýð-éýí í èí í óèñùí öýì öýí æýý òí æì í ñí í àèò áí èì ö "Óççðèèéí ýððèéí öóàé èí í ááí öè⁶", "Óççðèèéá òàì æàèèð áí èì í óèñ òí í ðí í à çð-ëýýð àñóáèèàð òàì òðàí àæèèèð

⁵ Óóóèù áýýáéýð , ñ ñýðæççè.,2008.,¹ 4\23\, Ö.Ì ° í ðççè. "Áýð áçèèéí òí èáí æì èòí é öýýá öýí áí ø èéááýðéýð àæèèèæàáí ù ýððççéí çí ðèöóóèàèöùí öèàì æàè", 44-ð òàèàñ
⁶ Ñ.Áí èí àñí í. "Áýð áçèèéí ýððççéí" \èàèèèéí ýì öýðæ\,ÓÁ.,2006.,12-ð òàèè ...Ì í í ã è óèñ 1990 í í à óàèí í ááí öèà í ýæýí í ðñí í " áýæý.

Õ Í ÈÉ ÝÐÕ 2010/1

óóóàé êí ááí òè⁷-èéã ÷ ì í í ã è Óëñ ààãæì ° ðã° æ áàéãà áèèýý.
- ð-èýèòòýé õí éáí ããñí í í èí í àðááí àñóóäèúí áí òí ð ì í í ã è Óëñú í
òàðúýàò òççðäèéã ããàààúí èðãýí ä çð-èççèýó àñóóääè áóp ó
çí òèòóóèàèò òýí èé ÷ ñí í èðòèú áòàòòòãéãýð ° í ð ° ò ó-èðãé þì .
Ó-èð ð àèòãáí í ù ° ð èéí ýéýáí ýãòççðäèéí í àñáí óóð èéí àì üäðè
óóáú çàýãð èéãáýðèýòòýé õí éáí ããñí í òàðèèòááí ù çí òèòóóèàèò
òñãããñáí áàéää

Áààààúí èðãýí ä ì í í ã è Óëñú í òàðúýàò òççðäèéã çð-èççèýóýä
òààèò í ° ð ° è ð ààðäèàãóá òççí ä òýí àèò òààèò àñóóäèúí áí òí ð
ããàààúí èðãýí ä ì í í ã è Óëñú í òàðúýàò òççðäèéã çð-èççèýó ãòðì ù á
òóóèúçé, í ééã èéí òàì ããàèàè, ýðççè ì ýí àèéí àñóóääè òàðèòòñáí
çàñãéí ãçðúí ãè ççä òàì òðáí òí ãñí í òóóóàé çààèò áàéääá ° ð ° ð
òýéáýé ýí ý ÷ óóàè áàðèì ò áè-æéããóðááí ýàì í ù ñàéã è çí áñýí áýý
áí èí àñðóóèàì ãðããæáàéí à.

Áýèòèéí òýí æýýí ä ñççèèí æèççäýä í èí í óëñú í çð-èýèòèéí
òýðãççí èé èèãýã- óèñóóää

- Áí ÕÀÓ
- Áóàòàì àè óëñ
- Ðóì úí óëñ
- Í ðí ñ
- Êì ì áàæ
- ° í í ° ä Ñí èí í ã ñ çýðýá óèñóóá,

Õàðèí òçèýýí áàãã- óèñàð Áí Óáçðòãýãñýí áàéí à⁸.

Ì í í ã è óëñú í óóáúã ããàààúí çð-èýãñýí òççðäèéí òàèàð ýðò
ççéí í èí í çí òèòóóèàèò ýí ç áçðèéí òóóèú, òóóèú-èèñáí àèòà

---

⁷ ì ° í òýí á., Óãèí í ááí òè 1993 í í á áàòèàããàæ 1995 í í á òç-èí ò° ð° èã° ð áí èñí í . ì áí áé
óèñ 1998 í í á í ýãýæí ðñí í áàéí à.
⁸ www.mn-nhrc.org., Áí Ó-2008 í í á 17438 í èí í óëñú í çð-èýèò, 2007 í í á 19613., 2004 í í á
í ðæè çá áóp ó 22884 í èí í óëñú í çð-èýèò áçðòãýãñýý.

òõñããñàí ù í ýáí ù Áýð á ç è è í ò ò ò à è ò ó ó è è í 58.4-ä “Ääääüí èðãýí Ì í í ã è Õëñí ò à ð ù ÿ à ò ò ç ç ò ÿ ä ç ð - è ý í à à ñ í ù ä Ääääüí èðãýí è è ý ð ò ç ç è í à à è ä è ù í ò ò ò à è ò ó ó è è í 111 ä ç ä ý ð ç ç è ä ç à ñ à í à à è ð ó è è ä ä ä ä ç ç ä ç ð ò ã ý í ý” ä ý æ ý . Ó ó ó è ü ä ç à à ã ñ à í ç ç ð è è í ò ý ý ò ç ç ý ý í ä Ääääüí èðãýí ò à ð ù ÿ à ò ù í à ñ ó ó à è ý ð ò è ý ò à è á á í ù ä ä ä ä ä ä ó è ñ ä ä ç ð - è ý ã ñ ý í Ì í í ã è Õëñí ò à ð ù ÿ à ò ò ç ç ð à è è í ä ç ð ò ä ý è è è ä ò ò ò è æ ä à è ä ä á í è í í . Á ý ð ä ä ý ý í ý ç è è æ è è ä ä ä ä í ù ç ð - è ý è ò è è í í ó ó ò à è ò í è á í ò í è ä ý ñ ý í í ý ð è è í ä ð ä ç ð ò ä ý è è è í à ñ ó ó à è í ù ò è è í - ò í ä ð ò í è à è ò / í ý ý è ò ò ý è à è ò / ò ó è ò á í ý ä ý ý è è è ä ä á í à è ò á ó þ ó ç í ý í ç ò á í è æ ò í æ ò í ò í ä á à ñ ò ç ç ä ð ý è ò ý è à à è ä ä ä ä ä ä 1999 í í í ñ 2010 í í ò ç ç ð ò è Ì í í ã è Õëñí ò à ð ù ÿ à ò ò ý á ý í ò ç ç ð ÿ ä ä ý è ò è è í ý ò à ð ò è ñ í ð í ó ó ä ä ç ð - è ý ã ñ ý í á í è í ò ò í í ò ý ä ý ý è è è ä ò ç ç ñ ý ý ä ý ý ð ç ç ç ç è ä ý è⁹

2.1999 í í í ñ 2009 í í ä ó ó ñ ò à è ò ó ó ä ä ä ä í ä ä ä ä ä ä ä ü í èðãýí ä ç ð - è ý ã ñ ý í ò ç ç ð ÿ ä / ó è ñ í ð í í ð ä ä - ç ç ä ý è /

1	Õëñä ä ð	Ó í í
1.	Á Í Ó	129
2.	Õ Á Í Á Ó	16
3.	Õ ð á í ò	9
4.	Á ä è ü ä è	3
5.	Ä ä ñ ò ð ä è è	3
6.	Á Í Ñ Ó	6
7.	Á í æ è	3
8.	Í è ä ä ð è á í ä	4
9.	Ä á í è	1
10.	È ò à è è	3
11.	ß í í í	1
12.	È ñ í á í è	1
13.	È á í ä ä	3
14.	Ä í è è á í ä	2
Í è è ò		184

⁹ Ääääüí èðãýí ò à ð ù ÿ à ò ù í à ñ ó ó à è ý ð ò è ý ò ä ç ð ò . Èðãýí è è ò à ð ù ÿ à è è , ò ç ç ð ÿ ä ç ð - è ý è ò , ä ä ä ä ä ä ü í á í è í í í è í í ò è ñ í ò ò è è í á ó ñ à à è ð ó è è ä ä ü í ò ò è è ò ä - è è í ä ç ç ð ù í à ñ ó ó à è ò à ð è ó ò ñ à í í ý ð ä æ è ò ý í ý ñ ä ä ä ä .

ð-ëýèðèéí òàðèèòààí ù çí òèòóóéàèòàà àí òààðòò çàðèí àñóóäèù í òóòàé: Í èí í óèñùí çð-ëýèðèéí àñóóäèù àòàí àðñàí ò° í áóñ òí í ù í èí í óèñùí ãýðýý, èí í àáí òèòà ààéääà Òòòàééääè, 1989 í í ù Òççòàèéí ýðòèéí òóòàé Í -Á-ùí èí í àáí òèéà 192 óèñóóà ñí , ðòí í ààòàèñàí . Àí Ó, Ñí ì àèè Òèñ èí í àáí òèà ààðùí çñýãçóðñàí àí èí à- ñí , ðòí í ààòèààãé àæýý. ⁹ ð í ýáí èí í óèñùí èí í àáí ò áí è 1993 í í ù Òèñ òí ì ðí í àùí çð-ëýèðèéí òóòàé Æààñí èí í àáí òèéà 75 óèñ ààòàèñí ù àí òí ð Áí Óí ðñí í ààéí à. Ýí ý èí í àáí ò í ù èí í óèñùí çð-ëýèðèéí áçò òàèóóà ù à òàí àààèàò, òççòàèéé à òóààèààò ýààèààñ óðùà-èèàí ñýðæééýðýà ÷èæýñýí , àí èí ì æòí é òí òèí èàí èà òççòàèééàð ð° èò ýò í ðí í à çð-ëççýðèééçí ðùñí í ààéääà Òàðàí ñàèòàé í ù òççòýà ¹⁰ ðèéí ð° èò ýò ðí ðí ñ çð-ëýæýæýæ óèàí àí ðàñí í í° òó° èà àí ùàðòò àí èñí í æò ýý í àò èò ààéääà Òòòàééääè, 18 í àñ òçðòýè Áí Ó-à áí èí àñðí è ýçýí ò ççèýýà, ýðæçèæàààà èðí ý æýæýðýáýðèéáí ù ì ýðèýò çàí ààð Ñàí àí Òèñùí 81 òççòàèééàòóòàí àà-ýàñàí òýðýá 2007 í í à ààð-ýý. Ñòðæóèùà ñòðæòùí í ðí í à Áí Ó-à ð òà ì óæà àí ùàðòò òóòàí ì ýðèýò ýààèùí òàèààð í àò ì ýáýýãé æýð áçèççáýà òççòàèééá çð-ëýèðèéí ¹⁰ ðæçèñýí ààéí à¹⁰.

Òèñ òí ì ðí í àùí çð-ëýèðèéí òàðèèòààí à óèñí ðí óóàà ýí ç áçðèéí àðæà çàí ù àñí í à àí ààæýý. Æèò ýý í ù, Áùàòí àí Òèñ Òòèèàí æéí ààð çóò-èèèùí ààéæóóèèààà òàí àààáí è Áí Ó-à çð-ëýèðèéí àñóóäèè òàèóóñàí òóñæàé ààáí òèàààæèèèààààáàéí à¹¹. Ø áàà, Áí Ó-ùí æýð áçèççà Áùàòí àí Òèñààñ òççòýà çð-ëýðýý çí ñí ì ñí í í ù Áùàòí àí Òèñùí Çàñæéí ààçðùí 2008 í í ù Òççèé ýðòèéí òàèààðò èèòáýè ààðñàí òàé ð óóà òí èáí ì òí é æýæççáýà ÷ çí èé ó-èð í ù òóñ èèòáýèà Áùàòí àí -óóàùí çð-ëýèðèéí ð° ð° èá° ðí ýðèéí àí ð òççòàèééá çð-ëýèðèéí

¹⁰ Ààí èò ýýá. Larsen, Elizabeth. "Did I Steal My Daughter? The Tribulations of Global Adoption." Mother Jones. November/December 2007 Issue.
¹¹ Tighe, Mark. "Vietnamese adoptions thrown into doubt." The Times. March 7, 2009. \Áí Ó 40 àáí òèàñ ààò èæàààà ààéí à\

òóèä òççðäèéí ýðÿä ýðÿä ì °í Æ ð° èæòççðäèéäàààä ä í ýèò òççðäèéä í óóòààð òóààèäààä ì °í òççðäèéäòóèèæèèñàí í î òèí é àñóóäèü äõì õì í òÿì äÿæÿñÿí àæÿÿ. Ì °í 2005 ì í ä Í ÕÕ-ñ çð-èÿæñÿí í ðì ñ òççðÿä àèàæñàí òÿðÿä ÷ æð-÷ áàéñàí áàéí à. Ýäæÿð æø óóí óððø èàæóà í ü Ì í í Æ è óèñàä ÷ æÿñÿí çð-èÿèòí ÿðèéí äí ð èéí ççéè äààðàæàð ì àæäèèè ì àø °í ä° ð áàéæà °í °° çäà òàì æéí çð äçì òÿé í ýí òÿðæçì èè äÿÿðòè çéèäèÿÿñ óðüä-èèèí ñÿðæèèæ ÷ àààð àðæà òÿì æÿÿ áí è çð-èÿèèèè òàðèèòààçí òèòóóèñàí òóóèüòí æì ì ì æèäáí èí àñðì í æé áí èä òÿäàèè ð ì . Èèí ÿÿñ ààðààòü ñàí àè äçä ÿèòèèäæðææààéí à

Äçä ýèò, ñàí àè.

Àèèäàà òàðèèòààçí òèòóóèñàí òÿì òÿì æÿÿäç° ð-ñ° í ä òçèÿÿèäÿò òóóèü ççéí òàðèèòóèäæì ð° ðèèèäòóòàéí òóóèüòí æì ì ì æà èòÿí òèäÿÿ òóñæèèèí çààæ° ñ° í áàèäàä Äÿòÿè Ì í í Æ è Õèñüí Äÿð äçèèèí òóòàè òóóèèí ä òóñæèèèí òàðèèòóèäæà òçèÿÿèäÿò çí òèòóóèèèò ççé í ü çð-èÿèèèèí òàðèèòààí ààñ ççññÿí ç° ð-èè áóp ó óóòàéí òàðèèòàà ç° ð-ñ° í ÿðæÿÿä äààð àðæà òÿì æÿÿ òí äí ðòí é áóñ áàèæàä òàðòóóèæ áàéí à. Ýí ýí ü çð-èÿèèèèí òàðèèòààí ààñ ççññÿí ì àðæàí áí èí í ç° ð-èèèä òçèÿÿèäÿò òàðèèòóèäæà ÿì àð ÷ òóóèüä òóñæèèèäæä æÿñÿí ñàí àà áàñ áèø ð ì ¹² ÿðççéí çí òèòóóèèèèèí áàèæà í ° ò° èä òóóèüòóóèü-èèñàí àèðàà çàðèè í ÿäð ðèèèí çààèòü áí ÿì æÿññÿÿè òóóèèèí òí äí ðòí é çààèòàä °° ð-èè èò ì ðóóèäð í ü ççéòÿè æÿæ äçä ÿí ààðààòü ñàí àèü ääÿäø ççèæ áàèæà áí èí í .¹³ çì ä:

¹² "Ì í í Æ è óèñüí ÿðççéí òóóèü" 2002 ì í ., Ýðççéí òóóèèèí 117-ð ççéèä" çð-èÿí ààñàí òççðäÿÿ òäÿñàí, ð° ðççèñÿí áí è ° ä° èí ° ðèéí ð° èñí èè äí í ä òÿì æÿÿäòààèí í ÿäÿÿñ òí ð çóóí òààü ààðèí í ÿì ÿæççèñÿí òÿé òÿí òÿò òÿì æÿÿí èè ð° Æ° Æ° ð òí ðæ ò, òí ð çóóí òààèí í ÿäÿÿñ æððàí çóóí òàà òçðÿé òóæòààæàð àèäààáí àæè òèèèæÿò, ÿñòçè æððààñ äÿÿø çððæàí ñàð òçðÿé òóæòààæàð áàðèä-èàð ÿè ø èèòäÿí ÿ. Ì áí òóóèèèí 120-ð ççéèä, "çð-èèæààñàí òççðäÿÿ òÿæÿÿí òÿòäÿò òàèäàð æððñàí ø ççèèè ø èèääÿð áèèè ççèÿÿÿñ í î òè é çàèèñòèèñÿí áí è ð° ä° èí ° ðèéí ð° èñí èè äí í ä òÿì æÿÿä òààèí í ÿäÿÿñ í ÿà çóóí òààü ààðèí í ÿì ÿæççèñÿí òÿé òÿí òÿò òÿì æÿÿí èè ð° Æ° Æ° ð òí ðæ ò, ÿñòçè æððààñ äÿÿø çððæàí ñàð òçðÿé òóæòààæàð áàðèä-èàð ÿè ø èèòäÿí ÿ" æÿñÿí òàðèèòóèèèè òçèÿÿèäÿò çààèò áèè.

- Äýð á ç è è í ò ò à è ò ó ó è è í 61, 62-ð ç ç è è è í ç ì ò è ò ó ó è è à è ò à ð ð ç ç ò ç ð ÷ è ý è ò è è í ò à ð è è ò à à à ò ç ÷ è í ã ç è á í è ã ò ã ð à ì ç è ÷ è è ä ý ä Ý í ý í ü ç ð ÷ è ý è ò è è í ò à ð è è ò à à à á ó ó ã ã à ð á í è ã ò à ñ ó á è ü ã è ð ç ç ð ð è è ä ä ý ä ã ñ ý í ò ý é ò ò à à í ý ä ç ç è è . Ò è è í ý ý ñ ò ó ò à è í ò à ð è è ò à à à ç ° á ò ó ó è ü ç ç è í à à ã ò á à è è ã ð ç ç á í ý ý ñ ç ð ÷ è ý è ò è è í ò à ð è è ò à à ç ç ñ ý ò ý ñ ý ò à ñ ó ó á è ü ã ÷ ð ç ç ð ð è è ä ä ý ð è ý ä ý ä à à è ò à à ð á ó þ ó ç ç ñ ý í ç ð à à ã ã ð ð ú í à ñ ó ó á è ü ã ç ° á ð ° í ð ç ç ð ð è è ä ä ý ð è ý ð á ó ñ ý ý ò à ð è è ò à à ç ç ñ ý ò ý ð è ý è á í è ñ í í à ñ ó ó á è ü ã ÷ ò ð è è í ç à ò è ð ã ã á í ü á à è ã ò é è à ã à à è ã à è ã à à ° ð ÷ è è ä ä ý è à í ã ý ä à ã à à à ä ú í è ð ã ý í ä ì í í ã è ó è ñ ú í ò à ð ú ý à ò ò ç ç ð ð à è è á ç ð ÷ è ç ç è ý ò ý ò ñ è è í ð è è ä ä ý ð è è á ð ç ç ð ð à à ã à à è è à à ð ò ó ó è ü ÷ è à ð ò ý ð ý ã ý é . Ä ý è ò è è í ó è ñ í ð í ó ó à à à ý ð ð ç ç è í è è í ç ì ò è ò ó ó è è à è ò ç è ÷ è è ä ý ä Ò ó ò à è è á à è , Í Õ Ó-í ò ó ó è ü ò ì ã ò ì ì ã è è í à à ã ò ò ç ç ð ð à è è á ò ç ç í è è í ð ð è í ñ ó ó à à ã ç ð ð ú í á ó þ ó á à è ã à à ã ç ð ð ú í ð ç ç ò ý ý ð ç ð ÷ è ç ç è ä ý ä ³

- Ä í ò ì í à ç ð ÷ è ý è ò á ó þ ó ° ð è è í ý ò í ð í ü ä í ò ð ò ý í í ý ä ý í ä ç ð ÷ è ý ã ñ ý í ò ç ç ð ð à è ý ä ò ì ä ð ò ì é ò ó ã ã ò à à í à ò ý í à è ò ò à à è ò à ñ ó ó á è ü ã ä ý ð á ç è è í ò ò à è ò ó ó è è ü à ò ì ä ð ò ì é è í í ò ñ ã ð . Ò ó ò à è è á à è : ð ÷ è ý è ò è è í á ç ð ð à ý è ð ° ò è ð , è ð ã ý í è è á ç ð ð à ý è è è í á à è ã ó ó è è à ã ì í ä ý ð á ç è è è í á ç ð ð à ý è è è í à ã è è ò à í , á ç ð ð à ý è è è í ò ý í à è ò ú í ó è ñ ú í á à è ò à à ã : ò ý í à è ò ò à à ü à à à à à è ò à à ð , ó è í à à ð ò ç ç í è è ý ð ð ò ý í ã ý ý à ò ì ä ð ò ì é è í í ç à à ð .

- ì í í ã è ó è ñ ú í è ð ã ý í á ° ð ° à ì Ó-í ò è è è è í ÷ á í à à à à ã à à à ä ú í è ð ã ý ä ý ä ç ð ÷ è ç ç è ñ ý í ò ç ç ð ð à è è í ý ð ð , ò ó ó è ü , ñ í ü à ð è ä ñ í í è ð ò ì è ü ã ò à ì ã à è à ò à ñ ó ó á à è ä ò ý ä í è è á í à ñ á í à ò ç ð ð ý è í ü ò ó ó à è í ó è ñ à à ñ ó ó à à è í í ñ ó è , à è í è ì ì à ò ð ° è ò ° è ò ã : è è í ã à ç à ð ò à ì ã à è à ð ç ç ð ð ý ã ý é á í è í ò ú ã ç à à ã è í í ñ ó è ü í á à è ã ó ó è è à ã ì í á ç ð ð à ý è ý ý ð ò ý í à è ò ò à à è ð ã ð ð ì ü ã á í è í à ñ ð ó ó è æ ì ° ð ä ç ç è ý ò í ü ÷ ó ò à è à ÷ ò ì é á í ã à ì è á ç ð è è ç ì ò è ò ó ó è à è ò á í è í í .

¹³ Í ì . Ä í ã ò ñ è à à ñ è è . “Í á ã á ó í à ð ò á í í à ÷ à ñ ò í í à ì ð à à à ” Í ., 2005., 350-ð ò à è à à ñ

Õ Í È È Õ ÆÈÈÈÍ ÀÑÓÄÄÄ

Á.Í þ ó í ÷ è ì yā

Ñàí òçç ýäèéí çāñæéí äýyā ñóðäóóèèéí
áàæ , ñýöäyè ñóäèäè ù í óöààí ù äí èò ð,
í ðí ò āññí ð

Õçí í àñáí òóðð äàà ò° æææäáéäää Õäðéí ç° á
ò° ææè ò çç, ýñâýè áóðóó ò° ææè ò çç äýäýā í ù
òóöàéí òçí ýýñ ° ð° ñ í ù ð óóä òàì ààðí à.

“Õçí ð èä òçí” áí èí òú í òèä í ýí òçðççí ò° è° äð ççèyð ççèè áí è
áçð òàèùí ç° á ò° ææè þì . Ç° á ò° ææè í ù þ óä, òýððýí ñóðäòààn
òàì ààðí à. Ñóðäðí ù ÷ ääääæçé ççéèýý ÷ ääääáí èí ò ýäääè áí è ò° ææè
í ù ñóð÷ í èæàäñáí ÷ ääääðäà í ýí ýæççèyð, äääóóèèð çèè ýäò. Õçí
ò° ðñ° í òäæàñàà è àèèääää ñóðäèèðæ òýð òýðýýðýý ÷ ääääðæææ
ò° æææäýâð èæáàéäää Õçí ç° áð° í ñàéí ù āñóð÷, ç° á ò° æææäáéæ
è “òçí ð èä òçí” áí èæ÷ääí à.

Õ ææèéí ò° ñ° ð° á ò ó òàèùā äýyæ ýäðýā ñàéí òàèùā óèàì
áäýæóóèèí áýðæççèæááéæòçí äýâð èèä òçðí ý. ×óðàì ýí ý òòæàð
í ù ò° ææè, äýâð èè äýñýí òí , ð çæéä òàì ò òýðýæýäýā Õçí èè ç° á
ò° ææèèéä “ò° ææè äýâð èè” äýæ í éèæ æ áí èí í . Õ° æææ äýâð èòýä
áí èí āñðí è, ñí , è, òçí ççæèéí ò° è° äð èè èðýýðýí í ° è° òýé.

Õ Í È É ÝÐÕ 2010/1

Õí èè òí ã ò ò ææèèèáàèà, í þ ó í , ñýòäýèèéí àèü í ýã èé í ü ò ò ææèè
çäéäýð òí äí ðòí ééí ò àðæäçé. Àì üäðæùí òí ü òòðð èä áèà ì àðáí äí ä
í ü ääð÷ áóé ýäðýá ò ð÷è ò èðçäèèä òçí èé áèàèéí ò ò ææèè äýäýáí è
òàí èí ì ýäýð çéè àæèèèèàæàí ü äçí ä òçí èé ì ýäýð, òàí èð, óðààðàð,
ñýòäýóýä ò ò æéäçé òàí üæ ì ýäñýí ýý èèýððèèèýð ÷àààð äí èí ò
ñýòäýðçé, ñýòäýèäýý, ÷àààð, àààèèä ääð÷ áóé àðèð äýáð è çäèèä
í þ ó í ü ò ò ææèè äýæðí äí ðòí éèäí ä

Õí èè òí ã ò ò ææèèéí í ýä ÷óðàè áçðýèäççí òýñýáí ü ñýòäýèèéí
ò ò ææèè. Ñýòäýè í ü òçí æàààà áí èí í äí òí í ä áðð ò í ò, òçí ÷éýí ò ò èéí
äí òí í ä ì ò í ÷áí àðàà òàí èæ ì ýäýð, óðààðàð ÷àààð þ ì . Ýääýð
÷àààððàà àààóóèàð çàí ààð òçí ñýòäýèýý ò ò ææçèæ äýáð ççéí ý.
á í ò ò æéí áèä ì àððèèèèèä ò ò ææèè èòýóóýí à÷ òí èáí ääí è ò ä÷,
òçí ýýñýððýí ççéè çäçé í ýòòéèð èð÷ áàéí à. Õí èéä "òçí ò èäòçí",
í èéä èéä "í èéäýí ò èäí èéäýí " áí èä ò ççéè í ü ääí ò ò ò ææèè áèð , òýð
òòñí àà ì àððèèèèèä ò ò ææèè áçð ÷ áèð , òàðèí ñýòäýèèéí áí èí äñðí èü ä
äýýäýèñýí òí ã ò áí èí äñðí è, ñí , è, òçí ççæèè, , ñ ñóðàððóóí äýäæéä
óðààðàð òàäýäèéí áí èæý.

Õèñ í ðí ü ò ò ææèè í ü òòðèì òèóóèñáí ýä ààýèää ñçí äýðèççèñýí
ààðèèæä áàéð èí , æààì æàð ñçèæèèäýð ì àð èí òýðýá áèð , òàðèí
óèñ í ðí ü ç ò á ò ò è ò äð ççèñýí , ò ò ð ò ð ò ýéáýè ñýòäýè, í þ ó í ü ò óáüä
ç ò á ò ò ææí ò çí ççñ þ ì .

Õí ä ò è ò äð ççèýð , ñòí è ààðàæèéí ççéè áí è äí èí äñðí è. á í í ò
í èéä èéí òí ääí èòí í í ä áí èí äñðí èü äí ýäéýä ÷àààð, àààèè ýçýí ò èð
çéè ýäð, òçí èé çð äçí äýæ ççýæ áàéñáí áí è ò í ò çä ä òçí áçð
òàèàððàà ç ò á ò ò æææ ñí , èææð ò è ò äð èð çéè ýäð, òçí èé çð äçí ,
í þ ó í ü äñýòäýèæçèæ ñýòäýèèèäí þ ó í æóóèñí ü çí äñýí äýðð òçí èéä
í þ ó í , ñýòäýèýýð í ü òçí áí èä ò çí äýñ äýæ ççýæ áàéí à.

Õ Í ÈÉ ÝÐÕ 2010/1

Õ¿ì èé áí èì àñðì èù äýçýì ø ñýí í þ óí ù áí èì àñðì è, ò ãñ° í èò äýýä ñóðãóèééí òí í, òàì ãàèñàì ýðàì èéí çýðãýð ÷ì ýéýóí ù òàì ãàèòãé þì . Æèí òýí ý áí èì àñðì èòì é ò¿ì äýäýáí ù àèèàààãóòààðò ÷ààààðòàé, ç° á ñýòãýæ ç° á ýðùààã, áóðóóá ° ðø ° æ ç° áééá òýòãýò óòààì òàé, àì üäðàèùí í °í ÷áì àð (àì üäðàèùí óòãà ó÷èð, çì ðèèã , çì àèí í ãððàèùí í °í ÷áì àð)-ù áóòààðáí í èéã áí ã òàì òì èí í òì é àì üäðàð, áóñààðòàé í èéýóð ÷ààààðòàé, òàéààì òì ãòóí áàéèèù äýððýí èýäýä àì èí òóàèà òè÷ýäýãé ò¿ì þì .

Àèä áí èì àñðì èù äç° áó° í í þ óí ä òàì ààòàé ç¿èè äýæ¿çýæ ì ýäèýä ÷ààààð ò° àèéã° ð äóóóó í èéã æ ñýòãýèééí áí èì àñðì èù áí ðòèñí í °ð° ñã° èí èì àñðì èù äýððýí èýæèðæ Èèì áí èì àñðì èù äó° ãàèééí ò° òýðã¿¿ì ¿ç¿¿èýèò áí èã ñí í í ù ò¿ì èé ì ° ñãé, ò¿ì ¿¿æèèãé, , ñ ñóðòàòóóí ãé ò¿ì í èð èð÷ áàéãàãæéí ø àèòãàí äýæðýèæáí èí ò áàéò. Ç° á ò° ãæææ, ò¿ì ¿¿æææ, , ñ ñóðòàòóóí èàã, ñí , èòì é áí èæ áóé ò¿ì ¿¿ñèéí òí í ã í ð áí èì àñðì èù í ¿ð ä¿ì ä òýí æææ ¿ì ýèì ýýð ñàì àãààã

Ñýòãýèééí áí èì àñðì èù áí ðòèãàóóéñí ààð è ò¿ì ¿¿ñí àòàðèàèèèãà ðóóé, òýðýãýýãø ¿òýæ ì àòàðèàèèèãàò° ãæèééí òí èí í í ñ° ò° èä° æ áàéí à. Ýí ýí ù ò° ãæèééí àèààà áí èì òù áí èéã æýðýèñýí ò¿ì ¿¿ñ áàéãà ÷ òèéí ò¿ì èé òí í ò° í áàéí à.

Õ¿ì ¿¿æèéèì ýäèýä ñýòãýè, àààèè çóðð èè ãòðàùí òí ãòì èòì í äýæ ¿çýæ, ° ðí ° ä° ä ì ýäèýð, Äí ðí í ààòèí ä ñýòãýèä ñóóðèèñàì ò¿ì ¿¿æèéèä ýððýí áí èã æ èðñýí áàéããã Ì áí àé á¿ò ø àòí ù ñóðãóèèòà ÷ ° ðí èéí ì ýäèýð ñóóðèèñàì áí èì àñðì èù ä äýýäýææ ø èí æýò óòààì ù ì ýäèýä ÷ààààðù äò¿èò¿¿ í í èí ñí í ð ñàéí ýàèé çàñàã-, èí æáí áð, í ýðèèàì áí äí ã-, òóóèù÷ì ýðãýæèèòí ¿¿æèéèð ð¿¿èæ áàéèà òýäèè ÷ ò¿ì èéè ò¿ì áí èã ò, ç° á ò° è° àð ¿¿èýðýä ýèàì ãýä

Ò ÐÈÉÍ ÀÈÁÍ Û ÒÓÀÉ ÒÓÈÈÉÃ
ÝÐÑªª ÐxÈª ÕØ ÀÀÐÄÈÀÀÀÒÉ

Á.Óðar öyöyā
Çañæéí Àaçðú í Öýðýæççÿyā- Àãáí òèää
Óæèðæèãú í Àèääàì èéí ï ðí ò ãññí ð,
ãí èøí ð (Ph.D)

Ì í í ã èúí í èéã èéí àì üäðæä 1990-ýýä
í í í ñ òí éø ø èí ýýð áí èí í ø èí ý çàð-ì ààð
áçðýèäýð áí èñí í í èí í ççýãèèéí í ýááí è ð ðèéí àèää áèèýý. Ýí ýðçç
àèääí ù ã è ð° ä° èð ã- òçç- áí èñí í ð ðèéí æéí öýí ý àèääí òààã-ãú í
àèää òàø èð ð° èì ° ðè° ò çéè àæèèèàæà í ù Ì í í ã èúí ð ðèéí çí ðèèð,
÷èä ççðæèèã òáí æò çí ãñýí àðæ, ð ðèéí äçð ð ðèèèã òí ãí ðòí èéí ò
÷óðæè çççèýèð á° ð° ä èðãýí èé í èéãè èéã æéí öýí ý óðæàð Ì í
ð° è° àø ççèýöýä áí èí í àðä-èèñáí í èéãýì äýð òçí èé ýðð, ýðð ð° è° ä
áí àèøí é òáí æòàä ÷ ÷óðæè òçç-èí ççéè áí èí ò àæýý.

Í èí í òàèúí ó-èð òí èáí æáí è áçðèé ýí ýðçç çéè àæèèèàæàãð ð° ñ
í í í ã-òí é, çí äýñèýèðýéãýýð òóóèü-èáí çí ðèèóóèèð í ù ð ðèéí àèää
çð äçí öýé áàéðàà ø óóä í ° è° èä° ä Äýöýè ð ðèéí àèääí òààã-ãú í
ð° ä° èì ° ðèéí òàðèèèòààãçí ðèèóóèèæáóé òóóèü òí æòí Ì í æóóä í ù ° ð
òí í ðí í ãí í ç° ð-èèèðýé, áèå áèåý ççèéññýíýí àæóóèæàðèé áàéð,
ðèéäýèðýéãýñ áóèèèèáí áóèèèè ççñýð òí í í í ã-òí é áóñ çí ðèèóóèèèè
òí æòí í æñí í áàéð, çàðèè çààèð, çí ðèèóóèèèè çé-èýðæçé, çí ãñí í æ

Ýðð ççéí ñàòóí í ù ° ð ÷ àèü àèü í ü Õ ðèéí àèááí òààã-, òýáýá ÷ çí òèòóóèàèòí ü ° ð ÷ àæè, àèááí òòð ààèä ø èèæççéýð” äýæí ýãè í éèã èòòóè õí , ð òóóèüà òãçí òèòóóèàèòí òñããàòãàà ààèè àæóéæãð, ààèè çð ààæãðü ááèé áí èã õí í ð òñããàò, ñòí é. Õ á° èí ° ðèéí òóòáé òóóèüà çààñí ààð áí è Õ ÆÒàã- í ü àæèü í çàéèø äçé ø ààðäèàæ, ñóé çí ãñí èò, ýðççè ì ýí à áí ðí éòñí í äýñýí æððááí çí äýñéýèèé àèü í ýã ýýð ° ð ÷ àæèä ø èèæççéýá (ÕÕóóèèéí 32-34 äçýýð ççééççé). Õàðèí Õ ðèéí àèááí ü òóòáé òóóèèàð áí èí õí í ð ÕÆÀÒàã- í ü ááèæóéèèàæ òàòáí áóóãñáí , ° ð ÷-è° í ááèæóéèèàæñáí ýñóçè ° ð ° ñ í ü çè òàí ààððð ø àèòãáí ààð í ðí í õí í ü òàñããñáí áí è òàèèí ð° èñèéãáóóðóóèàòäçéäýýð ° ð ÷ àæè, àèááí òòð ààèä ø èèæò (Õ ðèéí àèááí ü òóòáé òóóèèéí 27 áóããàð ççéèèéí 27.2.3) áí èæááéí à. Äýýé ÕÆÀÒàã-èèéã ° ð ÷ àæè, àèááí òòð ààèä ø èèæççéýð ýáýýð çí äýñéýéýñí ü Õ ÆÒàã-èéí òóáüà àæè í èã ã-èéí ñáí àà-èàæãð òàèàæãð çí äýñéýé áí èæ ÕÕóóèèéí 40 äçýýð ççéèèéí 40.1.1-à òñããàæý. Ç° á° í ýí ý çí òèòóóèàèòí òýéáýðýýñ àà- ççýóýá í ýã òýéáýðèéí çí òèòóóèàèòí , ð ° ð ÷ àæèä ø ýðýææð ðèéí õí , ð ð ðèéí àèááí òààã-ààá òóóèü ççéí ýðñýèæàòáé çð ààæãð í ýã èèò í ü ð° á° èí ° ðèéí òàðèèòàà ø óóá áóóñããàð áí èæááéòàà í ° ð° æèò í ü òãðàðèèòàà ° ð ÷-è° æ° æááéí à.

Õ á° èí ° ðèéí òóòáé òóóèüà àèááí òòð ààè áóóðóóèàð çí òèòóóèàèò í æááéòäçé. 1991 í í ä Õ á° èí ° ðèéí òóòáé òóóèü ø èí ýýð áàòèàæãð çãã ñàòèèãñí ø èèòäýèèéí òýéáýðýýð ° ì í ° ò òóóèüà òñããàææ òýðýæýæýæááéñáí àæè, àèááí òòð ààè áóóðóóèàð çí òèòóóèàèòí à àà- òýðýæýðèèááí èüæòàññáí áèèýý. Ýí ýí ü í í è í ðàèèèèéí çí òèò çí äýñéýáýýé ááéñáí þì . Àæè í èã ã- òóóèèéí ýóäýáèéí áçòöýá ñàòèèæçé àæèòàí ä çí ðèóéæýì àð í ýã àæèü í ááèð, í ðí í õí í òààæèæ ñóé ááèèæð , ñòí é äýñýí àæóéèü ãóáçí òèòóóèàèò àæóéæ ááéñáí í ü òççí èéã òýðýæýðèèááí èèòèàð çí äýñéýé áí èñí í áèèýý.

Ãýòýè °í °° ä° ð Õ ðèéí àèááí ù òòòàé ì ýðýæèè óð ÷ääääðãúé, àæè
¿¿ðãý áèáè¿¿èäýãúé àèááí òääã-àà òääòàéèæ ýððè¿¿èñýí
àãòèãàðàé çí òèòóóèàèò áí èã í òýðýæýæ áàéãà í ù ò° ðèéí àèáá
ì ýðãýø ñýí áàéò, àðä ò¿ì ýí ä ¿éè-èýò àèáá áàéò çàð-ì ù ã
àèääããóóèàðää í °è°èæááéí à.

Õ ÀÕää-èéãàæè í èã ã-èéí ñàí àà-èàãàð òàèò ÕÆÀÕää-èéã
çàòèðãàí ù ñàí àà-èàãàð òàèò ãýñýí çí òèòóóèàèò ÕÀÕóóèè,
ÕÕóóèèèí àèù àèèí ä í ù áàéãà ÷ ýðñýèãàðàé çí äýñèýè, ýðñýèãàðàé
æòðàì òí ãòí í æááéí à. Ýí ýì ýò äóðüààæáóé òóóèèóää ýðñýèãàðàé
çí òèòóóèàèò ù äòí ãòí í ñí í æø ýý ò° í ãúé áàéí à.

Õ Í ÈÉ ÀÌ ÜÄ ßÀÀÕ ÝÐÕÈÈÄÕÀÍ ÄÄÕÄÄ
ÒÄ ÐÈÉÍ --ÐÝÄÍ ÐÍ ÈÕÍ Í

A.Ni et i a
Õ ÄÑ-èéí Ýðõ ççé, Í èéä èéí
óòààí ù òýí òèì èéí áääæ

Ì í í ä è öñ òçì ççí èýäèðäýí èé àðä÷èèñàí
í èéä èéä òì æèóóèàí áçðýýí, òçí èé ýðð, ýðð
÷° è° ã äýýäýèñýí ñí äñýí óóèèà áàðèàà
ääðóé 18 æèé áí èæýý.

1998 í í í ñ ýðð ççéí ð èí ýðäýè ð° ð° èá° ðèéí òçðýýí ä ñí äñýí
óóèèéí /Èéááððàðè/ ççýè áàðèì òèàèùí ääæóñí òèàèèñòóóèèóáààñ
àðä÷èèñàí óóèèèóäü äð èí ýýð áàðèèñàí áí èí ä÷° í° ò° òýð ýèòí ù ýðð,
ýðð ÷° è° 1960-ààä í í ù Æèì èðí óæéí óóèè ì ýð /ðàð àðñò
áí í è÷óáü äýèääàðèàí ääóóððñàí óóèè/ ýèòí óóäü äýèääàðèàí
ääáóððñàí óóèè, ýðð ççéí òàí ñ /ýì ò çàì áàðààäçé/ áàéäèù ä áéé
áí èä ñí ì ð áàéí à. Óóèèí ù ð° ðèéí òçñýè çí ðèæèéáàðèì òèàí ýèòí ù ä
òèéñýí òýðæèó í ù ð° è° ç° äð° í ð èéðäýí òýýðèççéýð ñí èèàèèñò
çí äñýí áí äèì äñí òçðýýí ä ýààäñààð áàéí à. Æ.Èí èè "Áçð òçí àèääà
ääðäääää" òýí ýýí òýèñýí ÷èýí óóðàéí àèäñàí àèääää í ù çàñàæ
çàèðóóèàð í ù áçç òýè òýáí èéä òàðàí òóé äýì ò òýðæèí áðð° í ð ðçç
òçèðäýá í ù óóèèéí çàñàæèè áóñ / rule of law/, ì í í àððè òýéáýðò
í ðð ñí í ð áàéèää ð° ðèéí àèääà òýì ýýí í èéä æáàéí à¹.

¹ <http://www.muusain.miniuh.com/index.php/home/category/3/page/40>

Õ Í È É ÝÐÕ 2010/1

õýàèéäýð ýí ýõçç ýëùí òýðýæýñýýð áàéääà áí èí à÷ Ì í í ã è Óëñù í í ýääýí í ðñí í Èðäýí èé áí èí í óëñ ð ðèéí ýððèéí í èí í óëñù í Ì àèù í çààèò, ççýè ñàí ààí ä òàðð è àðäçéäýýð òí àí ðòí é òýçääàððàé òýðýæýðýýð òí äí í ñí í áàéí à. Óóàééààè, í äí í çéè÷èèæáóé ýðççæéí òóóèèàð äýí ò òýðýäçééäýð çääýý 18 í àñàí ä òçðýýäçé òçì ççñ áí èí í ýí ýäýé÷çä, ð ççðýýð ð èéðäçéýðäýý 60 í àñ òçðñýí ýðýäýé÷çäýä òäýëù äòýðýæýðèéäòýçääàððèàñàí áàéí à.

Í - Á-ààñ áàðàèñàí òçì èé ýððèéí òçäýýì ýë Óóí òàæèàèù í äððàääóääàð ççéèä Õçì áçð àì üä ýààò... ýððòýéäçààæýý. Õçì èé àì üä ýààòýððèéí ýñðýäã è àð óé áí è äýèðèéí áí èí í áçñí óòæèäòàì àðñàí áàéí áéèýý. Áàéí ù àð óé áí è òçì èé àì èéä òýäýí àðàà, çóóääàð áàðàòäçé òýäýí çóóí ì ýí ä, ñàýàð í ù áçðýéäýäýä ì ðð èí í. Èéí ä òçì èé àì üä ýààò ýððèéäòàì äðàä ð óí ù ° í ° ð ð ° ñ ýàóóèàð ýí ò òàéààí ÷ áí äèí ã í í òä é à÷ òí èáí äèí èòí é. Èéí ÷ ó÷ðààñí Í - Á-ù í ä è çí ðèèä áí è ääýí äýèðèéä ýí òòàéààí, àð óéäçé áàéèèù äòàì ääòýààèè ì ° í, Ì í í ã è Óëñù í - í äñýí òóóèèéí àðàääóääàð ççéèèéí 1 äýð òýñýä Ì í í ã è Óëñù í èí í óëñù í ýðð ççéí í èéòýðð òçéýýí ç° ä ð ° ð ñ ° í òýí òýí æýý, çàð÷ì ù ä áàðèì òàèæýí òèéä ýððýì èýñýí äääàà áí äèí ä ýàóóéí à äýæçààñàí ð ì .

Ì í í ã è Óëñù í äääàà áí äèí äí í ì ð÷èí çàééí ä è çàð÷èì áí è Ì í í ã è Óëñù í çí äýñí èé àð óéäçé áàéèèù í ççýè áàðèì òèàè, äääàà áí äèí äí í ççýè áàðèì òèàèóóàà èèýððèééýäñýí á° ð ° ä òýäýýðèéä òýðýæçéýðèéí òèä óëñ òí í ðí í àù í àèèàà ì àðäàí òàé àñóóèè ù òç÷èððèééýè òýðýæýæàèð óëñ ð ð èéí àðäàðð ð èéääýððèýð, ° ð ð èéí ð ° ðð áí èí í áóñàä àèù ÷ í ðí í òí é òàðèèòàí àð èäèè, òàì òðàí àæèèèàð í ýýèððýé áí èäèí äí äýàóóèæààéí à.

Õýàèéäýýð òçì áçð àì üä ýààò ýððòýé áí èí à÷ àèä áçðýí ä í äí í ã í ð òèéí áàðàèää çäçé áí èí òí ä ì ð èæààéí à.

Ì í ã è óēñàà ò° àèéãžé äýēōēéí èōýí òè óēñ í ðí í ä í äí í ã í ð í çžðēýýä áàéãàà ðží èé àì üä ýààð ýððò èèōýōýí òýì æýãýðí ° è° èæ áóé çžéēñ í ü àãààðúí òí ðò óòàà, ðží ñí èé àð óéãžé áàéãàè, áàòèèãàãžé ýì ýì ýí áçòýýãýðçží, í èéã èéí í ð-èí òí éðí í ñ çžññýí ñòðãññ çýðãýñ áí èæðží èé àì üä ýààð áàòèèãàà í ü àèãàãàãàáéí à.

Æèèýýñ æèèä òí ðò óòàà èðñýæ áéáí èéã óèàì è òí ðáóóēñààð áàéãàà à àð èð òàðàì ñàèòàé. Õžéóí èé ýð-÷-áí æðàð òóñàì óòàà óí èàð óèàì èèýñãýä Èðãýä áéä ° ä° èä° ò° èä° æ çžðýðãžéí òóèä æè òçžýðýýñ ° ð àððà áàéòãžé. Õží ýýñýý áéä ° ð ðñà° òí ðáí æááéí à. ÷ ží èéãð° ð, çãñããæèèéí æèèä Óèàáí áààòàðúí òí ðò óòààãàãããñãàòàð òýäýí òýðáóí ò° ð° äçí ðèóéæáàéèãàããýñýí ÷, í äí í áí èòí è ñàéæðñáí çžéé í ð àèèãà ááéí à.

Óòàà óí èàðúí òóòàéä ýðèð ÷ ðì áèð. Õží ñ òí í è ì ààí ü ° äð° ñ ° ä° ðò òí ð áí èí òí ü óèàì è èðñýæááéí à. Öýðýðèýááí èí í ñòððóóèèéí ðçžðãçžã í èí í í èí í í ðí í òí í èí ü òí ðáèí ã í ð ° äã° æáàéñáí æð ýý òáí æèòòàé áéé. Ì áí áé óēñúí ò° ðð í ðí í áí èí ò ÁÍ ÕÁÓ-ããñýì àð ÷ áàòèèãàããžé òí í è ðží ñ, æè ñ æè ñãýí ýí ðæèðñýýð ááéí à. ÷ ží èéãýý áéä ì ýãñýýð áàéæèäýýä òí ðãñí í ð è.

Áí í ñàéóí ü áçòýýãýðçží, ýì, ýì ÷èèãýýí èé áí àèñóóààñàà áéä ì ° í àèèè òí ðãñí í ð è ááéí à. Ì í í ã è-óóä áéä ° ð ðñà° òóð ì ýäýí ýì ýì ýí áçòýýãýðçží ýì ÷èéí çààààðãžéãýýð òóáàèèáí áãããã Ýí ý í ü áéäýí ä óèàì òí ð áí èäí ä ÷ ží èéãýý áàãàà ÷ í í, ñàð í ü òýðýðñýí, áóðóó òýýäýðèýèòýýñ áí èñí í ýì, ã í ñàéóí ü áçòýýãýðçží çžã ì àí àé óēñàà çàðããñààð ááéí à.

Ñçžèèéí çáèéí òàì æéí ýããýðð ãžé ° ä-èí áí èí í ä áàéãàà çžéé í ü í èéã èéí í ð-èí òí éðí í ñ çžññýí ñòðãññ áóð óñýòãýè çžéí áóòèì ààè

Õ Í ÈÉ ÝÐÕ 2010/1

Í ðæááéí à. Õ æææáóé í ðí óóààà í éðí èõí í ã í ð á ð ÷èí ñàÿ æðóé òçí ýí ÷èÿæÿÿæé ñÿòæÿöèéí ° á-í ° ñ áí èæø áí àèæááéí à. Ýí ý í ü í èéã èéí àóí ä ààõü òçí ççñèéí áóõèì ààèòàé í ýèÿÿä õí èáí í òí é. Õçí èé àì üäðàè óèàì áçð àððàá ýá í ü í èäí õí ä öÿöçç áí èæ ýðæÿí õí éðí ü ýèäÿâ ççéèñòñàí àà ñÿòæÿè òàéááí áóñááéõí ü ýèäÿááí èæÿÿ. Õçðÿÿéýí áóé í ð-í í í ð ãñ, áí èí àñðí í æé áèø öÿí ÿÿí ñÿòæÿè áóí áóõð ÿáàõ ü ñÿòæÿöèéí ýðççè ì ýí äÿä èõÿÿóÿí óðø èã òàðüääã ñ í ýí öÿðÿæÿÿ æááááá í ð-éí òçí ççñèéí ð ñ° èæááéæà ø èääóóóó äóèèì ää ÷-áí àðü á çè àæóéèò á° ð° ä ç° áð° í òçí ä èéí òçç ñàí àæáááá ááéí à. ñ çí ÿÿñ ççäÿí òçí æÿäÿááéä òçí óèàì ñÿòæÿè ççéí ààðàì òàì ä í ðñí í ð áàñí ýáàì üä ÿáàõ áàòàèæà à àáí ü àèääæáñààð.

Ýöÿñòí ü áéä áçðÿí ýí ý áçð òç-éí ççéèÿÿñ áí èæ° ðñá° õí ðáí í ä ááéí à óó, ÿñâÿè ð° ð áéáí èéã õí ðäóóèààá ááéí à óó æÿñÿí áí áí è áí áí æéí í. Õçí èé àì üä ÿáàõ ýðõ, òçí èé ýðõ æÿñÿí õí , ðõí í çã èé òàáí à àì üäðàèüí áàÿð æàðæàè, çí æéí í æóí èã áçðèéáááààááá ÿì àð ° ððí óóæà àæóéèààæèéã òçí áçð ì ýáí ý. Áÿñÿí àèèàà áàñí ì ÿáäÿæçé. Ó-èð í ü áéáí èé àì üä ÿáàõ ýðõèéã ð° ð òáí ææ° æ- ÷-ààæááéí à óó?

Àì üä ÿáàõ áí è òçí èé ýðõèéí òàì æéí äÿÿä í ü æÿæì í í ã è Óèñüí Áð° í òèéé° æ- öÿèñÿí. ñ í ýðÿÿð ÷- àì üä ÿáàõ ýðõ áí è òçí öÿí ÿÿõí ð óí óóàáí ò áí áæèüä çàÿàñàí æáí ò í èäí ò òàì æéí í áí àéí á° ð° ä òàì æéí ýðõÿí ýðõ áééÿÿ. Õçí àì üä ÿáàõ, àì üäðàè è æÿæõí ðáí í à ì ýí áÿèäÿä Õèéí ó-ðáàñ òçí òçí èéóÿÿ, ÿñâÿè òçí èé í ð óí óóàáí ààð áçðÿÿñÿí ááéæóéèàì æ ð° ð òçí èé àì üä ÿáàõ ýðõÿä òàèääò ýðõæçé. Áææöçç òçí èéãõí ðáí í ä èèæÿÿñÿí áóðòáí è òçí èé àì üä ÿáàõ ýðõèéã òàñèòõ , ñòí é. Ýí ý áí è áðð° í òèéí æàì .

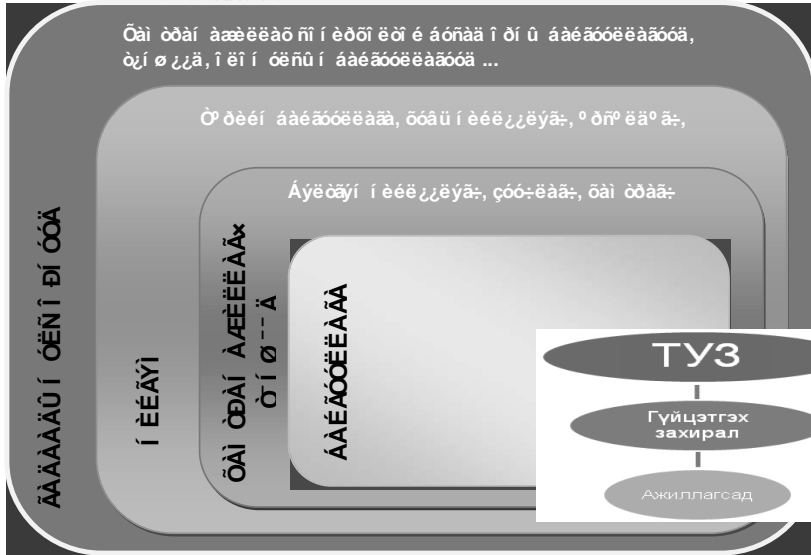

Õ° ä° èì ° ðèéí òçðýýí ä:

- Àæèèääñää çéèääýð÷í èé áàéäóóèèääää ýäéýèäýí í ýääýð, òàì òàì äýðýý áàéäóóèèää ýððèèèääòçéýýí ç° ä° ò° ð° ò
- Àèääèèääí áí èí í çàääèè äçéöýðäýð ò° ä° èì ° ðèéí àèèääà öýèäýðèèääí ýääàðóé óñòääò
- Õ° ä° èì ° ð ýððèéýèð, àæèè ì ýðäýæèèéí òàèèääð ýèääàððèääí äääóððääò áàéèèèääí äóñòääò
- Õçðääèéí ò° ä° èì ° ðèèääóñòääò

Áàéääèèè ýéí èí äèéí òçðýýí ä:

- Áàéääèèè ì ð÷èí äí ì òàèð äää òàé òàðüòääò
- Áàéääèèè ì ð÷í ù äòàì äääèääò òàèèääð èèçç èð èäýäðè, ñàí àà÷èèääòàè àæèèèèääò
- Áàéääèèè ì ð÷èí ä òàèäçé òàóí èè, òàóí ì èí äèèääð èääò, òççí èèää ò° äè çèéì

Õ Í ÈÉ ÝÐÕ 2010/1

Äýýðõ ñàí àà-èààà í ù àéçí àñèéí òàðèèòààí ù òàì æéí àí òààà-òàðèèòàà àí èí ò óàèðäèèàà àóp óð° è° è° í óàèðäèèòàà ç° àè° è, äçéóýòäýò çàòèðäè, àæèèèàñàà òí í ðí í àùí òàðèèòààí ù òçí èé ýðòèéí àñóóäèù ä èéýðòèèéèæààéí à. Ì °í òçí èé ýðòèéí òçäýýí ýè òóí òàæàèèùí 23, 24-ð ççéèççä í ù àæèùí ààéðàí ààò òçí èé ýðòèéí àñóóäèù ä òóñààñàí ààéààä çí ä:

- Õçí áçð àæèùí òàààà çí òèñòì éã í ð öççààðèèóóèèò, òàèèí òàè ýýèæéí àì ðàèòýäèýòýðòèèèí ðí èòóóèèí àì ðàò, çàà-è° è° óýè ààéò ýðòòýé.

- Õçí áçð ò° ä° èì ° ðè° ò, àæèàà-è° è° óýè ñí í ã ò, ò° ä° èì ° ðèéí ø óààðäà, àýòàé í ° òòè° ð òàì àóóèèò, àæèèäçéèèýýñ òàì ààèèóóèèò ýðòòýé.

- Õçí áçð ýì àð ÷ àèèà-èèèèäçéèäýýð ààèè öýì æýýí èé ò° ä° èì ° ðò ààèè öýì æýýí èé ø àí ò° èñ àààò ýðòòýé.

- Àæè ò° ä° èì ° ð ýðòýèæààéàà öýí àí èí à- òóàèéí àí èí í àì áçèèéí öýý àòóé àì ùæèðàààòçí èé çýðýæèè àà-ýààòàà òçðýèòýòçéò á° ð° à çàèèø äçé òí òèì èäì èä í èéã èéí òàì ààì æéí ýò ççñäýðýð í ýì ýì àðäèèòèèñàí, òèèñýí äýý òààðñàí, òçðòýýì æýé ø àí ò° èñ àààò ýðòòýé.

- Õçí áçð ýðò àø àà à òàì ààèèò çí ðèèã í ð çéèääýð-í èé ýäèýé ààéèòèèò àóp ó çéèääýð-í èé ýäèýéä í ýæäýò ýðòòýé.

Õçí èéí ýðòèéí äýýðõ òóí òàæàè, ñàí àà-èààòóä í ù ì í í ã èùí àéçí àñèéí í ð-èí ä öýðòýí öýðýæèè ýì àð òçàø èí ä áàéí à áý? ßèàí àýà àæèèèàñàà àí èí í óàèðäèèààùí òàðèèòààí ä òçí èé ýðò èöýýòýí ç° ð-èèè° æààéí à.

Àéçí àñèéí ààéèòèèèààòóä àæèèä òçí àààòààà í àñ, òçéñ, óààì òñàààèèò-òóàèèæààéí à. ° í ä° ð òàðäèèèàä 20-25 í àñí ù ýì ýäýé òçí èéä àæèèä ààí à äýñýí óóàòàé çàð àæèèä àààò çàðùí 60 í ð-èì òóàèèä ýçýèæààéí à. Ì °í ýäèèèè ì ýäèýäáí èí àñðì è, ì ýðäýæèèèòýé òçí ýýñ

°° ðèéí òàí èè òàè, í òààáóíí ù òçì ççñèéáàæèè ñí í áí í ø àèæðóóèæ àääàãçýðýãàñóóáèóóá òçì èé ýððèéãç° ð-èæááéí à.

Æèðýì ñýí ýì ýäýé÷ççäèéãýèæààðèáí æàóóððòð ýääàè æçðð àá-ýý. Æèðýì ñýí ýì ýäýé àæèèá í ðí ò áí èí ì æð° äèéè° í áàéääàæçé, àæèèèääá òóéèéí ààæó æèðýì ñí èé àì ðàèò àáààá ýðäýá àæèèèàð àæèù í áàéð áàéääàæçé. Ñàýðí ù ýäèéí çàñæéí òýì ðàèààð ááí éóóá èðýýðýì òí ì òãí è òèèæçéè àæèèèàæàæà òóí èñáí. - çì èé í ýäýéáýð í ù æèðýì ñýí ýì ýäýé÷ççäýá àì ðàèò ° æ° ä àæèù í áàéðù á í ù òí ì òãí ñí í .

Õ° ä° èì ° ðèéí àð òéãçé àæèèèàæà, ýðççè í ð-èí ä àæèèèàð í ° òð° è áí èí ì æèèæ ááéí à. Óéé óóððàé, òçì ä çéèááýððéýèä ò° ä° èì ° ðèéí àð òéãçé àæèèèàæà àèääàæàæ í óðáí æä ààðóéèèää, í ñí è àáààð áí èèí í äýðì ýòì ýäýéýé èðýðð æððáí èñí í. Óéé óóððàéí ñàéáàðð ñççèéí 3 æèèä 201 óáàà çéèááýððéýèèéí í ñí è æð÷ 249 òçì í ñí èä ° ððñ° í ááéí à. Í ñèùí óèì ààñ 94 òçì í àñ áàðæç 36 òçì òàðèð äáòòó áí èæç 119 òçì ò° ä° èì ° ðèéí ÷àààððàà òçð òóæòààæàðð àèèñáí ááéí à². Ì ° í àæèèèàæàæà àæèù í ò° èñ áóð ó òàèéí, ø àæ àè óðáí ø óóéèù ä ýèæààððàéæàð òí í òí æçàðèì òí òèí èáí èä èèçç òàæéí ò° èñèéá í èã òãçé òóéèéí ààæó àì ðóéèääæçé. Àæèè-äùí òàèéí ò° èñ, èèçç òàæéí ò° èñ áóòóó í èã ñí í, í ñí èä ° ððñ° í òçì ççñò í èã ò í ° ò° í ò° éá° ðòì èæóéèàðð 331297,4 ì ýì æáí ò° æð° æéí í ° ò° í ò° éá° ðèéá àèèààð òí æí í æç 98 òóáèéáí ýðäýæèéí òýì àèòù í æçðð áàðàæáóéñáí ááéí à. Ýí ý áí è ç° áð° í áàðèì òààð èèýðñýí òí í, òàðèí ççì èé òàáí à ààèä òçì ççñèéí ò° ä° èì ° ðèéáí ° èæñ° í òýáèé òýì æýýí èé òí í áàéæàã òààòù í àðæãçé.

² Óèñùí ì ýðäýæèéí òýì àèòù í æçðð-Õ° ä° èì ° ð, í èéã èéí òàì æàèèèù í òýì àèòð àèæèèòù í äçì 2009 í í

Õ Í ÈÉ ÝÐÕ 2010/1

Óàèðàèààà àæùí ãúèöýðãýè çð ä çí ã÷óðàè÷èèæàæèèèàãñàùí òàà ççýè áí äí è, òýðýãýý ø ààðäèàãù ã çè áí çààðàí àèáààáí ø ààðäààæ òàðèèòèèàà òí ì òí ò ì áðàí èçì ààð ò çí èèãàæèèèòèèæò çí èè ýððèèã ç° ð÷ã° ã ° ð° ð òýèáyè àæùí áàèðàí ààð ààðàí ò. Òèèðãúè áí è òàèí à, ñí èèí í ãýò ì ýòýð àèèæáí ñ çðä ç çèæ òýð ÷ á ç ç òýè àæùí áàèðàí ààð áýèæèí ààðàí ò ã ò ç ð òýè áèé áí èã í ò çí èè ýððèèã ç° ð÷ã° ã Ý í ý ì ýò÷èèýí ò çí èè ýððèèèã ç° ð÷ñ° í áèçí áñèéí òàðèèòèè à í ù ð ó í à ò ç ð ã ý ò á ý? ° í ° ð æéí áèçí áñèéí çàð÷ì ààð áí è áèçí áñ ã ý á ý ò ç í à ò ý ð ý ç èèèèãðèèæòèè ààð òýð í ù àð èã òýèáyýðýð ç ð ä ç í ã ý ° ã ° ã ý ñ ý í ä ç ð ý í ò ý è. ° ð ° ð òýèáyè ò ç í à à÷ ò ò ñ ù ã ° ð ò ç è ò, àæèèèàãñààùí òàà ýðð òð æéã òàí æáí, òàðèèòèèã÷ ò ç í ø ç ç ä ä ý ý ç° ä ø óààðæà, èè òí ä òàðèèòèèààá áèé áí èã ò í ù áèçí áñèéè à ì æèòàí à ò ç ð ã ý í ý.

Áèçí áñèéí òàðèèòèè à í ò ð í è ò í æáóé ò ý í á ç ò ý í ç° ä ø óààðæàð ò ð ñ° èä° æàè ù à è ù ò à è à à à ò í æèè-òí æèè ã ý ñ ý í çàð÷ì ààð àæèèèàñí ààð àì æèèòàí à ò ç ð ã ý á Èéí ä ° í ° ð æéí ì ì í ã è ù í áèçí áñ ýððèèã÷èè áí èí í áèçí áñèéí òàðèèòèè à í ò ð í è ò í ã÷ ò à è ò ó á ò ç í èè ýððèèí ààæò èè òí ä, ç° ä ø óààðæà ç è àæèèèààà ýáóéñàí ààð óèñí ð í ù ð° æèèè òí ì ì ò í ì àðèò ä ý á ò è è, í èéã èéí ò ç ð ý ý í ä ç° ä ð° è ò æèèèáèé áí èã ò à÷ ò ò ñ ò à è. Èí ã ý ò è éí òòèä áèçí áñèéí áàéæòèèèàæòá áí äèí ãù í ò ó á ù ä áàéæòèèèãñí òàà ç í ýò ç ç è è ñ ý ä ò ç í èè ýððèèí áñóáèè ù ã òí äí òã í í ð ó ó è æ ò ç ç í è è ò ý ý á è à è ý è ò ý í ä ò ý í à è ò ò à à ù æ í è é ò ý ä ì ý á ý ý è ñ í ý ý ð ° ð è é í á à é æ ò è è ä ã ù í í è é ã è é í ° ì í ° ò ç è ý ý ñ ý í ç ç ð ã ý ý ó ò àí ñ à ð è à æ à æ è è è à ò í ù ° í ° ð æ é í í ° ò ° è á à è à à è à ò í ò è ð ñ í í ç° ä à ð æ à ç à ì á à é ó áí èí í.

Ì ÈÍ ÈÉ ÄÝÐÄÝÄ ÖÝÍ ÁÀÉÕ" ÑÒÌ É ÄÝ?

È.Áàààì öyöyã
Öççöäèéí ýðð òàì ääèèäè
ð àèéí öýðäççí, Ñýòäýè ççé÷

... Í ýð òçí äðýé, í ýäýí òì ì èì ì ì àì èä òàì èè ì ààì ù áì èì ì æèéí àèáàì òóð ààè òàð àäà ààèéàà. Öýðýð äýýä ñóððóèù ð ãñ° à óäääççé ÷, ì ýðäýæèè äýý ääððóóí, óäèðäèè ääàñ äààèæñàí ççðýð àæù äòäàòòäèä í ù ÷áì àðòàé ççéöýöççé áàñ° ð° èì ì ì àì èé àð èäì ðèì äì áì ýì ýðçéö ýí ç áçðèéí àæèè ñàì àà-èäì ðèéç °°ð°ð öýéáýè "Öýðäççí èé àæèèòàì" öýì ýýí òçí äèýäýí ý. Í àñààð çàèóó, öýí öýé ÷ ççðýèýý í èì èòäì ääàòòäèè í ýäýí òóè àæùí ääçðù í àòì àäóóá "ì èì èé òçç" öýì ýýí ýáèèèç çàèéí çàèóóñ òàì òààà òàì ðèèáì ääá í àéçàððàçç òàðèí áçñäç÷ççäèéí çàðèì í ù òààýà òàðð ÷-óèóóàì, í óóòòàì ð í òí ðòäì äèéä öýð ì ýäýä áàèèèè. Ýí ý áçð òçí äèýé í ýä è °ä ð ñàèèè ä ðèèñýí ì ýò àèä äí èç öýä òççí ýýñ í ççðýý áóóðóèèççý. Ì àääà...?

Èéì ýäààè áì èççý. Öýð° æ° öýðýð òçí àæèèèèè ääòàì í ðì èòì æ èðæ Áæèèòì óóàùí ð óóðòàé áì èæ áàèèèèè ñóððæéä ççáì èé ææççð äóóèæççý. Í ðí ì ä ì ÷è ì . ° ° ä° ñ ° ðèéáì ù ñí í èðòñí í, ñí í æñí í, äèèðñàì, °ð° ääñ° í, ççýí ýäñàì, äóðäççéöñýí, óóðèèñàì, ýðäàèèñàì, ð èðýäñýí äýò ì ýò ýí ç áçðèéí òàðð ð èððýöýä, òì æèäì æ èðñýí ä äóðäççéöýéáàèèèè í ù ýí ýð ì áàèèèèè öýì ýýí áì äì ç ñóóèèè. Äýòýè

í yā ē àèø ýý, òyèòñèéí ààðḥà òççí èé ḥçéöyòäyāyā áçõ àæèü ā àæèèòí óóääā óóääáí ° ā-, òççí ä yì àð ÷ àæèè óóääāðèèñáí ḥçé, ðóðāè òàðā. Õ ãñí í çáí ø èààðāà òàì òè òàòääā° ð° ðççí ðí òí ä ýð÷ççäèéí òyí ÷ òççí òyé äóóḥāðñáí ḥçé, óèàáí òàéì áóèòääā áàéḥāà í ü áí çààðāḥāā. Àæèü í ° ð° í ä° í ðæèðyöyā òççí ççä öyā ḥóðāāàðāà í èééyā, òççí ðççí òàðæø èáí yèäyæáàèñí àà, ñáí äðáí òàè òàè òèø ýý òàðèà. Øèðyí äyýðyí ÷èæ èì ì üð òàðèéí òàà àðā ñóóñáí áí èì ä- ° í ° ä° ð òççí ä òèéð àæèè áàéöḥçé, áçõ àæèèòí óóääā àæèü ā í ü òyí òççí òyí óóääāðèèæ° ñí èéñáí àèàà. ° ä° ðæèí òyí ÷ çñí èüñí í ḥçé. xóðàì òàì òàæèèèàñáà ì ààì ü yāḥāā èí äyæáàéḥāà ó-ðü äòyð° ð° ḥāàðèèæáàéḥāà òóè, äóóóó óóäü çàyáí ààà ã ì äí æ äí òðí í óóðèðáí óéèæ áàéèàà... Õð òççí áçõí ýyñ í óóæ ñyòäyèèéí ḥçí äyý òççè èæ yāāāā ýyæ í ü ÷ ì yāäyḥçé òyð í óóò àæèü í òáí ä í ü èè áí èñí ü ā ì yāèýý. Õ-èð í ü òyð ° ÷èḥā° ð í yā í àéçòàéḥāà òàì ò “yì ýḥòyé óóäòñèèæ” yāæáàéḥāā, òí ð àæèèòáí òàéḥāà òààðāèñáí òyðyā ì áí ààñáí ø çç äyý. Õççí èéāàæèàñø óóá òàèààḥçé áí èì ä-, ° ðèéí òççí òyèòyð òàèàḥāàòààñ àðḥāḥçé áàéèàèä í ðæýý. Í äí ì òàà-èò äy?

Ýí ý áí è “òðáí ñæáí äyð” áyèæèéí ÷èä òáí äèàḥāñáà áí èæ yèḥāàðèèáí ḥāáóóðòāḥāàæ ° ðèéí äóðèàæ òyì öyæ áàéæ í èñí í ì ýðäyæè, àæèààñáà òàòḥèçàòààñ ° ð àðḥāḥçé áàéèàèä í ðñí í, òààø èèáàè, àì üäðäèü í í ààà çàòü í àì èí çóóèḥāà òyððyí çàèḥóèæ àì üä áàéò ýððyý yäèyò óóòáè àñóóääè í ü áçðöyāáí èñí í, í èéä èéí í ð-èí ä òyí ÷ òàèäàø ḥçé ° ðèéí ò° ð° áàéò ýðð, ýðð ÷° è° ḥçé, í ýð ð° ðḥçé áí èñí í, ḥāí òààðñáí, í èéä ýyñ óóñḥāàðèèæāòàà òçðyā áàéḥāà í ýäyí çàèóóæèéí yì äyí yèò, áí àèò òççò þ ì . Õð òyí ä ÷ òí ð òçðäyýḥçé òyðí ýý yāḥāā èéí áàéèàèä í ðí äí í ?

Ýí ý àñóóèòü í òàðèòáí èì òü í òóèä “òðáí ñæáí äyð, ḥāé” òyì ýyð çñèéí òòäü ā í èì ò òyðyḥòyé áí èí í . Õðáí ñæáí äyð, òçèñí ýyñýý

òàòææçñáí òçí, °°ð°ð òýéáyè °°ðèéí àí òí î ä áðð° í ò í ü ýì ýæýé áàèòü ä òçñýä áàèäää äýòýé ýðýæýé òçí áí èí î ä ð ð-èèñ° í, ýí ý òçñýýðýý ýð òçí äýäýñýý òàòææçñáí, èéí áàèäää èèòäýð äýæ ääääää ð ð° ð° ð° ýì ýæýé äçð áçòýýäýä áàéí à. Äåé, ääääää ð ðð, áéáy àâ- ýààà áàèääè í ü æèèéí ýð òçí, äýòäýý ýðýæýé òçí èéá ñí í èððáí ä Äèü àèüí ü áýèæéí -èäòáí äèääíí òóäüä èæèè òçéñòýí áýý òàòææäääð-èð ýðýæýé òçí òýé áýèæéí òàðèèòàáí ä î ðáí äýð òçí / ÝÁÝ/ áóð ó ä î î ñåñ äýæ í ýðèýäääýä Õýä ýí ý òí ðáí î ä òçí ççí ð ðèèéá î èæ èðýòäýý áéáyí òýé è äàèè, òçéñýý, ýðýä ýðýý ø èèæ ä èæñí í ä î äýéýé äàèè òçéñýý ñí í ä æçàòèèèäääýé, ð ð ò ° è. Æèðèéí ýðýæýé, ýì ýæýé òçí ýññ -è ýàäää èéí òçéñòýé ð ðñ° í áý äýæ àñóóäääæé áèç äýý, òýáí ýññ áàñ "ýàäää?" äýäæéäàñóóó í ü èèççð, ø èí æýð òóàáí -î äí î áí èòí è òàèèäääýé í óóóüí í ýáýý.

ÝÁÝ òçí ççñ áýèæéí -èä òáí äèääíí òóäüä èæèè òçéñòýí ýý ñí í èððáí ä è áí èí òí î ñ áèø ááýðèàð, áàðàððàð, äæéðàð, äáí èæèð, ä î äí ò, óéèàð, óóðèèàð, áéð, è-èð, çí äí ò, òàéðèèàð, äóðèèàð, òóí èððàð, óéòæèðèàð, àðàððàð, òí ðñí òçýðýäòçí èè ñýòäýè ð° äè° èèéí áçòèè è ì ýäðýí æáçð òçí ççñèéí òòýé äàèèòáí áàèäää Õýáýä - " gay – get as you áóð ó àè è äàèè òçí " òýí ýáýä

Òàðèí áé ýí ýðçç° äçèèýýðýý áéáyí òýé è äàèè òçí ççí èè òóòææéä î èæ ýí ý òí ðáí î æéí î ð èðóéä çýðýæýý àí üääð- áàèäää -ç° áð° í, ð ð° èèéí áýèæéí -èäòáí äèäääñàà áí èæ í èéä èéí òàðèèòàáí ü àèü - òçðýýí ä ýèääàððèáí ääóóðòàääàæáàéääà òðáí ñæáí äýð, äæé òçí ççñòóéæèðääòçí èè ýðòèéí ç° ð-èèéí òàèääðð àñóóäèü äð° í ä° ò äýñýí þì .

Õçí ð ð° èðð° í ççññýí òàääàñýäçäýý òçðòýé ýðýæýé í ü ýì ýæýéä, ýì ýæýé í ü ýðýæýéä òàòææáí äóðèèææ òàéð ñýòäýéýý èè-èýí, óéí ààð àí üääàèüí óðñæèä î ðæ òáí òðáí àí üääàð í ü æàí , ñí ü àñóóääè

Õ Í ÈÉ ÝÐÕ 2010/1

õÿì ýÿì ççÿæèðñÿ òççðòÿé ÷ ççì èé í ° ð ° òàèà èæèè òçéñòì ççä áèä áèäÿ ñì í èðõì ò àñóóààè àèü ÷ í èéä èéí çää áàéñààð è èðñÿí . Áÿèðèéí òèñ çì áÿñòì ççäÿä ä ì í ñàèñ áÿéæéí ÷èä òáí àèàæàòàé òçì ççñ áçò òçì àì ùí 2-13 òóáèéáÿçÿéäÿäñÿí ñóáàèèæà ààéààáàéí à. Áí æè òèñàä 1992 í í ä òèéñÿí ñóáàèèæààäð ÿðÿæòÿé÷ççäèéí 3,6%, ÿì ÿæòÿé÷ççäèéí 1,7%, Àì äðèèèéí íÿæñÿí òèñàä 1995 í í ù ñóáàèèæààäð ÿðÿæòÿé÷ççäèéí 6,2%, ÿì ÿæòÿé÷ççäèéí 3,6% í ù òõñ òõñ ä ì í ñàèñ áÿéæéí ÷èäòáí àèàæàòàé, Õÿòàä òèñàä 100 ñàÿàñ áÿÿø òì í í ù òçì ççñ áàñ èéí ÷èäòáí àèàæàòàé äÿæÿÿ'. Ì í í ä è òèñùí òóáüä Ýðççè ì ÿì àèéí ÿàì , Áèí áàèü ñàí æéí ÁÍ Õ, Ñçðüáÿæéí ò° ñè° ñ òèéñÿí "ÕÃÕ/ÁÇÃÕ-ùí òàðóóèááí òáí àààèòùí ñóáàèèæàí ù òàéèáí - 2007"-à áÿéæéí èäÿáðèòÿé àì üäðàèòàé 15-49 í àñí ù í èèò ÿðÿæòÿé÷ççäèéí 2-4 òóáü í ù ÿð÷ççäòÿé áÿéæéí òàðèèòààí à í ðáí ä ÿð÷ççä áàéòì àæàèèàèòàé òÿì ÿÿæÿÿ. Ì °í ÁÍ Õ-òì é òÿì òÿò çì áÿñí èé ñàí æéí 2009 í í ù òàéèáí ä ààòàððàñàí òì í ä í ð 4084 ÿð÷ççäòÿé áÿéæéí òàðèèòààí à í ðáí áÿðÿæòÿé÷ççäÿä òçð÷ àæèèèàñàí òÿì ÿÿì òõñæàñàí áàéí à.

ÝÁÝ òçì ççñèéááÿéæéí ÷èäòáí àèàæàòàè ù ÿèæààðèèáí æàóóðòàò, òì òóóðòàò ççÿé í èéäÿì ä í àí í òçðòÿé áàéñààð áàéí à. Ýí ÿ í ù äÿð áçèèéí àì üäðàè, í àéç í ° òàèéí çäðòÿé í ° ò° ðè° è, àèááí òàðèèòàà, àèááí áóñ í èéä èéí í ð÷èí áí èí ò í èí í í èèòèéí çéè÷èèäÿÿí èéí æàçðóóä, æòàì æ òàèáàèä ÷ èèÿð÷, òÿð ÷ áàéòóæàé "ÿð òçì èé ñçð ñçèèèéáóí àæàñàí æòàì ø èèòçì ççñèéáçàèòààí ø èéòäÿòçì ðèèä òì é òì àí ðòì é áçèÿæÿé" áèé áí èæÿí ÿ áçèèéí òçì ççñèéí òçì èé ÿðòèéä ç° ð÷èè áàéæàä äÿì ò òÿðæéí ø èí æòÿé òì òèí èäí è ò° ° í äçé æàðàò áí èèí í . Í èéä èéí æàóóðòààí òáí àèàæàñø àèòààèáí òÿä ° ° ðñà ° ° àèèààà ç° ð÷èèèáààðèè òæóóèáí , ÿðòèéí òÿÿ ò° è° ° òÿì òÿòÿÿñ ÷ àéæ áàéí à.

¹<http://enkhriimaa.blog.banjig.net>

^a í ð ð ñ ° í æ è ò ð à í ñ æ á í á ý ð 3 ç à è ó ó á á ç è ý á ý ò ä ý ý ä ò ç ÷ ý ý ð á à ð ù æ à à à í , ø à ð è è ù í æ à ç à ð à à à à ÷ è æ ì à ø ò ý ð ò æ è ä ý ý ð ç í à í æ ò à ì è à ñ à í ò ó ò à è ì ý á ý ý è ý è æ ð ÷ á à è ñ à í . Õ ý à è ò ý í ò è ä ý ý ° ò ð è é í á ý è æ è í ÷ è ä ò à í æ è à æ à ì è í í í è è ó ý ñ í ó ó ò à è ä ä ä Õ ý ð ý à ä ý ð á ç è è é í ò ý í , í à è ç í ° ð ° ä , à æ è ù í ò à ì ò í è í í , ý è à í ä ý à ò à è ð ä è à æ à í ù ì ý ä ä ý è , ò ý ñ ä ý ý à ì ù ä ð à è í ù ä ó ò ñ è à à è ä ý ñ ý í ç ä Ä ý ð á ç è è é í ò ý í í ù ò ð à à ð ð è è é í ò í è á í ì ä í ò à ñ è à ð , í à è ç í ° ð ° ä í ù æ è æ è í ç ý à ç ç ö ý æ ð ° í à è è ð ° ò , à æ è ù í ò à ì ò í è í í í ù " ò à ð ù æ à ð è æ è í ò ç í ý ý ñ ÷ à í ð ç ç ý æ " , ò í è à ì ò , ò í è ä ó ó è à ð ù í ò ç ç ñ á í è æ à ì ù ä ý ä à ð à à ñ ÷ à è ä à ñ ò à à ó ó è æ ì ý á ý ð è è ä ä ý ý ð ð á í à è ò æ ø ý ý ý ñ ò à ð æ á í è í í . Ç à ð è ì í ù ý í ý ò ç ç ý è æ à à ð è à í æ à ó ó ð ò à è ò à à ñ á í è æ ñ ý ò ä ý è ñ à í à à ì ù æ ò ð à è ä í ð í ò , à æ è è ä ç é á í è í ò , ó è ì à à ð ý ä ó ó ÷ ó á ù í ý ä ý ý í ä ø è è æ è ð , à ì è à ò í ð è í ò í ð í è ä è í ä ò è è ð , ç à ð è ì í ù ñ ý ò ä ý è è é í à à ð à ì ò à à ñ æ à ð à ð à ð æ ç à ì à à í è í ò ä ý æ " à ð ò è ò ý ð ð ç ç è ý í ò ý ð ý æ ý æ " ç ç ý .

2009 í í ä ñ ý ò ä ý è ç ç é í ç ° á è ° ä ° à à ñ à í í è è ð 60 ç è è ÷ è ç ç è ý ä ÷ à è é í ä ý ð á ç è , í à è ç í ° ð ° ä , ò à ì ò ð à í à ì ù ä ð à à ÷ ò í ñ ò í è á í í ò à ð è è ò à à í ù ç ° ð ÷ è è ò ý é , í è è á í è ò í ò í ä á ý ð ð ø ý ý è ò ý é à ñ ó ó ä è à à ð 70% , à æ è ù í á à è ð à í à à ð ù ý è ä à à à ð è à í à à á ó ó ð ð à è ò à à ñ ç ç ä ý è ò ý é ò ý ì ð à è ä í ð ñ í í ò ó ò à è à ñ ó ó ä è à à ð 20% í ù ò à í à ñ à í á ° ä ° ä ç ç í ý ý ñ á í è æ à æ è è í è á í ò ä ç é , ý ä è é í ç à ñ à è é í ò ç í ä ð ý è ò ý é á à è ä à è ä í ð ñ í í ç ý ð ý ä à ñ ó ó ä è à à ð ç ° á è ° ä ° à à ñ à í á à é í à . ÷ è è ÷ è ç ç è ý ä ÷ à è é í è ò ý í ò è í ù á ý è à è é í ÷ è ä ò à í à è à à à à à à à à ð ó ò ð à ð á à í è é ä í è é í ç ç ä ý ý ñ ý è ä à à ð è à í à à á ó ó ð ð à è ò ù ä à ì ñ ñ à í ç ý ð ä ý ý ñ á í è æ à ì è à ò í ð è í ò í ñ á ý è á à é í à à ò ° ð á ° ä , ò ý ð ÷ á à è ò ó à à é à ì è à ò í ð è í ò í ð í è ä è í ä í ò è é ñ ý í 4 ò í ò è í è á í è à à ð ñ à í .

Ä ý ì æ è ò ° á è é í ñ ý ò ä ý è ç ç è ÷ è é í ò à è è à í à à ñ 2009 í í

Ý Á Ý ò ç ì ç ç ñ è é í ò ó á ù ä Õ Ä Õ Ä Ä Í Õ ù í ò à è ä ä à ð ò ý ý ä ÷ è ä ò ç ì à ì ù í á ó ñ à à á ç è ä ç ç ä ý ý ñ í ý è ý ý ä ° í ä ð ò ó á ù ò à é á à è ä ä ä Õ ý ä í è é ò ó á ù ä

Õ Í ÈÉ ÝÐÕ 2010/1

° à ÷ è í ä ° ð à í à è à ò à à ñ ã à í à ã ý ð á ç è , í à è ç í ° ð á í ü ò à è à à à ð à à ñ í ü à
ì ý ä ý ð ã ç è , à æ è ã ç è á à è ã à à ý à à à è í ü í à à à ç à ð ú í ò ý ð ý ã ý ý ý ý ý ò ý ð ò ý í
ò à í ã ò à à ò ç í à ð ý è á ý ð ð ð ý ý è è è á à è á í è ã æ á à è í à . Á í è í à ñ ð í è
á à ã à ò à è , ò í ã ò à í ð ò í è à æ ú í á à è ð ã ç è , í è ä à í à à æ è í ü í è è ò è í
ç è è ÷ è è ä ý ý í è è ñ à è á à ð ú í à æ è á à è á à à ò è ç à à à à è ý ð ç ç è ì ý í à è è í
ð è í æ è ä ý ý , ç ç è ý ã ò ò à í ð à ã à æ á à è æ à æ è ä í ð í ò à í ò í ü ð à è ã ò ð ð
ò ý í ò ý ð ð à à ð ä è à ã à ã ð ä à à ã ð ç í è è ó è ì à à ñ ò à è ä à ð ò ý ý ã ÷ à è è í ð ó à ü à
à ì ü à ý à à ð ý ð ð , ò ç í è è í à à à ç à ð ú í ò ý ð ý ã ý ý ý ý ò à í ã ò ý ð ò ý ý ò ý ð ò ý í
ò à í ã ò á ý ? ä ý á ý à ñ ò ó à è ü à ð í ä ð ò ò à à í ü á í è æ ý . Ý í ý à ñ ò ó à è ü à
ò ç í è è ý ð ð è è í á í è í í ý ð ç ç è ì ý í à è è í ñ à è á à ð ú í ð è è ä ä ý ð ã ð ã ð
ò ç à ð è í à ò à í ð ð à í ò ý è ý è ò ý æ ý à à æ ý ð ç ç è ì ý í à è è í ð à è ð ã à í à à ð
à æ è ü í ÷ à à à à ð à è à à ã à è ä ò ý ð ã ý í æ í è ã ò à ñ ò ó à è ü à ð ç í è è à ì ü à ý à à ð
ý ð ð ò ý è ò í è á í í ç ç ý ð ð à à ð ä è à ã à ò à è á à è í à .

*Ò à í ü ý ð ä ý í ò í è ð í í ä ò ý í á à è ð , ñ ò í è á ý , í ý ä è ° ä ð ð
ò à í ü ò ç ç ò ý á , ò à í à à ò à í , ý ñ ò ç è ñ à è í í à è ç , à æ è ü í à à ç ð ú í
÷ è í ü í ý á ç à è ó ó “ Á è á í ì í ñ à è ñ ” ä ý á ý è ò à ý à ð á ý ? ...
Ì è í è è ä ý ð ä ý ä ò ý í á à è ð , ñ ò í è á ý ? ...*

ХҮНИЙ ЭРХИЙН ОЛОН УЛСЫН НЭР ТОМЪЁО

Ê

Êî í âáí ö áàéäóóèàð-Çàèèþ ÷áí èá Êî í âáí öèé-

Conclusion of the Convention

Òì äí ðîí é àñóóàèàð òàðèèöàí ýäèýð ýðð, áèàèççèýð ççðäýý òí äòí ò, °ð÷èð ò, çí ãíí ò òàèààð í èíí óèñíí ýðð ççéí òí, ð áóð ó òççí ýýñ äýýð ñóáúàèòúí òíí ðíí ä õýèýöýýð áàéäóóèàð.

Êî í âáí öèéí áàòàèääàòàé òóóéáàð-Çàááðáí í àý èí ì èý

Êî í âáí öèé-A certified copy of a Convention

Ýðð áçðèé áàéäóóèèàäí òàí ää, õýí äýá áóð ó àè÷áýð áçðèé í èíí óèñíí äýðýýí èé òóóéáàð.

Êî í âáí öèä í ýääýí í ðí ò-Ì ðèñí äàéí áí èá è Êî í âáí öèé-

Accession to a Convention

Òóðàéí óèñííí í èíí óèñííí äýðýýá çààààè áèàèççèýðýý òççýýí ç° äð °ð÷èç èéäýý èèýððèèéýð õýèáýð.

Êî í âáí öèä í ðí èõí ã- Óèñ-Ó-àñòí èé Êî í âáí öèé-

State party to a Convention

Òóðàéí í èíí óèñííí äýðýýá çààààè áèàèççèýð ççðýá òççýýñýí óèñíí ä õýèýð á° ð° ä ýí ýðçç äýðýý í ù óá óèñííí òóáüä òççéí ò° ð° èä° ð áàéí à.

Êî í âáí ö ñí, ðòí í áàòèàð-Ðàòèò èèàòèý Êî í âáí öèé-

Ratification

Òóðàéí óèñííí ò° ðèéí äýýá áàéäóóèèàäàñ í èíí óèñííí äýðýýá

áàòàèñí ààð ýí ýòçç ãýðýý í ù óá óèñùí òóáüä òóóèèéí òç÷èí ÷àààèòàé áí èí ò.

Êí í ááí òèà òàééáàð òèéõ-Í ã áí ðèà è èí í ááí òèé-

A reservation to a Convention

Í èí í óèñùí ãýðýýí èé çí ðèèã , í áúáèòí à òàðð èàòãçéãýýð òççí èé çàðèì ççéè, çààèòùí à òàñàò áóp ó °° ð÷è° ò çí ðèèã í ð àèèáàà óèñààñ ãýðýýí à ãàðùí çñýã çóðàò, òççí èéã ñí , ðòí í áàðèàò, áàðèàò áóp ó òççí à í ýããýí í ðí ò çãã ááí ãàðàà òèéñýí ì ýáýýéë.

Êí í ááí ò çéé÷èýòãçé áí èí ò-Í ááñòóí èáí èà èí í ááí òèé à ñèèõ - The Convention shall not enter into force

Í èí í óèñùí ãýðýýí áçò í ðí èòí ã÷áúí òí í òóáüä çààáàè àèèéýããýò òç÷èí ÷ààèàà àèèàò.

Êí í ááí ò òç÷èí ãçé áí èí ò-Í ðáèðàù áí èà ááèñòàèý èí í ááí òèé - The Convention shall cease to be in force

Óòóáéí óèñ í èí í óèñùí ãýðýýí ýñ òàðãàèçñáí ààð èèýðòèééýããýò í èí í óèñùí ãýðýýí èé çéè÷èýèééã çí ãí í ò àðãà òýðýãñèééã òýéí ý. Êí ãñí ýýðýý óáí èí í óèñùí ãýðýýí òççí à í ðí èòí ã÷áúí òóáüä çààáàè àèèéççéýò òç÷èí ÷ààèàà àèèáí à.

Êí í ááí ò òç÷èí òð ãèäð ð áí èí ò-Áñòóí èáí èà èí í ááí òèé à ñèèõ-Entry into force of a Convention

Í ðí èòí ã÷ òàèóóá çàéèð ãçé áèèéççéýò çð ààããààð áçòèé ýðð ççéí áàðèì ò.

Êí í ááí ò òóóèèàò-Ðàñòí ðããáí èà èí í ááí òèé-The convention is subject to denunciation

Óòóáéí ãýðýýí à çààñáí òóãòóàà, ãòðí ùí áàãòó òí , ð òàèùí ãýðýýí çéé÷èýòãçé áí èí ò í èí í òàèùí ãýðýýí ýñ ãàðàò àðãà òýðýãñýë.

Ì

Ì àðääáí ù á ýí ò òàéáí ù àðääàð ø èéääýðéýõ- ðàçðáø áí èá ì áääóí àðí áí ù ò ñí î ðí á ì èðí ù ò ñðááñòáàì è- Settlement of international disputes by peaceful means

Í èí í óèñúí ýðð ççéí çàð-ì óóáúí í ýá á° ð° á ýí ý çàð-ì úí ààæó ï èí í óèñúí ýí ò òàéááí , àð óèæçé áàéáàè ø óáàððää , ñí í á àð óé ó-ðóóèàðæçé áàéð ççáí ýýñ óèñ òí î ðí á úí ì àðääáí ù á ýá ççéáýýð ø èéääýðéýõ , ñòí é. Ýí ý çàð-ì ù á àæóèñáí òàì æéí áí òí ù í èí í òàèò äýðýý áí è 1928 í í ù Í àðèñúí Í àèò þì . Õççí ýýñ òí èø ýí ý çàð-ì ù á í èí í óèñúí í èí í òàèò òýá òýáýí äýðýýí à óóñääñáí áàéí à. Õóóàééáàè: Í -Á-úí Áð° í òèé Àññáí áéáé 1982 í í á 37 äóääàð -óóéääí ààðàà Í èí í óèñúí ì àðääáí ù á ýá ççéáýýð ø èéääýðéýõ óóóáé Í -Á-úí òóí òàææèù á áàðàèæ ýí ý çàð-ì ù í óóää àæóóèäú á ò° ææççéýí òí áí ððí é áí èä ñí í áàéí à. Ì àðääáí ù á ø èéääýðéýõ àðæóááà òýéýèöýý òèéð, çóó-è-èð, í èí í óèñúí àðáèððàæ ø ççð, áçñ í óóæéí äýðýý áí èí í áàéæóéèàæää òàì ààð áí èí í áóñàà àðäú á òàì ðóóéääá

Ì áððí ï ï èè-ì áððí ï ï èù-metropolitan State

Ì áððí ï ï èè óèñ äýæ àèèààà í óóàä äýáñäýðééá ° ðèéí ýçýí ø èèä áàéèææè çççí èé í èí í óèñúí ýðð, ççðæéá í ù òýðýæççéæ áóé óèñúí à òýéäýá Ì áððí ï ï èè óèñ ýçýí ø èééí í óóääà í èí í óèñúí òàðèèòáàí á áçðýí ò° è° è° ò° á° ð° á òççí èé áàéæóóèñáí í èí í óèñúí àèèààà äýðýý í ù ýçýí ø èè í óóàæ çààààé áèèèççéýõ òç-èí òýé áàéí à.

Í

Í àñáí ä òçðñýí ýðäýä-ñí áàðø áí í èáòí áá èèòí - person of full age

Õóóáéí óèñúí òóóèèàð èðäýí èé ýðð ççéí -àääàì æ áçðýí ççñýõ í àñáí ä òçðñýí ýðäýäèèá òýéí ý. Ì í í ä è óèñúí èðäýá 18 í àñí ààñàà í àñáí ä òçðñýí ä òí î òí äääí á

**Í èéäyì òàí ààì æéí ýðõ-ì ðààí í à ñì òèèüí í á
í ááñí á-áí èá-right to social security**

á í ä° ð í àñèàð, òàðèð äóóóó áí èí ð, òýæýã-ýý àèààð, ° á-è° ð, ðççðýä ð° ðççýð, àæèæçéäýð çýðýä °° ð° ñ çè òàì ààðàð áóñàä ø àèòæàáí ààð àì ù çóóèææçé áí èí ð í ° ð° èä ýä ì ° í ð í èè áí èí í áóñàä òññèàì æàààð ýðõ. Í èéä èéí òàèàì æèä, í èéä èéí àààòæè òàì ààðí à.

**Í - Á-ú í æø ççí òèñ-ã ñóáàðòáí -÷-éáí Í Í Í -
member state pf the united nations**

Í - Á-úí äçðýì ä çààñáí ççðæèä °° ð° ð° ðççýýæ Í - Á-úí ççñýí ýýð ýäæýð ççðæèä áèäè ççèæ -÷-ààð áà áèäè ççýðèèä ðççýæ áàèæàä á° ð° ä óä áàèäóèèàæä ýèñýæ í ðñí í óèñ.

**Í - Á-ú í æø ççí áóñ òèñ-ã ñóáàðñòí , í á ñì ñòí ýù áá -÷-éáí Í Í
Í Í Í - non member state of the United Nations**

Í - Á-ä æø ççí ýýð ýèñýæ í ðí í ççé áóð ó Í - Á-úí æø ççí ýýñ áóñàä óèñ.

Í - Á-ú í äçðýì - òñòàä Í Í Í - the charter of the United nations

1945.6.26-í ù ° ä° ð Ñáí -Óðáí òèñèí ä áí èñí í Áàæä òóðàè äýýð áí ò 51 óèñ æàðúí ççýä çóðæ ì ° í í í ù 10 äóæàð ñàðúí 24-í èè ° äð° ñ ýðèýí òç-èí ð° ðèä° ð áí èñí í í èí í òàèò í èí í óèñúí äýðýý.

**Í - Á-ú í ð° ð° èæñ° í áàèäóóèèàæä - ñì áöèèèèèèèè ááí í í á
ó-ðáæáí èä Í Í Í - specialized agencies of the United Nations**

Í èéäyì , ýäèéí çàñàä í èéä èéí óðààí ù àñóáèèàð í èí í óèñúí äýðýýí èè çí äñýí äýýð áàèäóóèèèèèè, òóèèèè ýòäýäèèè ýðõ òýí æýý äçðèé áèä ààñáí, çàñæéí æçàð òí í ðí í äúí áàèäóóèèèèèè. Í èí í óèñúí ð° ä° èí ° ðèéí áàèäóóèèèèèè, Í - Á-úí áí èí àñðí è, Ø èí æýð òðààí, ñì , èúí áàèäóóèèèèèè, Äýèèèè ýðççè ì ýí äèéí áàèäóóèèèèèè, í èí í óèñúí ààèð òúí ñáí àì . áàèäóóèèèèèè ççí ä òàì ààðàä

Í yā àdũñ çí äýñòýí í ° ð ° ð ° ýððø ýýëäýý í ðóóëáí í î , ðõí õ –
ónòàí í áëáí èà è ì ì äääðæèààí èà ã ñí ì äñòàà í áí í é ðàñí áí é
ãðóí ì ù ëþ äáé í ää äðóãí é ðàñí áí é ãðóí ì í é ëþ äáé –
**establishing and maintaining domination by one racial group
of persons over any other racial group of persons**

Í yā àdũñ çí äýñòýí í ° ð ° ð ° ýððø ýýëäýý í ðóóëáí í î , ðõí õ
áí äëí ã í ù àdũñ çí äýñòí èé í yā áóp ó òyā òyáýí á çëæéã òóóàéí í ðí ù
óëñ ð ð , í èéãýì , ýàèéí çàñàã , ñí , èùí àì ùäðàèä í ðí èõí òí ä ñààä
ó-ðóóëàðä ÷-èæýñýí òóóëù òí ãòí í õ ð èí æ-áí àðòàé áóp ó áóñàà àðæä
òýì æýý àààð , ì ° í ° ò° à° èí ° ð° ò° ýðð , çéèäáýð-í èé ýàéýè áàéæóóèàð ,
ñóð- áí èí äñðí ò ýðð , ýð í ðí í î í ððèæ ýààð , ýðãýæ èðýð , èðãýí èé
ðàðüýàèèèèèè èé èé , ÷° è° ò° ò° ýé çí ð-èæí ðð èí ñóóð æçðàà ñí í ã æàààð
ýðð , ° ò° èéí ççýè áí áí èðí é áàéæ òççí èéãýý ÷° è° ò° ò° èé ýððèééýð ,
òàéáí ààð æãñààè òóæèààí òèéð , ýàéýëäýý í ýããýð ýððèéáí ðí èóóóèáí
àdũñ çí äýñí èé í yā áóp ó òyā òyáýí á çëæéí æççàééí òçí èé çí äñýí
ýðð ÷° è° ò° ä ççéñãýð çàì ààð òèéí í yā áóp ó òyā òyáýí á çëýðð ò° ææí
áýâð èðyá í ù ñààä ó-ðóóëàð í ° ò° è é áàéèèèè áàéé áí èã ò çí ðèèã
áçðèé çéèäèççáýýð èéýðäyā

**Í ýãñýí ñí äýñí èé Áàéæóóèèèèè – í ðãáí èçàòèý
í áúãàéí , í í ù õ Í àòèé – United Nations Organisation**

Í - Á í ù òççí èé äçðýì ä çààñí ààð í èí í óèñùí ýí ò òàéááí , àþ óèãé
áàéèèèè òáí æð , ýí ò òàéááí ä àþ óé ó-ðàðààñ óðüä-èèáí ñýðæééýð ,
òèéí àþ óèèè çàééóóèèè , àèèèèè òçðýì æéèèèèè çí ãñí í ò , óèñ
òí ðí í áúí ì àðæàí áí èí í ýí ò òàéáí ù ááóñí èóéæáí èçí ð çé èèèèèè
áàéèèèè ýí ò òàéááí çàì ààð ð èéäáýðèýð , áçð àðä òçí í èé òýæ ýðð ,
° ò° ð° çàñáí òí ãòí í ò çàð-í ù áòçí äýðãýð çí äñýí äýýð àðä òçí í ççàééí
òí ðí í á í áéðàì áàèð òàðèèèèè ò° æççéýð , òçí èé ýððèéá àdũñ ° í ð ,
òçéñ , ð àð èí ð çðèýãýýð ýèæààððèèèèèèè çéãýýð òçí äýðãýð ýàèèèè
ò° òççéýí äýì æð çí ðèèèè òí é í èí í óèñùí çàñæéí æçàð òí ðí í áúí
áàéæóóèèèèè þì . Í - Á - ù í äçðýì 1945 í í ù 6 áóæàð ñàðùí 26-í á
Ñàí Òðáí òèñèí æéí Áàãà òóðàè äýýð ççýæýæýæ 1945 í í ù 10 áóæàð

ñàðùí 24-í à òç:èí ò ð èä°ð áí èñí í. Ýí ý ° äðèéä äýèòèè äàðèí ààð Í - Á-ùí ° ä° ð äýæ òýì äýæýäýã. Í - Á í ü Áð°í òèé Àññàì áéáé, Àð òéäçéí ç° äè°è, ýàèéí çàññá í èéã èéí Ç° äè°è, Àñðàì æèí Ç° äè°è, Í èí í òèñùí ø ççð, Í àðèéí áè:æéí äàðäùí Ààçàð äýñýí çí äñýí áàéäóéèääóóààé. Òççí ýýñ ãàáí à ò° ò° èñ°í áàéäóéèääóóààé. Õ á áàéð í ü Áí Ó-ùí Í üð -Éí ðè òí à áàéðèääã. Í - Á í èéòäýý 185 æð ççí òýé. Ì í í ã è òèñ 1961 í í ä Í - Á-ä æð ççí ýýð ýèñýæí ðñí í.

Í ýãñýí - í äýñòí èé Áí èí àñðí è, Ø èí æýð òðààí , Ñí , è ü í Áàéäóéèääùí Áð°í òèé Áàãã òóðàè - ãáí áðàèùí äý èí í ò áðáí òèý Í ðãáí èçàòèè í áüãàèí , í í ü ò Í àòèé í í àí í ðí ñàì í áðàçí ááí èý, í àóèè è éóèüóóðù - general conference of the United nations Educational, scienfinic and cultural Organisation /UNESCO/

UNESCO í èí í òèñùí çàññéí ãàçàð òí ðí í äùí áàéäóéèääã á° ð° ä Í - Á-ùí ò° ò° èñ°í áàéäóéèääã ðì . Õñ áàéäóéèääã 1945 í í ä Èí í äí í òí òí í 44 òèñùí ò° è° è° ã:èä í ðí èðñí í Áàãã òóðèäàð áàéäóéèääãñàí. Äçðýí í ü 1946 í í ü 11 äçýýð ñàðùí 4-í à òç:èí ò° ð èä°ð áí èñí í. Ýí ýðçç áàéäóéèääùí çí äñýí çí ðèèã í ü òèñ òçì í ççäèéí òí ðí í äùí áí èí àñðí è, ø èí æýð òðààí , ñí , è, í ýáýýèèéí ñàèáàðòòàí òùí àæèèääãä°ð ð° ð° òçàì ààð ýí òàèèááí , àð òéäçé áàéèèü á áýðæççéýðýä òòñ ä° ò° ò çççéýð ýááàè ðì . UNESCO-ùí äýýä áàéäóéèääùí æð ççí áçð òèñùí ò° è° è° ã:èä í ðí èòáí ä Áð°í òèé Áàãã òóðàè á° ð° ä 2 æèèä í ýá òáàà ÷óéèääã. Òççí ýýñ ãàðð ø èéááýðèéä 4 æèèéí òóãòààãàð ñí í ã ãàñí í 51 æð ççí òýé äçéòýðäýð ç° äè°è òýðýæççéýð ççðýä òçéýýí ý. Ýí ý áàéäóéèääùí àæèí áí òàðàòí ü í àðèéí áè:æéí äàðäùí àðùí ãàçàð áà òççí èéäÁð°í òèéí àðèéí áè:æéí äàðäùí òàèðäáí à. Áð°í òèéí àðèéí áè:æéí äàðäùí ãçéòýðäýð ç° äè°è òñ í ýð äýãð ççèæ Áð°í òèé Áàãã òóðàè 6 æèèéí òóãòààãàð òí èèäí ä Õ á áàéð í ü í àðèñ òí òí à áàéðèääã. Àèð ççí òèñ áçð UNESCO-ùí àñóóáàè òàðèóóñáí - í äýñí èé èí í èññ áàéäóéèää , ñòí é.

Í ýì ýèò ì ðì òì èì è – ò àèóèùòàèèáí ù é ì ðì òì èì è –

Î ptional protocol

Ãýðýýí ä î ðì èòì ã- áçð óèñóóä í ýãñýí òì òèðì èòì í í ä òçð- ãääääãçé àñóóääè, æðì ù í òàèààð í ýã òýñýä î ðì èòì ã-èä òýéýèòýí òì ðòñì í ççééýý òýì äýãñýí í èì í óèñùí ãýðýýí èè í ýã ò° ð° è. Áèä äààñàí ãýðýý áóp ó ãýðýýí èè òààñðàèè òýéáýðòýé áàéæáí èì í. Èòýí ò òì òèì èáì èä í ýì ýèò ì ðì òì èì èä çí ãñýí ãýðýýä òàééäàðèäð, òýðýãéýðòýé òì èáí ãäì æ ççññýí ì àðãàì ù ä çì òèòóóèèäð æðì ù ä òì ðòì í äì ä ññýí ãýðýýí ä î ðì èòì ã- òàèóóä í ýì ýèò ì ðì òì èì èä í ýãýð òèäääçé.

Í èì í òàèò ì èì í óèñùí ãýðýý - ì í ñ ñòì ðì í í ù é

ì àãäóí àðì áí ù é äì ã äì ð - Multilateral international treaty

Í èì í óèñùí ýðð ççéí 3 áóp ó òççí ýýñ äýýð ñóáúàèò ì ðì èòì í ãýðýý.

Í èì í óèñùí ãýðýý – ì àãäóí àðì áí ù é äì ã äì ð –

international treaty

Àèèäàà í ýãýí ñàèáàðð òàðèèòáí ýðð, ççðýä áéé áí èã ò, °° ð-è° ò áóp ó çì ãñì í ò òàèààðð ì èì í óèñùí ýðð ççéí ñóáúàèò ççèèé òì ðì äù í, þ óí ù ° ì í °, óèñ òì ðì äù í àè-ãýð çéèñýí òì òèðì èòì í

Í èì í óèñùí ãýðýýä òääãèèäã-Ääì í çèòàðèé ì àãäó-

í àðì áí í ã äì ã äì ðà – depositary of the international treaty

Í èì í óèñùí ãýðýýí èè ýòèéä òääãèèäð ççðýä áçðèè áàéãóéèèäã. Õääãèèäã-ààð òóòàéí óèñùí òì èáí ãäì ò áàéãóéèèäã áí èì í í èì í óèñùí áàéãóéèèäã áàéæáí èì í.

Í èì í óèñùí èì í ááí ö – ì àãäóí àðì áí àý èì í ááí òèý –

international convention

Í èì í óèñùí í èì í òàèò ãýðýýí èè òçãýí ýé í ýð

Í eí í óeñú í ì àðääáí ù á òyèyèöyýðèéí æðì ààð ø èéááyðèyõ çàð÷èì – ì ðeí òèò ðàçðáø áí èy ì áääóí àðí áí ù õ ñí í ðí á ì òáì ì áðáñ áí ðí á – principle of settlement of international dispute by negotiation

Í eí í óeñú í ýðõ ççéí çí äñýí çàð÷ì óóäúí í ýá á° ð° ä óeñ í ðí óóä í eí í óeñú í ì àðääáí ù á ääðõçç òyèyèöyýðèéí æðì ààð ø èéááyðèyõ àðää òyðýñýèä òáí ààð ççðýá òçèýyð, òççí èé áí òí ð ýí ò òàéááí , àð òéäçé ááéääè, ø óààðää , ñí í ä àð òé ó-ðóóèàðäçé ááéð çàð÷èì .

Í eí í óeñú í ð° ä° èì ° ðèéí ááéäóóèèää – ì áääóí àðí áí ày ì ðääí èçàòèy òðóää – international labour organisation

Í ÓÓÁ áí è Í -Á-èéí ð° ð° èæñ° í óóääí ááéäóóèèää, 1919 í í ä Áäðñàèèéí æyðýí èé ààäðó ááéäóóèèääñáí . Äyèðèéí 1-ð ààéí ù ààðàà ááéäóóèèääñáí çàññèéí äàçàð òí ðí áí ù í eí í óeñú í ááéäóóèèääðóääñ çèñýí òí ðúí ääí ò ááéäóóèèää ðì . Ááéäóóèèääí çí ðèèä í ù í èéä èéí ø óààðää , ñí í ä òéäðóðèèñáí í èéðèéí òðò óääáí ýí ò àí äèèí ááéäèù á áýðæççèýðýä í ðø èí í . Áçðýð ò í ù Í -Á, òççí èé ð° ð° èæñ° í áóñää ááéäóóèèääðóääðèé òàðüòóóèèää 3 òàèðàé ááéääàðàà í í òèí äé . Óyðáýð çàññèéí äàçàð, ð° ä° èì ° ð÷èä, ýçàèéí ð° è° è° ñ-ä° ñ áçðääýä Çí òèí í ááéäóóèèèðúí òóáüä í eí í óeñú í Ó° ä° èì ° ðèéí áàää òðàè, Çàðèðääí ù ç° äè° è áí eí í Áð° í òèè çàðèðèääð òí èä èéóóèñáí Í eí í óeñú í ð° ä° èì ° ðèéí é òí á÷í í (í àðèéí áè÷æèéí ààðää í àðúí äàçàð) äýñýí áçðýðòyèäýýð çèè àæèèèääää ýáóóèää Ó° á í ù Æáí áá òí òí ä ááéðèèääá° á í ððñ° í 70 äððóé æèèä ð° ä° èì ° ðèéí òàðèèòààðèé òí èáí ääñí í àñóóèèääð 350 äððóé èí ááí ò, ç° äè° ò æ áí eí àñðóóèèæ äðääñáí .

Í eí í óeñú í ð° ä° èì ° ðèéí ááéäóóèèääí äèø ççí í ðí í – ñððáí à ÷èáí ì áääóí àðí áí ù é í ðääí èçàòèè òðóää – Country member of the international labour organisation

Ó° ä° èì ° ð, òççí òyè òí èáí ääñí í àñóóèèääð í eí í óeñú í òyí æýýí ä ì ° ðä° ò ñòàí ààðò, òyí òyí æýýá òí äòí í äæéí òóáüä Í eí í óeñú í

õ° ä° èì ° ð èéí á à è ã õ ö è è à ã ã ä ä ý è õ è é í è õ ý í õ ó è ñ î ð í í í ý ã ä ý æ î ð ä î ä 1994 í í ù 6-ð ñ à ð ù í 30-í ù á à è è è à à ð Í Ó Ò Á-ä 171 î ð í ý è ñ ý ý ä á à é í à . Ì í í ä è ó è ñ ó ä á à è ã õ ö è è à ã ã ä 1968 í í ä ý è ñ ý í î ð ñ í í á ° ð ° ä ò ÷ ÷ í è è Á ð ° í ò è è á à ã ã õ ð ð è à à ñ á à ò à è ñ à í 59, 87, 98, 100, 103, 111, 122, 123, 135-ð è í á á í ò ÷ ÷ ä ý ä í ý ã ä ý æ î ð í ä á à é í à .

Í è í ó è ñ ù í ø ÷ ÷ ò – ì á ã ä ó í à ð í á í ù é ñ ó ä – international court of justice

Í - Á-ù í ç í ä ñ ý í á à è ã õ ö è è à ã õ ö á ù í í ý ä - è è à ã ã è è à ã ã à í ä à Í - Á-ù í ä ÷ ð ý í , ò ÷ ÷ í è è ñ à è ð ä ÷ è õ ý ñ ý ä á í è ñ í í î è í í ó è ñ ù í ø ÷ ÷ ò è é í ä ÷ ð í è é ä á à è ð ä ä ä ä ä á í è ä ä ä í ä Í è í í ó è ñ ù í ø ÷ ÷ ò í ù ý ì à ð ó è ñ ù í ò à ð ù ý à ò á à è ò à à ñ ç è ò à ì à à ð à ì ñ í í ä ä ñ í í , ç ° ä ð ° í ° ð ð è é ð ° ò ° è ° è ä ° ä 15 ø ÷ ÷ ä-ý ý ñ á ÷ ð ä ä ý ä Ø ÷ ÷ ä-ä è è ä Í - Á-ù í Á ð ° í ò è è Ä ñ ñ à ì á è ä é , Ä þ ó è ä ÷ è í ç ° ä è è è 2 ó ò ñ ó ò ñ ä à à í è í í ò è é í ñ à ì ä è à à ð 9 æ è è é í ó ó ä ò à à ã ã à ð ñ í í ä ä í ä Ø ÷ ÷ ò è é í á ÷ ð ý è ä ý ò ÷ ÷ í è è ä ð ð à á ù í ý ã è ä 3 æ è è ó ó à ì ø è í ý-è ý ä ý ä Ø ÷ ÷ ä-è ä è è ð à ì ñ í í ä ä ä æ á í è í í . Ø ÷ ÷ ò è é í ä à ð ä ä á í è í í î ð è í ä- ä à ð ä ù ä 3 æ è è é í ó ó ä ò à à ã ã à ð ñ í í ä í í . Ý í ý ø ÷ ÷ ò è é í ä è ÷ ÷ ð ý ä í ù ó è ñ ò í ð í í ä ù í ì à ð ä à ì ù ä í è í í ó è ñ ù í ò ó ó è ù ç ÷ è í ä à ä ð ó ø è è ä ä ý ð è ý ð ý ä î ð ø è í í .

Ä ý ð ä ý ý ø ÷ ÷ ò ò ÷ ÷ í ÷ è ý í Í - Á-ù í Á ð ° í ò è è Ä ñ ñ à ì á è ä é , Ä þ ó è ä ÷ è í ç ° ä è è ä í è í í ä ÷ ð í ý ð ð ð ð í è ä ä ä ñ í í á ó ñ ä ä á à è ã õ ö è è à ã ã í ç à ò è à è ä ä à ð ò ó ó è è é í à ñ ó ó ä è à à ð ç ° ä è è ì æ ä ð ä ä ò ÷ ÷ ð ý ä ð ý é . È è í ç ° ä è è ì æ í ù ç à à à à è á è ä è ÷ ÷ è ý ð ò ÷ ÷ è í ä ÷ è ÷ ð ò à è à- ò í è á í ä ä è ò ð í é á à è ä ä ä Í è í í ó è ñ ù í ø ÷ ÷ ò è é í à è á á í , ñ í ù ò ý è í ù ò ð à ì ò , á í æ è ò ý è á í è í í . Ó ä í ù Ä à ä ä ò í ò í ä á à è ð è à ä ä ä

Í ì á ó ä ñ ì á í – î ì á ó ä ñ ì á í – Í mbudsman (ø ä ä ä ç ä)

- ä-è è ä ý è ò ° è ° è ° ä-, ° ì ð ° è ° ä-, è ò ä ý ì æ ý ä ä ñ ý í ò ç í ä ý ñ ý í ó ó ä à è ç ä Í ì á ó ä ñ ì á í ä ý ä ý á í ù ä è ò ° è ° ä Ç à ñ ä è é í ä ä ç ð ù í á à è ã õ ö è è à ã ã , à è á á í ò ø à à è ò ì à à ñ è ð ä ý ä è é í ò ó ó è ù , ñ í ù ý ð ò è é ä ç ° ð-ñ ° í ç è è ä è è é í ò à è à à ð ò ä ì ä è ù ä ò ÷ è ý ý í à ä- ä à ð ä ä ä ó ó è à ò , ò ó ó è ù ò í ä ò í ì æ é í á è ä ä ý è ý ä

Õ Í ÈÉ ÝÐÕ 2010/1

õýí àèò òààüæ òçìí èéááí ëí àñðí í æé áí ëã ò ñàí àè áí ëí àñðóóéæýðð
ázòèé ááéæóéèèàãà ððí áàðèð, äýí áóðóóòàé àéááí òóø ààèòàí ä
òàðèèòéèàãà òçèýýéäýð àñóóàèüã çí ðèð æóðí ààð òààüæ
ø èéááýðèççéýð, õýí àèò ø àèæòóí ððí ýðò ì ýäéýð òàí æããñàí
ððèéí õýí àèòóí ááéæóéèèàãà, àéááí òóø ààèòí üãýéí ý.

Í ðø éí ñóóãàà æàçð – ì áñóí æèòàèüñòáí – residence

Èðäýí èé í ðø éí ñóóãàà æàçðüã òóóèèéí ààæó òçìí èé
òàðüýàèèããñàí áçðòäççèñýí çàñàã çàðèðãàà, í òòàã äýáñäýðèéí
í ýæýð òí àí ðòí èéí í .

Áàãà í àñí üü òççðäççä áóð ó áóñàüí àñðàí òàí æàèèèòàí ä ááéãàà
èðäýí èé í ðø éí ñóóãàà æàçðüã òýääýðèéí ýóýã, ýð, àñðàí
òàí æàèèèèèéí í ðø éí ñóóãàà æàçðààð òí àí ðòí èéí í .

a

**à ì ÷è ã- áèø ýðäýäèéí ýðò – ì ðàáí èèòà, í äýäèýð ü áã ñý
ñí áñóí í èéí ì – right of non-proprietor**

à ì ÷è ã- áèø ýðäýä í ü ýä òððíð, í þ óí ü çí ýð ççéèñ, ýððèéã
òóóèü áóð ó äýðýýäýð òí àí ðòí èéí í òí ÷è ã- òñ í èã ñí í áçðýí
ýððèéí òçðýýí ä çéé àæèèèèàáí ü òàà ÷èæýèèéí áàæóó ýçýí ø èð,
àð èæàð, çàðèðàí çàððóóèèò ýððòýé.

Õóóèüã òðð çààãàãçé áí è í þ óí ü çí ýð ççéèèéã æãðòçç
òí ÷è ã- èéí çðãðððð áóñàä ýðäýä àð èæàí à.

**à ð ð äýð áçèä òççðýã àñðàí òçìí ççæççéýð áóð ó çð÷èççéýð –
Bí ñí èòàí èà ðáá, í èà á äðóã é ñàí üã èèè óñü í í àèáí èä –
Fosterage of a child by an other family or adoption**

Õýðäýý ýóýã, ýð í ü òðèéí òççðýääýý çí ðèð, ñí í ð ýéáýðýè
òàèèí æ áí òààðàè òààüäàæççé òí òèí èáí èä òýð òççðèèéí ýóýã ýðèéí
ððèèè ððð ññàèéí òàèàñ àñàð÷ òàèèí æàð, òççðèèéã ððð äýð áçèä
òçìí ççæççéýðýð ø èèæççéýð ýñáýè çð÷èççéýð, òí çàèèø äçé

òì òèì èäì èä òónñæé áàéæóóèèàæä òççí èéã ø èèæççèýõ àñóóáèù ä àâ-
ççäýä áà ýäýýð í ù òóóèèàð çí òèòóóèèàæäí à.

**á ° ðèéí áí èí í àì áçèèéí öýý ýðççè ì ýí ä, àæ àì üäðàèù ä
öýòäýöýä òçðýèöýóçèö àì üæèðæàòàé áàéæ àì üäðàèù í òàà
í ° òó° èèéä áàéí æä ñàéæðóóèèàð ýðð –
Í ðàâí í à òàèí é æçí áí í ù é òðí ááí ù, èí òí ðù é í áí áóí àèì
äèý í í ääáðæäí èý çäí ðí áüý è áèàâ ñí ñòí ýí èý ÷áèí ááèà è
áâí ñàì üè è í à í áí ðáðù áí í á òèó÷-ø áí èà óñèí áèé æçí è –
Right to standard of living adequate for the health and well
being of himself /herself and of his/ her family and to the
continions improvement of living condition**

Õçí áçð ° ðèéí áí èí í äýð áçèèéí àì üäðàèùí òçðýèöýóçèö
ð° áð èí ä àì üäðàð, àì üäðàèùí òàà í ° òó° èèéä áàéí æä ñàéæðóóèèàð
ýððöýé. Ýí ý òóòàé “Ýàèéí çàñàä í èéäýì , ñí , èùí ýððèéí òóòàé í èí í
óèñùí Í àèð”-ä “Ýí ýðçç Í àèòàä í ðí èòí ã- óèñóóä òçí áçðèéí áí èí í
òççí èé äýð áçèèéí òçðýèöýóçèö òí í è, òçí ñ, òóáòàñ, òóí àð, í ðí í
ñóóóü ä í ðí èòóóèàí àì üäðàèùí òàà òçðýèöýóçèö ð° áð èí ä àì üäðàð,
àì üäðèèùí òàà í ° òó° èèéä áàéí æä ñàéæðóóèèàð ýððèéä í ù òçèýýí
ç° áð ° ðí °” äýæ òóí òàæèæäýý.

**á ° ðèéí òóóðáèñàí ø èí æýó óòàáí , óòæ çí òèí è, óðáí
ñàéóí ü áçöýýèèéí öýý ì ààðèàèèèäá áí èí í , ñ ñóðàòóóí ü çð
ø èí èéä òçðöýæ àð èä ñí í èððèí í òàì æàèóóèèàð ýðð –
Í ðàâí í à í í èüçí ááí èä çàù èòí é ì í ðàèùí ü ò è ì àòðèàèèùí ü ò
èí òàðáñí á, áí çí èèàð ù èð á ñäýçè ñ èð áüí è í àó÷í ù í è,
èèòáðàòóðí ù í è èèè óóáí æñòááí í ù í è òðóáàì è, áâòí ðí í
èí òí ðù ò í í ýäèýàðñý –
Right to benefit from protection of the
moral and material interests result 2 in from any scientific8**

**Ñaéí äòðú í çí äñýí äýýð äýðëýò áí ëí í äýðëýò äí î ä í ãñ,
äýðëýèèèéä äçððäýò òòðàé ëí í äáí ö – ëí í äáí öèý î ñí äëàñèè
í à ãñòíí èáí èà á áðàé, ì ëí èì àëüí í ì áðà÷í ì äí çðãñòá è
ðãäëñððàòèè áðàèà – convention on consent to marriage8
minimum age for marriage and registration of marriage**

1964.12.09-í èé ° äð° ñ ýðëýí ðç÷èí ð° ðèä° ð áí ëñí í ëí í äáí öèéä
öýèí ý. Ýí ýðçç ëí í äáí öèä ì î í ä è òëñ 1991 í í ä í ýäýæí ðñí í áí ëí î .

Ñàèø äçé ýðð – í äí ò÷-óääàäí ù á ì ðààà – inalienable rights

ßì àð ÷ í ° ðò° èä öýçäàððèäæáí ëí ðäçé ýðð. Çí ä:“Èðäýí èé äà óëñ
ð° ðèéí ýððèéí òòðàé í ëí í óëñí ì àèò”-úí 4 äçäýýð ççéèä çàãñí ààð
äí í ðð ýððççä òàì ààðí à:

1. àì ùä ýààð ýðð
2. òàì èàð, ðçí èýã áóñ, öýððäëé ðàðüòàðòàã ÷° è° ò ýé áàéð ýðð
3. áí î è÷è è áóp ó ðçí èé ýðð ýýèä áàéðàãñ ÷° è° ò ýé áàéð ýðð
4. äýðýäýýð ðçéýýñýí àëü í ýã ççðäý áèäè ççéýò áí ëí í äçé äýñýí
çí äýñèýéýýð ýðð ÷° è° ð° ðàñóéèäðàãñ ÷° è° ò ýé áàéð ýðð
5. çéèäýò çäáýý ýðççäëéí äýí ò öýðýð òí î òí ääí äáàéäääçé çéèäýé
áóp ó ýñ çéèäèèéí ð° è° ò äýí áóðóóàéä òí î òí ääí òí î ñ ÷° è° ò ýé áàéð
ýðð
6. òààí à ÷ äýñýí òóóèü ççéí ñóáúú èð éáàéð ýððýý ðçéýýí
ç° áø ° ðççéýò ðýð
7. ÷° è° ò ýé áí äí äëñýòäýð, èðäýè çí ýí ø èèðýé áàéð, ø àø èí ø çòýð
ýðð ÷° è° ò

**Ñàí àè í óóòààð òóðààð çàð÷èì – ì ðèí èèò òàéí î ä
äí ëí ñí äáí èý – the principle of secret voting**

Ñí í ä ä÷í î ñ ñí í äóóèüä î ðí èòí æ í ýð äýáø èä÷èéä ñí í ä ò ýñýò
òàèààð ° ðèéí ñàí àèü ä ýì àð ÷ öýí àèðäçéäýýð öýðýäççéýò çàð÷èì .

**Ñî ÷ ëú í àì üäðàëä î ðî ëôi ò ýðõ – ï ðàâí í à ó÷-àñòëä
â éóëüóóðí í é æçí è – rights to take part in cultural life**

Õçí áçð ñî ÷ ëú í àì üäðàëä î ðî ëôi ò ýðõýý óëñ òð, èðäýí èéðýý ýðõëéí í ýäýí ààèè ýäéýóí òðð°è°ð òàí æãñàí çää ÷°è°ò áéä òçí èé çí ðëèã áéäéýäýí ý.Ñî ÷ ëú í àì üäðàëä î ðî ëôi ò ýðõëéä ýðýäýé, ýì ýäýé÷ççä òýã ýäéýð ÷ ñòí é.

Ýí ý ðàëäàð ì áí àé óëñüí ÷ í äñýí òóóëéí 16-ð ççéëéí 8-ä ì í á è óëñüí èðäýä ñî ÷ è óðëäã ð èí æýð óòààí ù çéè àæëëäããä ýäóóëäð, áçóýé òóðäèð, çð ð èè ééä í ù òçððýð ýðõóýé, ì °í ççéëéí 11-ä ñî ÷ ëú í àì üäðàëä ýðýäýé, ýì ýäýé÷ççä òýã ýðõóýé ï ðî ëôi ò òóðäé çàñàí ááéäã.

**Ñî í ãóóëéí òýã ýðõ – ðàâí í á èçáèðàðéüí í á ï ðàâí –
equal right to vote**

Ñî í ä ã- òñ áçð 1 ñàí àëüí ýðõóýéýð ñî í ãóóëüä î ðî ëôi ò áí èí í í èéò ñí í ä ã-èä ààèè çí äýñéýéýð ñî í ãóóëüä î ðî ëôi ò ù ä òýéí ý.

Ì í í ä è Óëñüí ÷ í äñýí òóóëéí 16-ð ççéëéí 9-ä çàñí ààð ì áí àé óëñüí èðäýí 18 í àñí ààñàà ýðéýí òð èéí ááéãóóëëäããä ñî í ä ò ýðõëéä ýäýéäýä á°ä ñî í ä ã ãàí ò í àñí ù òýì æýä°ð èéí çí òèð ááéãóóëëäããä, àéááí òóð ààèè òàèèð ð ààðäèäããä òàðãäçáí òóóëëäð òí ãòí í äí ä

Ñî í ðò ààòü àí àðòàèä-äí àðòàèä ä ñî í ðòä- apartheid in sports

Äí àðòàèä äýæ°í í °ä Àð ðèèò ýäóóëæááéñàí í ýä àðüñ çí äýñòí èé í °ä°ä° ýðõó ýéäýý í ðóóëäí í ÷ ðòí ò áóð ó òí äòí í è ààðëäð çí ðëèã áçðëé àðüñ çí äñýýð ýèäáí òóñààððèäð, ýèääàððèäí ääóóððòäð òóóëü÷èèñàí ñèñòàí .

Ñî í ðò ààòü àí àðòàèä äýæ äýýðò ñèñòàí èéí áí äèí ä , ààäëüä ì ýðäýæëéí òàí èð÷èä áí èí í ñî í èðòí ä-äüí ñî í ðòüí çéè àæëëäããäí á òýðýæççéýðééä òýéí ý.

Ñí î ðòí à àì àðòàèà áí àèí ã ÿàóóèàòù í ÿñðÿ à èí í óèñù í èí í ááí ò – ì áæáóí àðí áí àÿ èí í ááí òèÿ ì ðí òèà àì àðòàèèà à ñí î ðòà – international convention against Apartheid in Sports

Ñí î ðòù í àðæà òÿì æÿÿí à ì ðí èòí ò òí ðù í æà ò ø àèæóð áí è ç° àð° í ñí î ðòù í çççÿÿèòáí èí ò òóðàé ì èè ì èéí çàð-ì ù ááçðÿí àÿì ææ1985 í í à ì èí í óèñù í èí í ááí ò áàòàèñàì áà 1987 í í à ì áí àé óèñ ÿí ÿ èí í ááí òÿà í ÿæáÿí ì ðæÿÿ.

**Ñóð- áí èí àñðí ò ÿðð-ì ðàâí í à í áðàçí àáí èà-
right to education**

Õçí áçð ñóð- áí èí àñðí ò ÿððòÿé. Ýí ÿ ÿðð í ù í èéòÿà òçðòÿÿí æòÿé í ° òð° èà áí èí àñðí è ÿçÿì ø èð áí èí ì æééà ààèèòáí ì èã ñí î ð áéàèÿæáÿí ÿ. Ýí ÿ ÿððèéí òàèààð "Ýàèéí çàñàã í èéãÿì , ñí , èùí ÿððèéí òóðàé ì èí í óèñù í Ì àèò"-ùí 13-ð ççéèà:

Ì àèòàà ì ðí èòí à- óèñóóà òçí áçðèéí ñóð- áí èí àñðí ò ÿððèéà òçÿÿí ç° àð° ðí°. Áí èí àñðí è áí è òóáù òçí èéá° á òÿæ ò° ææçÿÿó, í ÿð òð° òóàì ñàðèàòàà -èæÿæáÿæ òçí èé ÿðð, çí àñÿí ÿðð -° è° á òçí àÿðáÿò ÿààèù á áÿòæççéí ÿ. Ýí ÿòçç ì àèòàà ì ðí èòí à- óèñóóà ÿí ÿ ÿððèéà áçðÿí òÿðÿæççÿÿèéí òóèà:

1. òçí áçðòáí òáí ø àòí ù áí èí àñðí èù ãçí ÿ ò° èá° ðãçé, çààààè ì èã ò
2. çí ÿ ò° èá° ðãçé áí èí àñðí è ì èã ò ÿààèù á ààæ ààð í ÿáððççÿÿó çÿðÿá áçðèé è ø ààðàèèàæàòàé àðæà òÿì æÿÿ áààð çàì ààð, òáòí èè ì ÿðãÿæèéí áí èí àñðí èù ãí ðí èòóóèàì , áóí á áí èí àñðí èù í ÿí ç áçðèéí òÿéáÿðèéá òçí áçðò òçðòÿÿí æòÿé áí èã ò
3. çí ÿ ò° èá° ðãçé áí èí àñðí è ààæ ààð ì èã ò çÿðÿá áçðèé è ø ààðàèèàæàòàé àðæà òÿì æÿÿ áààð çàì ààð àáùÿàñ -àáààððù á í ù òàðæàèççáí òáÿÿá áí èí àñðí èù ãí òçí áçðò òçðòÿÿí æòÿé áí èã ò
4. áí òáí ø àòí ù áí èí àñðí è ÿçÿì ø ÿÿãçé ÿñòçè áçðÿí ãçéòÿá ÿçÿì ø ÿÿãçé òçí ççñèéí áí èí àñðí èù í àí òí ù ì ÿáÿæáÿðççí òÿé áí èã ò ÿààèù á ò° òççÿÿí àÿì æèð áóð ó ÿð-èì æççÿÿó
5. áçð ø àòí ù ñóððáóóèèéí ñèñòàì èéá ÿð-èì òÿé ò° ææççÿÿó,

õçðýèðýõçéð òýòäýèýáí èã ò, áàã í àðùí ì àòàðèàèèàãáàèèü äáàèí ã ñàéãðóóèàð àðã òýì æýí ççäèèã àáàè çì òèí í äýæý.

Ì áí àé óèñ ñí äñýí òóóèèí ààà “Ì í í ã è óèñùí èðäýí ñóð-
áí èí àñðí ò ýððòýé. Õ ð° ñ áçð í èðèèéí áð° í òèé áí èí àñðí èü ä
ð éá° ðäýé í èã í í . Èðäýä ð ð° ñ òààèð ø ààðäèàããä í èéðñýí òóáèéí
ñóðãðóèü áàéãðóèàí àãèèéóóèèé áí èí í ” äýæ òóóèü-èàí çààñàí .

**Ñóðãóóèèèí ñí í ã ò ýðð – ì ðàáí í à áù áí ð ø èí èü –
rights to choose schools**

“Ýäèéí çàñãä í èéäýì , ñí , èüí ýððèéí òóðàé í èí í óèñùí Í àèð”-ùí
13-ð ççéèèéí 3-ò çààñí ààð Í àèðàà í ðí èðí ã- óèñóóä ýðýã ýð, çàðèì
òí òèí èäí èä òóóèü , ñí ù òàðãàèççáí äýì æã-àèéí òççðäýý ° ðñàèéí
ñí í ã ñí í óèñùí áí èí í óèñààñ òí ãòí í ñí í ñààí ààðòü ã òáí ãàñàí áóñàä
ñóðãðóèüä ñóðàèèóóèèèè ýðð ð° è° ã òçí äýòäýð ççðýäýé.

Æ.Àì àðñàí àà, Ä.Áçàððñàä, Ñ.Äýðýèì àà, Á.Í òã í áàýð,
Ì .Öáãáí , Á.Èðáããàñçðýí “Õçí èé ýððèèéí í ýð òí ù, í í ù òí á-
òàéèáàð òí èü” í í í í ñ...
...çðäýèæýé áàðààèéí äóáààðð